

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

İNGİLİZ OKULU'NUN ULUSLARARASI TOPLUMA
BAKIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALİ ONUR TEPECİKLİOĞLU

DANIŞMANI: Doç. Dr. Tanju TOSUN

İZMİR-2009

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum İngiliz Okulu'nun Uluslararası Topluma bakışı adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Ali Onur Tepeciklioğlu

İÇİNDEKİLER:

ÖNSÖZ	v
GİRİŞ	vii

BİRİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZ OKULU'NDA ADLANDIRMA SORUNSALI ve SINIRLAR PROBLEMİ

1. ADLANDIRMA SORUNSALI.....	2
2. İNGİLİZ OKULU'NUN SINIRLARI PROBLEMİ	8

İKİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZ OKULU'NUN TARİHSEL GELİŞİMİ

1. İNGİLİZ OKULU'NUN KÖKENLERİ: C.A.W. MANNING VE MARTIN WIGHT.....	22
1.1. C. A. W. Manning: The Nature of International Society	22
1.2. Martin Wight: International Theory	27
2. İNGİLİZ OKULU'NUN GELİŞİMİ: BRITISH COMMITTEE & DIPLOMATIC INVESTIGATIONS	34
3. İNGİLİZ OKULU'NUN YÜKSELİŞİ: HEDLEY BULL & THE ANARCHICAL SOCIETY	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNGİLİZ OKULU'NDA ULUSLARARASI TOPLUM DÜŞÜNCESİ

1. ULUSLARARASI TOPLUM KAVRAMI ve ÜÇ GELENEK TEORİSİ.....	46
1.1. Realizm ve Uluslararası Toplum.....	47
1.2. Radikalizm ve Uluslararası Toplum.....	49
1.3. Rasyonalizm ve Uluslararası Toplum	51
2. İNGİLİZ OKULU VE ULUSLARARASI TOPLUM KAVRAMI.....	55
2.1. Güç Dengesi ve Uluslararası Toplum	60
2.2. Kurallar ve Uluslararası Toplum.....	65
3. İNGİLİZ OKULU'NDA ADALET/DÜZEN TARTIŞMASI.....	73

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İNGİLİZ OKULU'NDA YÖNTEM VE OKULUN ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNE KATKISI

1. İNGİLİZ OKULU'NDA YÖNTEM.....	81
2. İNGİLİZ OKULU'NUN ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN TEMEL SORUNSALI BAĞLAMINDA DİSİPLİNE KATKISI	91
SONUÇ	101
KAYNAKLAR.....	110

ÖNSÖZ

Bu satırları yazmak için bilgisayar başına oturduğumda, tüm akademik hayatım boyunca ilgimi çeken Uluslararası İlişkiler teorilerinin biri ile ilgili olarak kaleme aldığım bu çalışmayı yazmanın beni ne kadar tatmin ettiğini yeniden fark ettim. Teorilerin sunduğu soyut dünya, her zaman için beni Uluslararası İlişkilerin diğer çalışma alanları olan, dış politika, güvenlik, politik ekonomi gibi konulardan daha fazla çekmiştir. Bu nedenle ülkemizde adı birkaç isim dışında neredeyse hiç anılmayan İngiliz Okulu'nu çalışmama konu etmek benim için fazlasıyla doyurucu oldu.

Uluslararası İlişkiler teorilerinin bu farklı üyesi, teori dünyasının kısır döngüleri arasından, disiplinin temeline getirdiği yeni yaklaşımlarla benim için her zaman ilgi çekici olmuştur. Dünyada bir arada var olma kaygısının her zamanki gibi had safhada olduğu günümüzde, bu tarz bir teorinin dünyayı daha barışçıl kılma hedefine hizmet ettiğine yürekten inanmaktayım. Bu nedenle bu teori okulunu çalışmak benim için aynı zamanda büyük bir keyifti.

Bu çalışma, metin içerisinde de defalarca belirtildiği üzere, Uluslararası İlişkiler teorileri çalışmaları açısından pek gelişmemiş olan Türkçe literatüre bir katkı yapma çabasının ve ülkemizde neredeyse hiç tanınmayan İngiliz Okulu'nun, Türkiye'nin de her zaman dahil olmak istediği *uluslararası topluma*, teorik olarak bakış açısını açıklama gayretinin bir ürünüdür. Bu çalışma kapsamında bir kavramın ortaya koyulması, her zaman kavramların olguları takip ettiği ülkemizde kavramların içinin doldurulmasının bir özlemine de yansımaktadır.

Şüphesiz ki bu çalışma etrafımdaki değerli insanların katkıları olmasaydı gerçekleşemezdi. Bu nedenle öncelikle lisans öğrenimimden beri kapısı bana her zaman açık olan ve her konuda yardımlarını esirgemeyen sevgili hocam Doç. Dr. Tanju Tosun'a teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca tezim ile ilgili değerli önerileri ve yardımları olmadan asla ulaşamayacağım kaynakları bana sağladıkları için Prof. Dr. Suat Öksüz'e, Prof. Dr. A. Nuri Yurdusev'e ve Gökhan Sevim'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Tanıştığımız günden beri bana gösterdikleri değerli dostluk ve tez çalışmam esnasındaki destekleri için başta sevgili Açalya Temel ve Eylem Miray Apak olmak üzere tüm

Çalışma arkadaşlarıma teşekkür etmek benim için büyük bir mutluluktur. Sevgili ailemin benim için yaptıklarına karşılık burada edeceğim birkaç söz elbette ki çok önemsizdir ancak; sadece eğitim hayatımda değil, nefes aldığım her anda desteklerini arkamda hissettiğim biricik anne ve babam Milhan – Ali Tepeciklioğlu’na, sevgili ablam Müjde Koç’a benim için yaptıkları sayısız fedakarlık ve gösterdikleri anlayış için teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak müstakbel eşim Elem Eyrice’ye sonsuz teşekkür ediyorum. O olmasaydı bu çalışmanın tek bir satırı dahi yazılamazdı.

Ali Onur Tepeciklioğlu

şirinyer, Temmuz 2009.

GİRİŞ

Bu çalışma kapsamında temelde bir Uluslararası İlişkiler¹ teorisi ve onun geliştirdiği bir kavram incelenecek olmakla birlikte, çalışmaya konu olan teorinin özel durumundan kaynaklanan bir “okul” incelemesi de yapılacaktır. Bir okulu incelemek ve dahası onu ortaya koymak, doğaldır ki onun diğerlerinden farkını ortaya koymak ile mümkündür. Aslında bu her şey için geçerlidir. Tanımlamak eylemi, soyut ya da somut olsun, her hangi bir şeyi diğerlerinden ayırmaktır. Örneğin dünyadaki herhangi bir şey sadece ve sadece kendi olarak bulunuyorsa ya da başka bir deyişle “tek” ise, diğerlerinden ayrımı yapılmamış, farkları belirtilmemiş ise onun varlığını kanıtlamaya neden bulunmamaktadır. Çünkü o sadece “vardır”. Yurdusev’in de çok doğru bir biçimde ortaya koyduğu gibi İngiliz Okulu hem kendi geleneği içerisinde, hem de Amerikan sosyal bilimlere karşı tanımlanmalıdır.²

Bir okul incelemesi, bir takım zorluklarla birlikte, çalışmayı ilginç kılan yönleri de beraberinde getirmektedir. Çalışmamızın temelini oluşturan İngiliz Okulu’nun en büyük iki güçlüğü adı ve sınırlarıdır. Bu nedenle birinci bölümde okulun adının nereden geldiğini ve sınırlarının ne olduğunu tartışma gereği duyduk. Özellikle adı ile ilgili tartışmalarda bu konuda görüş belirtmiş hemen hemen her yazarın fikirlerine başvurduk. Okulun adının bir ulusla ilişkilendirilmesinin yarattığı problemleri bu başlık altında tartıştık. Birinci bölümün ikinci kısmında ise, okulun sınırlarını çizmeye ve dolayısıyla okula hangi isimlerin dahil olduğunu belirlemeye çalıştık. Bu konu da en az adlandırma sorunsalı kadar okulun dışsal bir problemi olarak ortada durmakta ve üzerine çok fazla kalem oynatılmaktadır.

Bir önceki paragrafta belirttiğimiz “ilginç” yönler ise, bir okul incelemesinde, okulun kurucu isimlerine ve onların eserlerinin önemine yer verme olanağıdır. Aslen bu

¹ Bu çalışmada Uluslararası İlişkiler, bir disiplinden bahsederken büyük harflerle, “Uluslararası İlişkiler” şeklinde, belirli bir ilişki biçiminden bahsederken küçük harflerle, “uluslararası ilişkiler”, biçiminde belirtilmiştir. Bu konuda Türkçedeki en iyi Uluslararası İlişkiler teorisi çalışmalarından biri olan Devlet Sistem ve Kimlik isimli çalışmayı takip ettik. Bkz. A. Nuri Yurdusev, “Uluslararası İlişkiler Öncesi”, *Devlet Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, Atilla Eralp (ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 15, 1 numaralı dipnot.

² A. Nuri Yurdusev, “Is There a British School Of International Relations?” *British Council Newsletter*, 1999, s. 15.

“tarihsel” inceleme bir gereklilik olarak da ortaya çıkmaktadır. Bir okul incelendiğine göre, bu okulun ortaya çıkışı ve gelişimi elbette ki bu çalışma kapsamında yer almalıydı. Bu nedenle ikinci bölüm bu konuya ayrılmış ve okulun kurucu ve önemli isimleri ile onların temel eserleri ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Burada en çok üzerinde durduğumuz nokta, her birine bir başlık ayırdığımız düşünürlerin eserlerinin okulun evriminde nasıl roller oynadığıdır. Okulun tarihçesinin de incelendiği bu bölüm ile ilgili belirtilmesi gereken bir başka konu ise bu bölümde kronolojik ve tematik bir incelemenin birlikte yapıldığıdır. Aslında okulun gösterdiği gelişim ve yapısı, bu şekilde bir incelemeye olanak vermekte ve hem okuma hem de inceleme açısından orijinal bir perspektif sunmaktadır.

Üçüncü bölüm ise, ilk iki bölümde “tanımladığımız” İngiliz Okulu’nun Uluslararası İlişkiler düşüncesine yaptığı en büyük katkı sayılan ve yöntemsel duruşu ile birlikte İngiliz Okulu’nu diğer okullardan ayıran en önemli perspektif olan uluslararası toplum düşüncesine ayrılmıştır. Okulun kurucularından ve bize göre Uluslararası İlişkiler disiplininin en büyük teorisyenlerinden olan Martin Wight’ın *üç gelenek teorisi* çerçevesinde incelediğimiz bu bölüm, disiplindeki diğer düşünce aileleriyle İngiliz Okulu’nun farkını ortaya koymaya çalışmaktadır. Ayrıca üçüncü bölümün devamında, okulun belli başlı düşünürleri arasında en önemli tartışma konularından birini oluşturan çoğulculuk/solidarite ayrışması incelenmiştir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümü ise, İngiliz Okulu’nun kullandığı yöntem ve Uluslararası İlişkiler disiplininin temel sorunsallarına verdiği yanıtlara ayrılmıştır. Unutulmamalıdır ki bir bilgiye ulaşmak için izlenen yol, yani yöntem, ulaşılmaya çalışılan bilginin içeriğine doğrudan etki edeceğinden, bilgiyi incelemektedir. Başka bir deyişle usul esastan önce gelir. Bu nedenle, çalışmada hedeflenen ana amaçlardan biri olan “İngiliz Okulu’nun varlığı” sorusunun yanıtını bulmada oldukça önemli gördüğümüz okulun yöntemi, bu başlık altında temelde Hedley Bull’un sistematik katkıları esas alınarak incelenmiştir. Bize göre İngiliz Okulu’nun kullandığı yöntem, onu Amerikan Uluslararası İlişkilerinden ayıran iki önemli etmenlerden biridir. Bu yüzden okulu tanımlamanın bir ayağı “yöntem” sorunundan geçmektedir. Dördüncü bölüm altında incelenen diğer konu olan Uluslararası İlişkilere verilen temel yanıtlar da,

tıpkı yöntem sorunu gibi, okulun varlığını ve diğer okullardan farkını kanıtlayan ikinci önemli etmendir. Bir disiplinin ortaya çıkışı, açıktır ki bir sorunsal etrafında şekillenmektedir. Bu nedenle bu bölümde, öncelikle Uluslararası İlişkiler disiplinin temel sorunsalı ortaya konacak ve İngiliz Okulu'nun geliştirdiği uluslararası toplum teorisi bağlamında bu sorulara nasıl yanıt verdiği tartışılacaktır.

Bu çalışmada ortaya koyduğumuz olgu bir teori okulu olduğundan çalışmanın mümkün olduğu kadar teorik kalmasına dikkat ettik. Bunun tek nedeni bir teori okulu çalışmamızdan değil aynı zamanda hem teoriyi pratiğe uygulayarak, hem de teoriyi teori dünyası içerisinde anlamlandırarak anlatmanın zorluklardan kaynaklanmaktadır. Yukarıda belirtilen sebebin yanı sıra, çalışmanın bir yüksek lisans tezi olması sebebi ile teoriyi bir pratiğe uygulamadan çok, teori dünyası içerisinde İngiliz Okulu'nu konumlandırmayı seçtik. Ayrıca İngiliz Okulu'nun ürettiği teori olan uluslararası toplum teorisinin pratik incelemelerindeki doğasından kaynaklanan *devletler toplumu sosyolojisi* inceleme zorunluluğu da, şüphesiz ki teori – pratik ve teori – teori ilişkilerini bir arada analiz etmeyi oldukça güç kılmaktadır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan İngiliz Okulu'nun, dördüncü bölümde de ayrıntılı bir biçimde ortaya konulduğu üzere *gelenekselci* bir yöntem izlemesi, şüphesiz ki bizim inceleme yöntemimizi de belirlemiştir. Davranışsalci okulun kullandığı yöntemsel araçlar olan değişken, bağlı değişken, korelasyon, fonksiyon ve benzeri araçlarla, devletler toplumunun tarihsel sosyolojisi üzerinden analiz yapan bir okulu incelemenin anlamsız olacağı açıktır. Bu nedenle bu çalışmanın yöntemi, her ne kadar ayrı bir başlık altında belirtilmemiş olsa da, İngiliz Okulu'nun izlediği yöntemdir.

Uluslararası İlişkiler teorilerinde realizm ile liberalizm arasında bir *orta yol* olarak nitelendirilen bir teori okulunu ele alan bu tezin en temel amaçlarından biri ülkemizde disiplinin en büyük eksikliklerinden olan Türkçe teori çalışmalarına bir katkıda bulunmaktır. Birkaç eser dışında dilimizde neredeyse hiç eser verilmeyen – ki eser verilmemesi dilimizde bir terminoloji oturmaması ile yakından ilgilidir, bu konuda İngilizce eserler veren akademisyenlerimizi oldukça haklı bulmakla birlikte bir Türkçe terminoloji oturtulmasının dilimizde yazmakla önünün açılacağını düşünmekteyiz – Uluslararası İlişkiler teorilerine bu anlamda geniş bir bibliyografya taranarak hizmet

edilmesi amaçlanmıştır. Tezin bir başka amacı ise, ülkemizde disiplinin bir nevi sıkışıp kaldığı realizm – liberalizm tartışmasına yeni bir açılım yapmaktır. Dünyada özellikle inşacılığın yarattığı yeni akımların İngiliz Okulu'na olan ilgiyi arttırdığı çağımızda, bu çalışma okulu Türkçeye kazandırarak, uluslararası toplum teorisinin dilimizdeki tartışmalarına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Bu tezin temel savları üç noktada toplanabilir; İngiliz Okulu adının uygun bir ad olduğu, Charles Manning'in okulun kurucularından biri sayılması gerekliliği ve İngiliz Okulu'nun Uluslararası İlişkilerde ayrı bir okul olarak var olduğu. Bu nedenle birinci bölümde okulun sınırları ve adı tartışılırken İngiliz Okulu isminin neden uygun bir ad olduğu sorusuna yanıt aranmaya çalışılacaktır. Manning'in okulun kurucularından biri olduğu savı ise okulun sınırları konusunda ele alınacak, uluslararası toplum kavramı ve İngiliz Okulu'nun yöntemi ve disiplinin temel sorunsalına verdiği yanıtlar bağlamında da okulun “varlığı” tartışılacaktır. Bu savlar kapsamında, temelde okulun ana eserleri olmak üzere oldukça kapsamlı bir bibliyografya kullanılmış, neredeyse tamamı İngilizce olan bu eserlerden yapılan alıntıların çevirisi bizim tarafımızdan yapılmıştır. Her ne kadar çeviriler üzerinde çok özenli çalışılmış olsa da hatalar olabilir; şüphesiz ki bu hataların mesulü biziz.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZ OKULU'NDA ADLANDIRMA SORUNSALI ve SINIRLAR PROBLEMİ

Tez konusu kapsamında İngiliz Okulu'nun ortaya koyduğu uluslararası toplum kavramı ele alınacağından, bu kavramı ortaya koyan okulun incelenmesi bir gerekliliktir. Kısaca tanımlamak gerekirse İngiliz Okulu, yirminci yüzyılın ikinci yarısında etkili olmuş, büyük çoğunlukla uluslararası toplum perspektifinin dünya siyasetini yorumlamada oldukça önemli olduğunu benimseyen, görüşleri ve entelektüel duruşları profesyonel ya da kişisel anlamda belirli bir ailesel benzerlik gösteren, Uluslararası İlişkilere İngiliz orijinli katkı yapan, bir grup düşünürdür.³ Bir diğer deyişle İngiliz Okulu adı, temel olarak uluslararası toplum düşüncesini ele alan, İngiliz olan ya da İngiliz düşüncesinden etkilenmiş bir grup yazarı tanımlamak için kullanılmaktadır.⁴ Wæver'a göre ise İngiliz Okulu, "spesifik bir İngiliz Okulu'nun varlığı tartışmalarını yok sayarsak, devletlerin kimi zaman bir sistemden farklı olarak, ilişkileri çerçevesinde ortak kurallar ve kurumlar geliştirebildikleri bir uluslararası toplum oluşturdukları düşüncesi ile yakından ilgilidir."⁵

İngiliz Okulu'nun ne olduğu üzerine tanımlamalar görüldüğü gibi bir takım noktalarda tartışma barındırmamaktadır. Bu noktalardan en önemlisi İngiliz Okulu olarak adlandırılan düşünürler/yazarlar topluluğunun uluslararası toplum düşüncesi ile yakından ilişkili olduklarıdır. Ancak bu tanımlar, "İngiliz Okulu adı nereden

³ Hidemi Suganami, "The English School and International Theory", *International Society and Its Critics*, Alex J. Bellamy (ed.), Oxford University Press, New York, 2005, ss. 29 – 30.

⁴ Andrew Linklater, "The English School", *Theories of International Relations*, 3rd Edition, Scott Burchill, Richard Devetak (ed.), Palgrave MacMillan, London, 2005, s. 84.

⁵ Ole Wæver, "International Society – Theoretical Promises Unfulfilled?", *Cooperation and Conflict*, vol. 27(1), 1992, s. 98. Wæver burada, "spesifik bir İngiliz Okulu'nun varlığı tartışmalarını yok sayarsak" cümlesi ile çalışmanın da ana konularından birini oluşturan "İngiliz Okulu'nun varlığı" problemine dikkat çekmekte ve bu tartışmayı yok sayarak bir bakıma okulun var olduğunu söylemektedir. Okulun var olup olmadığı tartışmalarına daha sonra değinilecek olmakla birlikte, Hedley Bull'un "BISA'da (British International Studies Association) bir kişi bana İngiliz Okulu diye bir şeyin olmadığını söyledi, saçmalık" sözleri, okulun başlıca isimlerinden birinin durum hakkındaki görüşünü çok net bir biçimde ortaya koyması açısından oldukça önemlidir. Bkz. Kai Alderson, Andrew Hurrell (ed.), *Hedley Bull on International Society*, Palgrave MacMillan Press, London, 2000, s. 46, 1 numaralı dipnot.

gelmektedir? Okuldan sayılmanın temel kriterleri nelerdir? Ya da içeride veya dışarıda sayılmanın kesin kriterleri olmalı mıdır? Okul nasıl ortaya çıkmıştır? Okulun temel düşünürleri ve ardılları kimlerdir?” gibi soruları kimi zaman yanıtızsız bırakmakta, kimi zaman da yanıtlamaktan kaçınmaktadır. Bu durum okulun varlığının sorgulanması ile yakından ilgilidir, ancak okul üzerine yazanlar – okulun aslında var olmadığını iddia edenler dahil – bir şekilde uluslararası toplum düşüncesi ile yakından ilgili düşünürler topluluğundan bahisle hareket etmektedirler. Bu hareket noktası, ileride geniş bir biçimde tartışılacak olmakla birlikte, okul nitelemesini bir kenara bırakırsak, uluslararası toplum ile yakından ilgili bir grup düşünürün varlığı bu konu üzerinde çalışmanlar için, okulun var olduğunun su götürmez bir gerçek olduğunu kanıtlamaktadır.

Bu ve takip eden bölümde, yukarıda sıralanan soruların yanıtları, İngiliz Okulu adlandırmasının doğru bir adlandırma olup olmadığından başlayarak, sınırlar problemi, okulun ortaya çıkışı, gelişimi ve yükselişi doğrultusunda aranacaktır.

1. ADLANDIRMA SORUNSALI

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü’nde ad, “bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz”⁶ olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle, bir şeyi anlatırken ya da onu çağırırken bir ad kullanırız. Bu durum insanları adlandırırken kolaydır, çünkü doğdukları andan itibaren verilmiş bir isimleri vardır. Ancak sonradan ortaya çıkan ya da oluşan, özellikle soyut şeyler için problemlidir. Bir teori ekolünün de, adlandırılırken genel kabul gören ve eleştiri almayan bir isim alması bu nedenle oldukça zordur. Nitekim İngiliz Okulu olarak adlandırdığımız Uluslararası İlişkiler teorisi ailesinde de böyle olmuştur.

Kuşkusuz aynı gelenekten beslenen ve aynı düşünce sistematığı çerçevesinde Uluslararası İlişkiler literatürüne katkıda bulunan bu düşünürler, ilk kez Roy Jones’un 1981 yılında yayımlanan ünlü makalesinde “İngiliz Okulu” olarak adlandırılmışlardır.⁷ İngiliz Okulu adı bu makale ile konulmakla birlikte Suganami, Jones’dan iki yıl önce bu

⁶ *Türkçe Sözlük*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998, cilt 1 (A – J), s. 19.

⁷ Roy Jones, “The English School of International Relations: a Case for a Closure”, *Review of International Studies*, vol. 7, 1981, ss. 1 – 13.

düşünürlerin aynı aileden geldiklerini ifade etmiştir.⁸ Suganami başka bir makalesinde ise bu düşünürleri, uluslararası toplumun kurumlarını tanımlama ve çalışma prensiplerini keşfetmeye olan ilgilerinden ötürü kurumsalcılar olarak adlandırdığını belirtmiştir.⁹ Her ne kadar Suganami “kurumsalcılar” olarak adlandırmış olsa da bu düşünür/yazar grubu bugün İngiliz Okulu olarak adlandırılmaktadır. Başka bir deyişle İngiliz Okulu adı ortak kabul görmüş bir adlandırmadır. Jones bir nevi “çığır açan” bu adlandırmayı hangi gerekçelerle yaptığını şöyle açıklıyor:

Bu grup klasik/geleneksel okul ya da Uluslararası İlişkiler’de Britanya Ekolü olarak da adlandırılabilir; ben klasik/geleneksel adlandırmasını, bu yazarlarının kendilerini Plato, Aristoteles ve geri kalan klasik politik düşünürlerden köktenci bir şekilde koparmalarından hareketle kabul etmiyorum. Martin Wight’ın “Why is There No International Theory?” (neden bir uluslararası teori yoktur) isimli makalesi de aslında bizi, “İngiliz Okulu için bir Uluslararası İlişkiler teorisi yoktur çünkü okul kendisini politik düşüncenin klasik köklerinden koparmıştır” düşüncesine sevk etmektedir. Uluslararası İlişkilerde Britanya Ekolü adlandırmasını ise okulun iktisat ve politika çalışmalarında Britanya Liberal Geleneğiyle bağının olduğunu kanıtlayan herhangi bir delil bulunmadığından reddetmekteyim.¹⁰

Buzan, Jones’un genel kabul gördüğü üzere İngiliz Okulu tartışmalarını yeniden açan makalesinde ortaya koyduğu, “Okulun kendisini politik düşüncenin klasik özünden kopardığı” düşüncesini reddederek, günümüzde Jones’un düşüncelerinin antika olarak kabul edildiğini vurguluyor.¹¹ Bellamy’nin Soğuk Savaş sonrası Uluslararası İlişkilerdeki temel dönüşümlerin başında, klasik düşünürlerin yeni okumalarının yapılması neticesinde İngiliz Okulu’nun yeniden gündeme geldiği konusundaki tespiti de Buzan’ı destekler niteliktedir.¹² Suganami ise Jones’un bu tespitine, İngiliz Okulu’nun devlet içi ilişkilerle ilgilenen klasik düşünürlerle eğilmediğini belirterek;

⁸ Hidemi Suganami, “a New Narrative, a New Subject? Tim Dunne on the ‘English School’”, *Cooperation and Conflict*, vol. 35(2), 2000, s. 217. Suganami kendi makalesinin neden Jones’un ki kadar etki uyandırmadığını şu cümlelerle açıklıyor: *Ben ‘İngiltere’de Uluslararası Toplum Çalışmalarındaki Gelişmeler’ isimli makalemde Bull, Manning ve diğerlerinin aynı aileden geldiklerini belirtmiştim. Her ne kadar makale, Jones’unkinden önce bir tarihte yayımlanmış olsa da, ben bir adlandırma yapmamıştım ve makalem Japoncaydı.*

⁹ Hidemi Suganami, “British Institutionalists, or the English School, 20 Years On”, *International Relations*, vol. 17(3), 2003, s. 253.

¹⁰ Jones, s. 2. Jones burada Okulun kendisini politik düşüncenin klasik köklerinden kopardığını belirtep, Wight’ın ünlü makalesine “alaylı” bir şekilde gönderme yaparak, bir Uluslararası İlişkiler teorisinin var olabileceğini, ancak bunun İngiliz Okulu için mümkün olmadığını belirtiyor.

¹¹ Barry Buzan, “The English School: an Underexploited Resource in IR”, *Review of International Studies*, vol. 27, 2001, s. 471.

¹² Alex J. Bellamy, “Introduction: International Society and the English School”, *International Society and Its Critics*, Alex J. Bellamy (ed.), Oxford University Press, New York, 2005, ss. 3 – 5.

bununla birlikte egemen devletlerin oluşturduğu bir toplumda vatandaşların ve hükümetlerin görevleriyle ilgilenmenin çok da yeri olmadığını söyleyerek karşı çıkıyor.¹³

Jones'un Britanya Ekolü adını kullanmaması konusunda ise Tim Dunne Roy Jones ile hemfikir olmakla birlikte, bu ismi kullanmamadaki gerekçede Jones'dan ayrılmaktadır. Dunne'a göre bu gerekçe, Britanya Liberal Geleneği ile bir bağ olmaması değil, Britanya Geleneği isminin de İngiliz Okulu adlandırmasının yaratacağı problemin üstesinden gelmeyecek olmasından kaynaklanmaktadır. Britanya Geleneği isminin, İngiliz Okulu adlandırmasından daha fazla "kültürel" problemler yaratacağını iddia eden Dunne, bu gerekçeyle bu ismin kullanılmasını tercih etmediğini belirtmektedir.¹⁴

Roy Jones'un İngiliz Okulu adlandırması genel olarak kabul görmeye birlikte, yukarıda sayıldığı üzere gerekçeleri ve aşağıda bahsedileceği üzere ne kadar doğru bir adlandırma olduğu tartışmalıdır. İngiliz Okulu adlandırmasında basitçe göze çarpan şey, okulun bir ulus adı ile nitelenmesidir. Daha farklı bir ifadeyle, Uluslararası İlişkiler ile hiçbir bağı olmayan bir kimsenin bile adlandırmayı ilk duyduğunda aklına gelecek özellik, Okulun tüm temsilcilerinin İngiliz olduğudur. Tim Dunne uluslararası toplum literatürüne büyük katkı yaptığı eserinde gayet yerinde bir tespit ile "İngiliz Okulu" adlandırmasının doğru bir adlandırma olup olmadığını ve bir ulus ile bir akademik topluluk arasında bağ kurmanın okulun üreteceği fikirlerin limitlerini ortaya koyup koymayacağını sorguluyor.¹⁵ Aynı şekilde Cynthia Weber de İngilizlerin yanı sıra, Okula katkı yapan önemli kişilerden bazılarının Galli ve Avustralyalı, okulun geleneğinin bir nevi başlangıç noktası olan Hugo Grotius'un da bir Hollandalı olduğundan hareketle, İngiliz Okulu adlandırmasının ulus temelli bir adlandırma olmasından ötürü, yanlış bir niteleme olduğunu belirtmektedir.¹⁶ Ancak Brown ve Ainley, İngiliz Okulu'nun başlıca şahsiyetlerinden çoğunun İngiliz olmadığını

¹³ Hidemi Suganami, "The Idea of 'The English School' as a Historical Construct", *The English School of International Relations: a Contemporary Reassessment*, Andrew Linklater, Hidemi Suganami (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s. 19.

¹⁴ Tim Dunne, *Inventing International Society: a History of English School*, MacMillan, London, 1998, s. 4.

¹⁵ Dunne, s. 3.

¹⁶ Cynthia Weber, *International Relations Theory: a Critical Introduction*, 2nd Edition, Routledge, New York, 2005, s. 56.

vurgulayarak, bu düşünürlerin çalışmalarını İngiltere’de yürütmelerinden ötürü bu adı aldıklarını yazmaktalar.¹⁷ Brown aynı zamanda Jones’un makalesini “saldırgan” olarak nitelendirerek, İngiliz Okulu adlandırmasının “coğrafi olarak muğlak bir entelektüel kimlik”¹⁸ olduğunu vurguluyor.

Brown ve Ainley’in tespiti çok da geçersiz olmamakla birlikte, kanımızca İngiliz Okulu adlandırmasının tam nedenini ve doğuracağı sonuçları açıklayamamaktadır. Biz burada Dunne’in yukarıda sözü edilen sorulara, “İngiliz kimliğini diğer uluslardan ya da devletlerden ayıran benzersiz bir etnik ya da kültürel faktör bulunmadığından, günümüzde kültür tarihçileri arasında İngilizliğin ne olduğu konusunda bir uzlaşma yoktur. İngiliz kültürü nasıl heterojen ise İngiliz Okulu’nun kültürel kimliği de öyledir.”¹⁹ şeklinde verdiği yanıtı daha açıklayıcı bulmaktayız. Özetle İngilizlik okuldan sayılmak ya da sayılmamak için geçerli bir neden olmamalıdır. Önemli olan İngiliz Okulu ile aynı düşünce sistematığı içerisinde Uluslararası İlişkileri algılayabilmektir. Little’in bu bağlamda İngiliz Okulu adını ortaya atan Roy Jones’a yaptığı gönderme de oldukça anlamlıdır: “İngiliz Okulu’na ilk kez referans yapan kişi, İngiltere’deki Uluslararası İlişkiler eğitiminin şekline eleştiriyle yaklaşan bir Galli’ydi.”²⁰ Ancak Makinda, Dunne’un yukarıda sözü edilen açıklamasının İngilizliği evrensel bir hale getirmek amaçlı olduğunu belirterek, Dunne’un İngiliz Okulu adlandırmasını kullanmasının eleştirilere yol açacağına farkında olması nedeniyle bu şekilde bir tespitte bulunduğunu dile getiriyor. Ayrıca Makinda *uluslararası toplum teorisyenleri* şeklinde bir adlandırma kullanarak, bu düşünür/yazar grubunu çalışmalarının odak noktası ile isimlendirmektedir. Buna ek olarak yazar, makalenin alt başlıklarından birisini *geleneği yeniden isimlendirmek* şeklinde formüle ederek, geleneğin zaten bir ismi olduğuna vurgu yapıyor.²¹

¹⁷ Chris Brown, Kristen Ainley, *Understanding International Relations*, 3rd edition, Palgrave MacMillan Press, China, 2005, s. 50.

¹⁸ Chris Brown, “World Society and the English School: an ‘International Society’ Perspective on World Society”, *European Journal of International Relations*, vol. 7(4), 2001, s. 424.

¹⁹ Dunne, s. 4.

²⁰ Richard Little, “Neorealism and the English School: a Methodological, Ontological and Theoretical Reassessment”, *European Journal of International Relations*, vol. 1(1), 1995, s. 32, 1 numaralı dipnot.

²¹ Samuel M. Makinda, “International Society and Eclecticism in International Relations Theory”, *Cooperation and Conflict*, vol. 35(2), 2000, s. 211.

Tim Dunne, *Inventing International Society* isimli kitabına yapılan eleştirilere verdiği yanıtta, “İngiliz Okulu terimi ile ilgili problemler olmakla birlikte ben bu adlandırmanın alternatiflerinden daha iyi olduğuna inanmaktayım”²² şeklinde yazarak, her ne kadar yukarıda sözü edildiği üzere İngiliz Okulu adlandırmasının bir ulus ile bir akademik camiyayı bir arada bulundurmasından kaynaklanan problemler olduğunu belirtse de, terimin kullanımını kabul ettiğini açıklıyor. Suganami ise yukarıda sözü edildiği üzere bu düşünür/yazar grubu için kurumsalcılar adını İngiliz Okulu adlandırmasından daha evvel kullanmakla birlikte, İngiliz Okulu ismi yerine *rasyonalist* ismini, bu okulun düşünce sistematüğünü daha iyi tanımladığı ve “kendince gruplama” olmadığı için tercih edeceğini belirtiyor.²³ Dunne ise bu eleştiriye karşılık, *rasyonalist* adlandırmasının başka bir varsayımlar ve konular grubu için kullanılmış olmasının yanı sıra, İngiliz Okulu’nun *rasyonalizme* indirgenmesinin bile problemleri olduğunu söylemektedir.²⁴ Robert Jackson ise “klasik teorisyenleri rasyonalist, realist, radikalist olarak kategorize etmek risklidir, çünkü bunlar bir yöne ya da zıttı bir başka yöne eğilim gösterebilirler dahi nadiren tek yönlüdürler”²⁵ ifadesi ile Tim Dunne’ı destekler niteliktedir. Ancak Makında *rasyonalizm* kelimesinin Keohane’den çok önce, Martin Wight tarafından başka bir anlamda kullanıldığını ve eğer İngiliz Okulu adlandırması kullanılmaya devam ederse *uluslararası toplum* isminin, terime yabancı kişilerce sahiplenileceğini belirtiyor.²⁶

Bize göre, *uluslararası toplum teorisyenleri* adlandırması birçok Uluslararası İlişkiler teorisyeninin uluslararası toplum ontolojisi çerçevesinde çalışmasından dolayı

²² Tim Dunne, “All Along the Watchtower”, *Cooperation and Conflict*, vol. 35(2), 2000, s. 234.

²³ Hidemi Suganami, “C.A.W. Manning and the Study of IR”, *Review of International Studies*, vol. 27, 2001, s. 101. İngiliz Okulu’ndan sayılma kriterleri ilerleyen sayfalarda tartışılacak olmakla birlikte, Suganami “kendince gruplama” şeklinde bir ifade ile Tim Dunne’in *Inventing International Society* isimli kitabında Charles Manning’i okuldan saymamasına ve İngiliz Okulu isimlendirmesine gönderme yapmaktadır.

²⁴ Dunne, 2000, s. 234. Rasyonalist adlandırmasının Dunne’in bahsettiği başka varsayımlar ve konular grubu için kullanılması hususunda bkz. Robert Keohane, “International Institutions: Two Approaches”, *International Studies Quarterly*, vol. 32(4), 1988.

²⁵ Robert Jackson, “Is There a Classical International Theory?”, *International Theory: Positivism and Beyond*, Steve Smith, Ken Booth, Marysia Zalewski (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, 1997, s. 207. Martin Wight’ın klasik üçlü ayrımı *realism, rationalism, revolutionalism*’den hareket eden bu cümleyi Türkçeye çevirirken *revolutionalism* kelimesi, realizm ve rasyonalizm gibi Türkçeleşmemiş olduğundan ve kelimenin tam Türkçe karşılığı olan *devrimcilik* sözcüğü de terimsel çeviriye karşılamadığından, Nuri Yurdusev’i takip ederek *radikalizm* sözcüğünü kullandık. Bkz. Yurdusev, s. 51, 64 numaralı dipnot.

²⁶ Makında, ss. 211 – 212.

sorunludur. Başka bir deyişle uluslararası toplum sadece İngiliz Okulu'na ait bir terim değildir, örneğin realistler uluslararası toplumun ilkel bir toplum olduğunu düşünürler çünkü normlar ve çıkarlar çatıştığında, onlara göre çıkarlar mutlaka kazanırlar. Bu örnek bize uluslararası toplum düşüncesinin İngiliz Okulu'na has olmadığını göstermesi açısından önemlidir. İngiliz Okulu'nun yaptığı şey uluslararası toplum çalışmalarına yeni bir açılım getirmektir. Tim Dunne'in deyişle uluslararası toplum çalışmak kişiyi İngiliz Okulu'nun bir üyesi yapmaz.²⁷

Buraya kadar anlatılanlardan kolayca çıkarılabileceği üzere İngiliz Okulu adlandırması tartışmalı, ancak genel olarak kabul görmüş bir adlandırmadır. Bu tartışmalarda ilginç olan nokta yukarıda da sıkça yer verildiği gibi bu adlandırmayı Roy Jones yapmış olmasına karşın, eleştirilere cevap vermek durumunda kalanın genelde Tim Dunne olmasıdır. Tim Dunne Okulu yeniden adlandırmamış, sadece var olan ismi kullanmıştır, bu sebeple eleştirilere verdiği yanıtlar da bu bağlamdadır. Ayrıca kanımızca İngiliz Okulu adlandırması problemlili olmakla birlikte okulu en iyi tanımlayan adlandırmaların başında gelmektedir.

Okulun “İngiliz Okulu” olarak adlandırılmasını uygun bulmamızın başlıca iki sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, çalışmanın üçüncü bölümünün de ana konularından birini oluşturacak olan metodolojik duruşun karşı olduğu yaklaşımların “Amerikan” orijini oluşudur. Bu bağlamda akla gelen neden “klasik” ya da “geleneksel okul” olarak adlandırılmadığı sorusuna verilebilecek yanıt, yukarıda sözü edilen Jones'un iddiası bir yana, okulun metodolojik çoğulculuğudur. İkinci neden ise yukarıda sebeplerini açıkladığımız üzere İngiliz Okulu adının alternatiflerinden daha fazla kabul görmüş olması ve diğer seçeneklerden daha az problemlili olmasıdır.

Adlandırmalar önemlidir, çünkü bir dizi kimliği ve iktidarı da beraberlerinde getirirler, ancak her şey demek de değildir.²⁸ Dunne'in örneğinden hareket edersek, Frankfurt Okulu herhangi bir kültürel kimlik ya da ülke ile ilişkilendirilmezken ya da

²⁷ Dunne, 2000, ss. 234 – 235.

²⁸ Hakan Gürses, “Kimlik Kavramı Üzerine Düşünceler”, *Birikim*, sayı: 121, 1999, s. 74. Gürses kimlikler ve isimler hakkında şöyle yazıyor: “Birileri tarafından bize atfedilen, kendimizle özdeş tuttuğumuz, bizi bir ‘isimli’ yaparken aynı anda da bir dizi iktidarın boyunduruğu altına sokan çağırma mekanizması. Bu mekanizmanın dışlilerinden, isim değiştirerek, istediğimiz herhangi bir ismi alarak, hatta ‘kimse’ gibi boş bir isme başvurarak kurtulmamız mümkün değil.”

başka bir deyişle, Frankfurt Okulu'nun üyeleri illa ki Frankfurt'ta çalışmak ya da yaşamak zorunda değilken, İngiliz Okulu adlandırmasının direkt olarak bir ülkeyle ya da kültürle ilişkilendirilmesi çok da doğru değildir.²⁹ Kanımızca burada Dunne'in kastettiği isimler ile ilişkilendirilen kavramların bir standardının olmadığıdır.

Sonuç itibariyle bu düşünürlerin belirli ailesel benzerlikler gösterdikleri ve düşünce sistematiğinden beslendikleri açıktır ve onları ifade etmek için bir isimlendirme yapılması gerekmektedir. İngiliz Okulu ismi yukarıda sayılan gerekçelerden dolayı uygun bir isimdir ve adlandırma ihtiyacını karşılamaktadır. Suganami, kendisinin yukarıdaki gerekçelerle İngiliz Okulu adlandırmasını kabul etmediğini söyledikten sonra, İngiliz Okulu adını sık sık kullandığını belirtiyor.³⁰ Kanımızca bu bile Okulun isimlendirme ihtiyacının İngiliz Okulu adı ile karşılandığını göstermekte önemli bir kanıttır.

2. İNGİLİZ OKULU'NUN SINIRLARI PROBLEMİ

Suganami,³¹ İngiliz Okulu tartışmasını oluşturan soruları, okulun var olup olmadığı, eğer var ise “İngiliz Okulu” adlandırmasının onun için uygun bir adlandırma olup olmadığı, başlıca üyelerinin kim olduğu, Uluslararası İlişkilerdeki diğer okullardan hangi noktalarda ayrıldığı ve güçlü ve zayıf noktalarının neler olduğu şeklinde sıraladıktan sonra, bu soruların hepsinin eşit öneme sahip olmadıklarını vurgulamaktadır. Little tarafından, “başlıca üyelerinin kim olduğu” sorusu “İngiliz Okulu'nun üyelerinin kimler olduğu sorusu üzerinde zaman harcamaya değmez”³² şeklinde cevaplanırken, Suganami bu soruyu “diğer soruların başlangıç noktasını

²⁹ Dunne, 2000, s. 234.

³⁰ Suganami, 2001, s. 100.

³¹ Suganami, 2006, s. 17. İlginç bir biçimde, Suganami, bu eserden sekiz yıl önce yazdığı makalesinde, “Kimin içeride kimin dışarıda olduğu şeklinde kategorize etme çalışmaları akıllıca değildir, bunu Dunne'in *Inventing International Society* isimli kitabının taslaklarını incelerken yeniden fark ettim” şeklinde bir ifade kullanmıştır. Bkz. Hidemi Suganami, “A Note on Some Recent Writings on International Relations and Organizations”, *International Affairs*, vol. 74(4), 1998, s. 903. Ancak Suganami'nin son dönem eserlerini incelediğimizde bu konudaki fikrinin, metin içerisinde de görüldüğü üzere oldukça değiştiğini görmekteyiz. Örneğin Tim Dunne hakkındaki tartışmaları kaleme aldığı makalesinde Suganami, “İngiliz Okulu'nun tarihi, onun ne olduğunu ortaya koymadan yazılamaz” şeklinde yazmaktadır. Bkz. Suganami, 2000, s. 218.

³² Richard Little, “The English School vs. American Realism: a Meeting of Minds or Divided by a Common Language?”, *Review of International Studies*, vol. 29, 2003, s. 444.

oluşturduğundan değersiz sayılamayacak kadar önemlidir”³³ şeklinde yanıtlamaktadır. Dunne da, benzer bir biçimde, “eğer kim olduğumuzu bilmiyor isek, ya da bilmemize gerek yok ise, neden okulu kapatıp başka bir teorik yöne kaydolmuyoruz?”³⁴ yaklaşımıyla sınırlar probleminin önemini gözler önüne sermiştir.

Buzan, “bu entelektüel aktivitenin sınırlarını geniş ve gevşek tutmakla içeridekiler/dışarıdakiler probleminin önüne geçebiliriz”³⁵ şeklindeki yaklaşımıyla, sınırların nasıl belirlendiğinin, okulun ne olduğunun tanımlanması konusundaki önemini vurgulayarak, tıpkı Suganami gibi bu tartışmanın önemini belirtmektedir. Tim Dunne da tıpkı Buzan’a benzer bir biçimde, kendisine göre İngiliz Okulu’ndan sayılmanın üç temel kriterini saymadan önce, bu sınırların sabit ve değişmez olmaması gerektiğini vurgulamaktadır.³⁶ Ancak Suganami, Buzan ve Dunne’ın “sınırların değişmez ve kesin olmaması gerekliliği” tespitinin, İngiliz Okulu’nun içindekilerin ve dışındakilerin net bir biçimde ortaya koyulamamasına yol açacağını söylemektedir.³⁷ Sert sınırlar olmamasına rağmen bu düşünürler grubunun içerisinde kimlerin daha fazla, kimlerin daha az yer aldığını belirlemek kaçınılmaz bir gerekliliktir.³⁸ Ancak Tim Dunne, aşağıda değinilecek kriterleri ortaya koymuş olmasına rağmen, *Inventing International Society* isimli eserine yapılan eleştirilere verdiği yanıtta, “yapılan eleştiriler, uluslararası toplumun düzen ve adalet sağlamada yeterli olup olmadığındansa, üyelik problemi gibi dar konularda yoğunlaşmaktadır”³⁹ şeklinde yazarak, bir bakıma tartışmayı başlatan kişilerin başında gelmesine rağmen, tartışmanın diğer konulara göre daha dar olduğunu belirtmekte ve deyim yerinde ise kaçak güreşmektedir.

Suganami’nin yukarıda sözü edilen tespiti kanımızca doğrudur. Çünkü Okulun ana figürlerinin kim olduğu sorusu, bir üstteki başlıkta söz edilen tartışmalar üzerinden adlandırma sorunsalını, bu figürlerin bir bütünlük ve ekol ilişkisi oluşturup oluşturmadıklarını, bu bağlamda diğer Uluslararası İlişkiler ekollerinden farklılıklarını,

³³ Suganami, 2006, s. 18.

³⁴ Tim Dunne, “Watching the Wheels Go Round: Replying to the Replies”, *Cooperation and Conflict*, vol. 36(3), 2001, s. 339.

³⁵ Buzan, s. 473.

³⁶ Dunne, 1998, s. 5.

³⁷ Suganami, 2006, s. 39.

³⁸ Hidemi Suganami, “Heroes and a Villain: a Reply to Tim Dunne”, *Cooperation and Conflict*, vol. 36(3), 2001, s. 327.

³⁹ Dunne, 2000, s. 228.

güçlü ve zayıf olduğu noktaları belirlemesi açısından önemlidir. Bu noktadan hareketle, İngiliz Okulu'ndan sayılmanın ya da sayılmamanın kriterlerinin ne olduğu sorusu gündeme gelmektedir. Bu başlık altında, İngiliz Okulu hakkındaki diğer soruların yanıtlanması açısından su götürmez bir öneme sahip olan bu kriterlerin, farklı düşünürler tarafından nasıl belirlendiği, örtüştüğü ve ayrıldığı noktalar açıklanacak; bu bileşenler ışığında İngiliz Okulu'ndan sayılmanın kıstaslarının neler olduğu tartışılacaktır.

Tim Dunne'in yaklaşımına göre İngiliz Okulu'ndan sayılmanın kriterleri, ya da daha doğru bir ifade ile kendisinin İngiliz Okulu'ndan saydığı düşünürlerin örtüştükleri noktalar şu şekilde sıralanmaktadır: “Kendini belirli bir araştırma geleneği içerisinde tanımlama, yorumlayıcı bir yaklaşım ve normatif bir uluslararası teori anlayışı.” Dunne, önerdiği bu kriterlerin ilkinde, okula üye olmanın önemli koşullarından birinin, belirli bir literatüre, ana sorulara ve ortak bir çalışma alanına sahip olmak olduğunu belirtiyor. İkinci kriterde ise Dunne, Okulun metodolojik yaklaşımına değiniyor. Yorumlayıcı bir Uluslararası İlişkiler anlayışını bir kriter olarak öne sürerek ve tartışmalı bir biçimde okuldan saydığı E. H. Carr'ın *Twenty Years' Crisis: 1919 – 1939* isimli ünlü kitabının açılış cümlesi olan “Uluslararası İlişkiler bilimi emekleme aşamasındadır”⁴⁰ iddiasına atıf yaparak, gelenekselci bir metodolojik yaklaşım benimsemenin İngiliz Okulu'ndan sayılmak için olmazsa olmaz olduğunu belirtiyor. Dunne'in önerdiği üçüncü ve son kriter ise yukarıda da sözü edildiği üzere, normatif bir yaklaşımın okuldan sayılmanın temel etmenlerinden birisi olduğudur. Dunne bu kriteri, Wight'ın İngiliz Okulu'nun kurucusu sayılmasının sadece yorumlayıcı bir yaklaşımdan değil, aynı zamanda teorik perspektifinin temeline etik soruları yerleştirmesinden ileri geldiği iddiası ile açıklıyor.⁴¹ Buzan ise normatif bir yaklaşımın tartışmasız İngiliz Okulu'nun ana motiflerinden birisi olduğunu belirtmekle birlikte, okuldan sayılmanın temel kriterlerinden biri olmasını oldukça tartışmalı bulduğunu söyleyerek, Okulun sınırlarını

⁴⁰ E.H. Carr, *Twenty Years' Crisis: 1919 – 1939*, Harper Torchbooks, New York, 1964, s. 1.

⁴¹ Dunne, 1998, ss. 5 – 11. Dunne üçüncü sırada saydığı kriterde *International Theory as a Normative Theory*, şeklinde bir başlık kullanarak, Wight'ın Uluslararası İlişkiler teorisini isimlendirmesini kullanıyor. Bilindiği üzere Wight, *Theories of International Relations* yerine *International Theory* adlandırmasını kullanmaktaydı. Bu nedenle çeviri *normatif bir uluslararası teori* şeklinde yapılmıştır.

çizmekte metodolojik yaklaşımın (gelenekselcilik) ve üç ana konseptin (realizm, rasyonalizm, radikalizm) kullanılmasının daha uygun olacağını vurguluyor.⁴²

Suganami için ise İngiliz Okulu'ndan sayılan düşünürlerin temel örtüşükleri noktalar, değer yargılarından bağımsız açıklamaların mümkün olamayacağına olan inanç, davranışsalcılığın reddi, sosyolojik metotları kullanmak ya da anlayışsalcılık, dahili analogiyi⁴³ ret ve devlet sistemleri üzerine çalışma, ütopyacılığı reddetmeye bağlı olarak uluslararası sistemde belli bir dereceye kadar düzenin olduğunu kabul etme ve onun ana motifinin değişmezliğine inanma olarak sıralanmaktadır.⁴⁴ Ayrıca Suganami, Dunne'in kriterlerini, "Dunne yanılıcı kriterler ortaya sunmaktadır, çünkü Dunne'in kriterleri tarafından yargılanan bir kişi İngiliz Okulu'nun dışında olabilirken, sıklıkla yinelediği ailesel benzerlikler bağlamında Okulun içerisinde olabilmektedir"⁴⁵ şeklinde değerlendirmektedir.

Roy Jones, her ne kadar sabit kriterler olarak sunmasa da,

*Temel hedefleri bir bütün olarak gördükleri egemen devletler dünyasında düzenin varlığını açıklamak ve tanımlamaktır. Çalışma stilleri kolayca fark edilebilir: geometri ve cebirden yoksun, yoksulların problemleri olan fakirlik, fiyatlar ya da para politikası gibi konuları tamamen dışarıda bırakan tarzda.*⁴⁶

şeklindeki tanımlaması ile kendisine göre İngiliz Okulu'nun sınırlarını çizmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere Jones'un sözü edilen makalesi agresiftir ve okulun varlığı ile birlikte kapatılmasını hedef göstermektedir. Buzan'dan da aktardığımız üzere Jones'un görüşleri artık *antika* olarak görülmektedir. Tanımlamasında değindiği okulun ekonomik problemlerle ilgili çözümler sunmaması doğrudur, ancak açıklayıcı değildir. Her teori, her konuya açıklama getirmek yükümlülüğünde değildir. Hiçbir teori dünya siyasetini tüm alanlarda açıklayamaz. Bu sebeple İngiliz Okulu'nun ekonomik

⁴² Buzan, s. 474.

⁴³ Kelime, *domestic analogy* anlamında kullanılmıştır. Bu kavramın, Türkçe terminolojide bir karşılığı bulunmamasından dolayı, kavramı Nuri Yurdusev'in tavsiyesi ile dahili analogi şeklinde tercüme ettik.

⁴⁴ Suganami, 2006, s. 20 – 21.

⁴⁵ Suganami, 2000, s. 219. Ailesel benzerliklerden kasıt, bir şekilde neredeyse tüm İngiliz Okulu düşünürlerinin bir biçimde birbirleri ile öğrenci – hoca ilişkisine girmiş olmaları ya da aynı kurumlarda çalışmış olmalarıdır. Suganami burada, İngiliz Okulu'nun British Committee ile özdeşleştirilmesine de gönderme yapmaktadır. Ona göre böyle bir ailesel benzerlik kurma Okul'u hafta sonları gidilen bir kulüp kimliğine sokmaktadır, ancak Okul bir kulüpten öte akademisyenler grubu, bir akademik camıdır. Suganami kanımızca aynı zamanda, Dunne'in Manning'i dışarıda bırakmasına da vurgu yapıyor. Bkz. Suganami 2000, s. 217 – 218, 220 – 221.

⁴⁶ Jones, s. 1.

problemlere değinmemesi bir sorun olmakla birlikte, okulu değersiz kılacak önemde değildir. Ayrıca Jones, rahatça fark edilebileceği üzere, İngiliz Okulu'nda olanlar üzerinden değil, olmayanlar üzerinden bir gruplamaya gitmektedir. Bu da birkaç satır önce değindiğimiz agresif yazım tarzını doğrular niteliktedir. Jones'un ikinci kıstası olan “matematiksel yöntemlere dayanmama” olarak özetleyebileceğimiz yöntemsel sorun ise, bir yapamama değil, tercih etmeme durumundan ileri gelmektedir. Çalışmanın dördüncü bölümünde de inceleneceği üzere İngiliz Okulu'nun bir ekol olarak duruşunu sağlayan en önemli etmenlerden birisi, belki de birincisi, onun metodolojik yaklaşımıdır. Bu sebeplerle, Jones'un bu gruplamasını geçerli bulmak olanaksızdır.

Wilson'a göre ise İngiliz Okulu düşünürlerinin örtüştüğü noktalar; devlet ilişkilerinde düzenin bulunduğu anlayışı, uluslararası düzenin kurumsallığı üzerine vurgu yapmaları, uluslararası sistemin yeniden yapılandırılması konusundaki ütopyan düşünceleri reddetmeleri ve yorumlayıcı ve anlayışsalcı metodolojik yaklaşımı, davranışsalcı ya da bilimsel metodolojik yaklaşıma tercih etmeleridir.⁴⁷

Tim Dunne *Inventing International Society*'de, eserin İngiliz Okulu'nun orijini olarak *British Committee*'yi ele aldığı ve bu *forum*'a davet edilmeyenlerin “dışarıdakiler” olduğunu belirterek, kitabın iki temel argüman ile mücadele ettiğini söylemektedir: *London School of Economics*'in Okulun kurumsal evi olduğu ve Charles Anthony Woodward Manning'in Okulun kurucularından sayılması.⁴⁸ Dunne kitabında, Manning ile ilgili düşüncesini, Michael Howard'a dayandırdığı “nev'i şahsına münhasır bir insan” ve “Bull ve Wight'in ona fazla zaman ayırdıklarını düşünmüyorum” şeklindeki cümleleriyle açıklamaktadır.⁴⁹ Dunne'un, Manning'i dışarıda bırakmasının bir diğer sebebi ise, her ne kadar Manning'in Bull'un düşüncesi üzerinde derin etikleri olduğunu kabul etse de, Manning'in metodolojik olarak okuldan ayrı olduğunu

⁴⁷ Peter Wilson, “The English School of International Relations: a Reply to Sheila Grader”, *Review of International Studies*, vol. 15(1), 1989, ss. 55 – 56.

⁴⁸ Dunne, 1998, s. 12.

⁴⁹ Dunne, 1998, s. 93. “Wight ve Bull'un ona (Manning'e) çok fazla zaman ayırdıklarını düşünmüyorum” cümlesinin bitiminde verdiği dipnotta Dunne, Manning'in çalışmalarının kendine özgü olduğunu tekrar vurgulamakla birlikte, Hedley Bull'un, “uluslararası toplum ve anarşi” üzerine kaleme aldığı en etkili makalelerinde, Manning'e duyduğu “entelektüel borcu” daima belirttiğini yazmaktadır. Ayrıca Michael Howard'a dayandırdığı “Manning nev'i şahsına münhasır bir insandır” cümlesini, Howard'ın kendisine yazdığı bir mektuptan alıntılanmaktadır. Bkz. Dunne, 1998, s. 109, 23 numaralı dipnot.

düşünmesidir. Dunne' a göre Manning'in metodolojik yaklaşımı başka hiçbir yaklaşıma benzemiyordu ve fenomenoloji ile hukuk bilimine dayanmaktaydı. Bu durum da onu Wight'ın felsefi ve tarihsel yönteminden ayırmaktaydı.⁵⁰ Roger Epp de, Manning'in durumu konusunda Tim Dunne'ı takip ettiğini söyleyerek, Wight – Bull – Vincent⁵¹ ekseninde bir İngiliz Okulu kabulü olduğunu belirtmektedir.⁵²

Knudsen, Tim Dunne'ın İngiliz Okulu'nun tarihini anlattığı eserini, *British Committee*'yi⁵³ İngiliz Okulu ile bir tutması ve Okulun uluslararası hukuki ile felsefi köklerine değinmemesi, ayrıca Okulun orijinleri hakkında sonuçta kesin bir yargıya varmaması açısından eleştirmektedir.⁵⁴ Bu eleştirinin yanı sıra Dunne'ın bu eserine yöneltilen temel eleştirilerin başında, deyim yerinde ise İngiliz Okulu'nu *British Committee* ekseninde “inşa” etmesi gelmektedir. Bunun yol açtığı temel sorun, C. A. W. Manning'in komite toplantılarına çağırılmamasından ötürü, Dunne tarafından okulun dışında bırakılmasıdır. Oysa Tim Dunne'ın yukarıda sayılan kriterleri bağlamında, Manning'in okuldan sayılması gerekmektedir.⁵⁵ Komite okula eşit değil, okulun gelişmesinde bir aşamadır ve ilk aşama *London School of Economics*'de Manning ve Wight'ın yürütmüş olduğu akademik çalışmalar ve onların öğretilerinden oluşmaktadır.⁵⁶ Bununla birlikte Manning ve Wight'ı birleştiren şey, uluslararası hukukun uluslararası toplum yaklaşımındaki önemini vurgulamalarıdır. Gerçekten de, Hedley Bull'un belki de uluslararası toplum teorisinin temel direği sayılabilecek eseri olan *The Anarchical Society*'nin önsözünde eserini özellikle Manning'e borçlu olduğunu yazması, okulun Manning ile başladığının teorisinin en önemli temsilcisi

⁵⁰ Dunne, 1998, s. 12.

⁵¹ R. J. Vincent, Uluslararası toplum temelli müdahale ve insan hakları konularında çalışmaları bulunan düşünür. Genel olarak okuldan kabul edilen Vincent'in çalışmaları, özellikle uluslararası toplumda müdahale ve kuralların niteliği açısından okul içerisinde oldukça önem taşımaktadır.

⁵² Roger Epp, “The English School on the Frontiers of International Society: a Hermeneutic Recollection”, *Review of International Studies*, vol. 24(5), 1998, s. 48, 7 numaralı dipnot.

⁵³ Bir sonraki başlıkta inceleneceği üzere, Okulun temel argümanlarının sistematik bir biçimde ilk kez ortaya konulduğu, akademisyenler ve politika uygulayıcıları bir araya getiren toplantılar zinciri. Dunne eserinde Komite'nin katılımcıları ekseninde bir inceleme yapmıştır. Komite hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Dunne, 1998, “British Committee I” ve “British Committee II”. ss. 89 – 116 ve 116 – 136.

⁵⁴ Tonny Brems Knudsen, “Theory of Society or Society of Theorists? With Tim Dunne in the English School”, *Cooperation and Conflict*, vol. 35(2), 2000, s. 193.

⁵⁵ Knudsen, s. 195.

⁵⁶ Tonny Brems Knudsen, “Beyond the Watchtower?: a Further Note on the Origins of the English School and its Theoretical Potential”, *Cooperation and Conflict*, vol. 36(3), 2001, s. 331.

tarafından kabul edildiğini göstermektedir.⁵⁷ Robertson, Manning'in okul için öneminden bahsederken, "uluslararası sistemin doğasındaki paradoksu görmüş ve açıklamıştır" demektedir; "Manning, belirli bir Uluslararası İlişkiler görüşüne ait olmamakla birlikte, uluslararası ilişkilerin, onun davranışının anlaşılması ile açıklanabileceğini bizlere öğretmiştir."⁵⁸

Suganami ise Tim Dunne'in Manning'i dışarıda bırakması konusunda, "Dunne, İngiliz Okulu'nun öncelikli amacının uluslararası toplum fikrini Uluslararası İlişkiler çalışmalarının temeline oturtmak olduğunu kabul ettiği halde, Manning'i dışarıda bırakıyor ise İngiliz Okulu hakkında anlattıkları eksiktir"⁵⁹ şeklinde yazarak, Manning'in okuldan sayılması gerekliliğinin arkasında olduğunu söylüyor. Manning'in Uluslararası İlişkiler çalışmalarına yaptığı katkıyı ayrıntılı biçimde anlattığı makalesinde Suganami, "genel olarak okul demek istememekle birlikte, Manning'in okuldan sayılıp sayılmaması hakkındaki görüşüm sayılması yönündedir"⁶⁰ biçiminde görüş bildirerek, Manning'in durumu hakkındaki pozisyonunu açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca Suganami, uluslararası toplumun anarşik ancak görece olarak düzenlenebilir karakterinin İngiltere'deki Uluslararası İlişkiler eğitiminde odak noktası olmasının, Manning'in *London School of Economics*'deki Uluslararası İlişkiler bölümünün başında bulunmasının ve buradaki çalışmalarının bir sonucu olduğunu söylemektedir.⁶¹

Bir önceki paragrafta sözü edilen Suganami'nin okul adlandırması ve sınırlar konusundaki görüşleri için Tim Dunne, Suganami'nin bu konular hakkındaki fikrinin değiştiğini belirtmektedir.⁶² Sınırlar konusunda Suganami'nin fikir değiştirmesi

⁵⁷ Hedley Bull, *The Anarchical Society: a Study of Order in World Politics*, MacMillan, Hong Kong, 1985, s. ix.

⁵⁸ B. A. Robertson, "Introduction", *International Society and the Development of International Relations Theory*, B. A. Robertson (ed.), Pinter, London, 1998, s. 3.

⁵⁹ Suganami, 2006, s. 35.

⁶⁰ Suganami, 2001, s. 92, 5 numaralı dipnot.

⁶¹ Suganami, 2000, s. 222. Anarşi ya da uluslararası anarşi kavramı, çalışmada, karmaşa, düzensizlik anlamı ile değil, Uluslararası İlişkiler disiplindeki, barışı koruyacak bir üst otorite olmaması anlamında kullanılmaktadır. Bkz. Martin Griffiths, Terry O'Callaghan, *International Relations: Key Concepts*, Routledge, New York, 2004, ss. 2 – 3.

⁶² Dunne, 2000, s. 227.

hakkında hala çekincelerimiz bulunmakla birlikte, isimlendirme konusunda Tim Dunne'a katılmaktayız.⁶³

Tim Dunne, C. A. W. Manning'i dışarıda bırakmasının sebeplerinden birinin, Manning'in uluslararası toplum düşüncesini ırkçı bir ayrımcılıkla ele alması olduğunu belirtiyor. Yine bu nedenden Manning'in *British Committee* toplantılarına çağırılmadığını ve Wight'ın Hıristiyan kişiliğinden, Bull ve Vincent'in ise ırksal eşitliğe inandıklarından, Manning'i reddettileri Tim Dunne tarafından dile getirilmektedir.⁶⁴ Şüphesiz ki Dunne'ın bu görüşleri Manning'in *South Africa and the World: In Defense of Apartheid*⁶⁵ isimli makalesine dayanmaktadır. Manning bu makalesinde, makalenin adından da anlaşılacağı üzere, Güney Afrika'da siyahlara karşı uygulanan ayrımcılık politikasının yanında olduğunu belirtmiştir. Suganami, bu makaleyi ilk okuduğunda, bir şoka uğradığını ve Manning'in, zihni Birinci Dünya Savaşında donmuş biri olduğunu düşündüğünü söylemektedir.⁶⁶ Milletler Cemiyeti tecrübesini yaşamış olan Manning'in, Batı medeniyetinin dünyanın geri kalanına manda rejimleri vasıtasıyla hamilik etmesi yönündeki düşünceleri, onun çağın ruhunu yakalayamadığını göstermektedir. Ancak uluslararası toplum düşüncesindeki batı kültürünün yeri ve önemi, üstüne üstlük normlar ve kurallar problemi düşünüldüğünde, Manning'in ırkçı politikaları desteklemesi bir yana bırakılırsa, uluslararası toplum düşüncesi bağlamında görüşlerinin çok da aykırı olmadığı göze çarpmaktadır.⁶⁷ Suganami Manning'in Güney Afrika ile ilgilenmeye başladığında yetmişli yaşlarında olduğunu, ancak yaşlı olmasının siyahlara karşı uygulanan ırkçı politikaları savunmada bir özür olarak kabul edilemeyeceğini belirtmekle birlikte Manning'in, dahili analojiyi reddetmesi ve uluslararası toplumun

⁶³ Bu bölümün yazımında sıklıkla başvurduğumuz, Suganami'nin "The Idea of 'the English School' as a Historical Construct" isimli makalesi incelendiğinde, sınırlar konusunda Suganami'nin biraz yumuşamış ancak Manning konusunda hala aynı fikre sahip olduğu, adlandırma konusunda ise artık ortak kabul görmüş olan "İngiliz Okulu" ismini kullanmakta bir sakınca görmediği anlaşılmaktadır. Bkz. Suganami, 2006, ss. 12 – 43.

⁶⁴ Dunne, 2000, s. 233.

⁶⁵ C.A.W. Manning, "South Africa and the World: in Defense of Apartheid", *Foreign Affairs*, vol. 43, October 1964, ss. 135 – 149.

⁶⁶ Suganami, 2001, s. 97.

⁶⁷ Batı değerlerinin uluslararası toplum düşüncesindeki yeri için bkz. Martin Wight, "Western Values in International Relations", *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, Martin Wight, Herbert Butterfield (ed.), Allen, Unwin, London, 1966, ss. 89 – 112. Elbette burada vurgulamak istediğimiz Manning'in bu ilkel ve çirkin düşüncelerinin arkasında olduğumuz değil, Batı kültürünün uluslararası toplum açısından önemidir.

anarşik, ancak görece olarak düzenlenebilir olduğunu ortaya koyması açısından, uluslararası toplum düşüncesinin kurucularından biri olduğunu söylemektedir.⁶⁸

Knudsen ise Dunne'a yönelttiği eleştirilerin ikinci kısmında, Dunne'ın anlattığının İngiliz Okulu'nun değil *British Committee*'nin hikayesi olduğunu, Dunne'ın Manning'i dışarıda bırakarak, özellikle uluslararası hukuk alanında İngiliz Okulu'nu zayıflattığını ve İngiliz Okulu içerisindeki inşacı seslerin en önemlisini kaybettiğini belirtmektedir.⁶⁹ Knudsen Manning'in Okulun içinde bulunduğunu, ancak yorumlayıcı bir Uluslararası İlişkiler anlayışının bir kriter olamayacağını şu cümlelerle vurgulamaktadır: "Manning'in Uluslararası İlişkiler anlayışı, benim kanımca temelde yorumlayıcı bir anlayıştır, ancak yorumlayıcı bir anlayış Grotius geleneğini içerisinde çalışan birçok klasik realist ve eleştirel teorisyende de bulunmaktadır, bu nedenle bunun bir kriter olarak sunulup sunulamayacağı tartışmalıdır."⁷⁰ Knudsen'in yaklaşımı bize göre, içeridekiler/dışarıdakiler probleminde Tim Dunne ekseninde başlayan tartışmaya yeni bir açılım getirmektedir. Çünkü, Manning'in teorik yapısını ele almakta ve onu ırkçılıkla ya da *British Committee* toplantılarına çağırılıp çağırılmamakla değil, teorik anlamda ve Uluslararası İlişkiler görüşü bakımından İngiliz Okulu'na kattıklarıyla yargılamaktadır.

Bu başlığın yazımında genel olarak takip ettiğimiz iki eser olan, *Inventing International Society* ve *The English School of International Relations: a Contemporary Reassessment*'a baktığımızda, aralarındaki temel farkın, yukarıda da sözü edildiği üzere Tim Dunne'ın İngiliz Okulu'nun orijini konusunda *British Committee*'yi baz alması, Suganami ve Linklater'in ise, *London School of Economics*'in entelektüel birikimi ve *British Committee* toplantılarındaki akademik çalışmalar olarak iki ayaklı bir yapılandırmaya gitmeleri olduğunu görmekteyiz.⁷¹ Ancak bu fark, sadece bir tercih meselesi olmaktan ötedir, çünkü İngiliz Okulu'nu ortaya koymaya çalıştığımız noktada okulu ortaya çıkaranların kimler olduğu oldukça büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle C. A. W. Manning'in Martin Wight ile birlikte okulun kurucu düşünürleri olmaları

⁶⁸ Suganami, 2001, s. 98, 100.

⁶⁹ Knudsen, 2000, s. 194.

⁷⁰ Knudsen, 2000, s. 201, 3 numaralı dipnot.

⁷¹ Richard Little, "Review: The English School of International Relations: a Contemporary Reassessment", *Perspectives on Politics*, vol. 5(2), 2007, s. 410.

durumu, sadece bir tercih meselesi ile yok sayılamaz. Yukarıda analiz edildiği üzere C. A. W. Manning'in, uluslararası toplum düşüncesinin evrilmesi ve özellikle hukuki yanı bağlamında okulun temel figürlerinden biri sayılması gerekliliği oldukça açıktır.⁷²

İngiliz Okulu'nun sınırları bağlamında, üzerinde tek tartışılan isim Manning değildir. Yine Tim Dunne'in *Inventing International Society* isimli eserinin tetiklediği E. H. Carr'ın Okulun içerisinde mi dışarısında mı sayılacağı sorunu da, Manning'inki kadar olmasa da, İngiliz Okulu tartışmalarının gündemini bir süre meşgul etmiştir. Tim Dunne yukarıda sözü edilen eserinde, E. H. Carr için bir bölüm ayırmış⁷³ ve Carr'ın “okulun içerisinde her zaman duyulabilen ancak okulun önde gelen isimleri ile hiçbir zaman tam anlamıyla ahenk içinde olamayan bir ses”⁷⁴ olduğunu belirtmiştir. Dunne'a göre Carr, Okulun içerisindeki muhalif bir isimdir, *The Twenty Years' Crisis* muhalif bir çalışmadır çünkü kimlikleri değil farklılıkları, limitleri sorgular.⁷⁵ Dunne yukarıda sayılan üç kritere Carr'ın uymadığını belirtse de, onun normatif bir yaklaşıma sahip olduğunu ve İngiliz Uluslararası İlişkiler çalışmalarını, realizm ve idealizm arasındaki ilişki bağlamında derinden etkilediğini söylemektedir.⁷⁶ Carr'ın Uluslararası İlişkiler disiplinine yaptığı katkı konusunda ise Dunne, iki savaş arası dönemde hukuk ve siyaset arasındaki ayrılığın Carr tarafından özümsemiğini ve Uluslararası İlişkiler düşüncesini kurumlar ve hukuktan ayrı bir biçimde genişleterek, ardılları üzerinde derin bir etki bıraktığını söylemektedir.⁷⁷ Dunne aynı zamanda, Carr, Butterfield ve Wight'ın aynı realist düşünce geleneğinden beslenmelerini de Carr'ın okuldaki sayılmasının bir gereği olarak ortaya koymaktadır.⁷⁸

⁷² Manning'in sözü edilen konulardaki iki temel eseri için bkz. C. A. W. Manning, *The Nature of International Society*, Wiley, Great Britain, 1962 ve C. A. W. Manning, “The Legal Framework in a World of Change”, *The Aberystwyth Papers: International Politics 1919 – 1969*, Brian Porter (ed.), Oxford University Press, London, 1972, ss. 301 – 336.

⁷³ Dunne, 1998, ss. 23 – 47.

⁷⁴ Dunne, 1998, s. 13

⁷⁵ Uluslararası İlişkiler disiplininde “muhalif” olma durumunun daha ayrıntılı bir açıklaması için bkz. Richard K. Ashley, R. B. J. Walker, “Speaking the Language of Exile: Dissident Thought in International Studies”, *International Studies Quarterly*, vol. 34(3), 1990, ss. 259 – 268. Dunne, Tamara Deutscher'den yaptığı alıntı ile de bu muhaliflik durumunu destekliyor. “Carr, Britanya geleneğinden ancak hiçbir zaman tam içerisinde değildi.”, Tamara Deutscher, “E.H. Carr – A Personal Memoir”, *New Left Review*, vol. 137, 1983, s. 79'dan aktaran Dunne, 1998, s. 21 – 22, 46 numaralı dipnot.

⁷⁶ Dunne, 2000, s. 230.

⁷⁷ Dunne, 2000, s. 231.

⁷⁸ Dunne, 1998, s. 6.

Robert Jackson Dunne'un eseri üzerine yazdığı inceleme yazısında, aynı Dunne gibi İngiliz Okulu'nu *British Committee* ile özdeş tutmuştur ancak, Dunne'dan farklı olarak Carr'ın İngiliz Okulu'ndan sayılmasına karşı çıkmaktadır: “Dunne, bir yabancı olan E. H. Carr'ı *British Committee*'ye hiçbir zaman çağırılmamış olmasına rağmen okuldan saymıştır.” “Carr; Butterfield, Wight, Bull ve Vincent ile aynı doğrultuda değildir.”⁷⁹ Buzan da Jackson gibi *British Committee*'yi baz alarak, “Manning ve Carr hiçbir zaman komitenin üyelerinden olmamalarına rağmen, komite üyelerini düşünsel anlamda etkilemiştir”⁸⁰ şeklinde yazarak, Carr hakkındaki görüşünü çok net olmamakla birlikte, açıklamıştır. Burada Buzan ile ilgili olarak dikkat çekilmesi gereken bir diğer nokta ise, yukarıdaki cümleden anlaşılacağı üzere Manning hakkındaki görüşünü net olarak ortaya koymamaktan, Manning'i, “Wight ile birlikte Okulun kurucularından birisi”⁸¹ olarak saymaya doğru bir düşünsel evrim içerisinde bulunduğuudur.

Suganami de Carr'ın okuldan sayılmaması konusunda fikir bildiren yazarlar arasındadır. Suganami, Manning gibi uluslararası toplum düşüncesine büyük katkı yapmış bir düşünürün dışarıda bırakılıp Carr gibi neredeyse bu düşünceye hiçbir katkısı bulunmayan bir düşünürün içeride sayılmasının yanlış olduğunu belirterek, Dunne'un bu tespitinin İngiliz Okulu'na bir kulüp kimliği biçmesinden kaynaklandığını söylemektedir.⁸² Knudsen de bu kulüp benzetmesine katılarak; “İngiliz Okulu, insanların bir araya geldiği bir kulüp değildir, hukuk ve siyasal düşünce bakımından Grotiusçu bir gelenek içerisinde uluslararası toplum politik teorisini ortaya koyan kişiler grubudur”⁸³ şeklindeki görüşleri ile Dunne'ı eleştirmektedir. Ayrıca Dunne'un Manning yerine Carr'ı okuldan saymasını tamamiyle yanlış bulan Suganami, *British Committee*'ye ikisinin de çağırılmamış olmasını bir kriter olarak sunmayı doğru bir biçimde göz ardı ederek, bu durumun Dunne'ın kriterlerinin okuldan sayılmak için yeterli şartları doğru olarak belirleyememesinden ileri geldiğini belirtmektedir. Ayrıca

⁷⁹ Robert Jackson, “Review: Inventing International Society: a History of The English School”, *The American Political Science Review*, vol. 94(3), 2000, s. 764.

⁸⁰ Buzan, s. 473.

⁸¹ “Manning, Wight, Bull, Vincent ve diğerleri okulun ilginç ve değerli fikir geleneğini oluşturanlar olarak sayılmayı hak ediyorlar.” Bkz. Barry Buzan, *From International Society to World Society?: English School Theory and the Social Structure of the Globalisation*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, s. 11.

⁸² Suganami, 2000, s. 218, 223.

⁸³ Knudsen, 2000, s. 198.

Dunne'in Carr'ı okuldan saymasında temel nedenlerden biri olarak gösterdiği Bull ve Vincent'ı derinden etkilediği düşüncesine de katılmayan Suganami, aksine Manning'in Vincent ve Bull'un düşünce evriminde büyük rolü olduğunu iddia etmektedir.⁸⁴ Kanımızca bu tespit doğrudur; yukarıda da belirttiğimiz üzere Hedley Bull, Manning'e olan entelektüel borcunun farkındadır.⁸⁵ Ancak Bull, E.H. Carr için böyle cümleler kullanmaktan öte, “*The Twenty Years' Crisis*'de uluslararası toplum düşüncesine rastlamak çok zordur”⁸⁶ şeklinde yazarak, Carr ile aralarında bulunan entelektüel ilişkinin sınırlarını ortaya koymaktadır.

Knudsen ise Tim Dunne'in niçin Carr'ı okuldan saydığını anlayamadığını belirttikten sonra, “Carr, Dunne'a göre realizm ve idealizm arasında gidip gelirken İngiliz Okulu evinden defalarca geçmesine rağmen, kapıda duran Manning ile ve Grotius bahçesini düzenleyen Lauterpacht ile hiç karşılaşmamıştır” şeklinde ilginç ancak açıklayıcı bir benzetme ile Carr hakkındaki görüşünü ortaya koymaktadır.⁸⁷

Carr'ın okulun içerisinde sayılması kanımızca yanlıştır. Carr her zaman için Uluslararası İlişkiler disiplininde oldukça büyük yeri olan bir isimdir ancak uluslararası toplum teorisi ve İngiliz Okulu için böyle olduğu söylenemez. Carr'ın uluslararası toplum algısı, eseri incelendiğinde rahatça fark edilebileceği üzere, prematüredir. Carr'ın bu algısı, İngiliz Okulu'nun üçüncü bölümde incelenecek olan uluslararası toplum düşüncesiyle benzeştiği çok fazla yön bulunmamaktadır. Carr'ın, bu bölümde ortaya koyduğumuz bir diğer kriter olan gelenekselci metodolojik yaklaşımdan tamamıyla uzak olduğu söylenemez ancak, hem çalışmalarını sürdürdüğü dönem itibarıyla hem de metodolojik yaklaşımların evrimi göz önüne alındığında, İngiliz Okulu'nun metodolojik yaklaşımını sistematik bir biçimde ortaya koyduğu dönem açısından, Carr'ın gelenekselci metodolojiye, özellikle yorumlayıcılık ve Wight'ın kullandığı tarihselcilik açısından, oturduğunu söylemek bizce zordur. Ancak Carr'ın metodolojik bir çıkış noktası kimliği olduğu da yok sayılamaz.

⁸⁴ Suganami, 2006, ss. 36 – 37.

⁸⁵ Bull, s. ix.

⁸⁶ Hedley Bull, “The Twenty Years' Crisis Thirty Years On”, *International Journal*, vol. 24(4), 1969, s. 638.

⁸⁷ Knudsen, 2000, s. 198.

Buraya kadar ortaya koyduğumuz kıstaslar açısından bakıldığında İngiliz Okulu'nun sınırları hakkındaki tartışmalar, az ya da çok, bir takım temel kriterler üzerinde uzlaşma sağlamış görünmektedir. Bu kriterlerin en başta gelenleri, davranışsalci metodolojiyi reddetmek, başka bir deyişle gelenekselci metodolojiyi kullanmak ve anarşi içerisinde bir dereceye kadar düzenin var olabileceğini savunmak olarak sıralanabilirler. Yukarıda gerekçelerini saydığımız bu yaklaşım, çalışmanın ayaklarının yere basması açısından oldukça önemlidir. Tekrar bu başlığın ilk cümlelerinde dile getirdiğimiz soruya dönecek olursak, okulun sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği ve temsilcilerinin kimler olduğu, bu şekilde bir teori okulunu incelememizden ötürü oldukça önemlidir. Bu nedenle koyduğumuz sınırlar, Manning'i uluslararası toplum düşüncesinin öncülerinden olmasından ötürü içeride, Carr'ı ise okulun uluslararası toplum anlayışına uymaması nedeniyle dışarıda bırakmaktadır. okulun sınırları, İngiliz Okulu adı bağlamında, İngilizlik ya da Britanyalılık ekseninde bir önem arz etmemektedir. Dunne'ın saydığı kriterlerden hareket ettiğimiz takdirde okul, aralarında ailesel benzerlik bulunan, yöntemsel olarak gelenekselci metodoloji kapsamında çalışan ve İngiliz Okulu geleneğinin uluslararası toplum düşüncesini benimseyen herkese, bizce açıktır.

İKİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZ OKULU'NUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu başlık altında İngiliz Okulu'nun erken köklerinden, *British Committee* ile gelişen teorik yapısı ışığında, günümüzde tekrar önem kazanmasına kadar olan dönem incelenecektir. Bu inceleme sırasında izlenecek olan yol, yukarıda yapılan sınırlar tartışmasından da çıkarılabileceği üzere, Manning – Wight – British Committee – Bull ekseninde olacaktır.

Ole Wæver İngiliz Okulu tarihini dört bölüme ayırmaktadır. Bunlardan birincisi 1959 – 1966 arasında yer alan, Uluslararası İlişkilerde bir yer edinme ve uluslararası toplum sorunsalını geliştirme çabaları içerisinde geçen dönemdir. İkinci bölüm ise, 1966 – 1977 arasında olan ve *Anarchical Society* ile *Systems of States*'in yayımlandığı dönemdir. Wæver'in sınıflandırmasına göre üçüncü bölüm ise yaklaşımın geliştirildiği ve yaklaşımdaki boşlukların doldurulduğu dönem olan 1977 – 1992 arası dönemdir. Dördüncü ve son bölüm ise 1992'den günümüze kadar olan, “yenilenen yaratıcılık” ve İngiliz Okulu'nun yeni teorik gelişmelere kendisini uydurduğu dönem olarak tanımlayabileceğimiz döneme denk düşmektedir.⁸⁸ Wæver, bu ayrımı her ne kadar *British Committee*'nin kurulduğu yıllara dayandırsa da, biz bir önceki başlıkta açıkladığımız nedenlerden ötürü konuyu, Martin Wight ve C. A. W. Manning'in ilk çalışmalarından hareketle takip edeceğiz. İngiliz Okulu'nun gelişiminde dönüm noktaları olarak ise, belli başlı düşünürlerin yayınladığı temel eserleri çerçevesinde bir yaklaşımı baz alarak, okulun tarihini ortaya koymaya çalışacağız. Bu bağlamda ele alacağımız eserler ve düşünürler; C.A.W. Manning, “The Nature of International Society”, Martin Wight, “International Theory: The Three Traditions”, British Committee, “Diplomatic Investigations”, Hedley Bull, “The Anarchical Society” şeklinde sıralanacaktır.

⁸⁸ Ole Wæver, “Four Meanings of International Society: A Trans-Atlantic Dialogue”, *International Society and the Development of International Relations Theory*, B. A. Robertson (ed.), Pinter, London, 1998, s. 85.

1. İNGİLİZ OKULU'NUN KÖKENLERİ: C.A.W. MANNING VE MARTIN WIGHT

Yukarıda da sözü edildiği üzere, bu çalışmada, İngiliz Okulu'nun kökenleri Manning ve Wight'a dayandırılmaktadır. Bu bağlamda Manning'in "İngiliz geleneği" diyebileceğimiz ekolü ilk kez ortaya koyması ve Wight'ın bu düşünce sistematliğini geliştirme çabalarını inceleyeceğiz.

1.1. C. A. W. Manning: The Nature of International Society

Charles Anthony Woodward Manning, 1894 yılında Güney Afrika'da dünyaya gelmiştir. 1922 yılında Oxford'dan mezun olan Manning'in kariyeri bir avukat olarak başlamıştır. Mezun olduktan sonraki bir yılını Milletler Cemiyeti genel sekreterliğinde asistan olarak geçiren Manning, daha sonra Oxford Üniversitesi'nde hukuk alanında dersler vermiştir.⁸⁹ Manning ve İngiliz Okulu için ise dönüm noktası olan olay, 1930 yılında Manning'in *London School of Economics*'de çalışmaya başlamasıdır. Manning'in bu okulda çalışmış ve bir İngiliz geleneği oluşturma yönünde ilk tohumları atmış olması, *London School of Economics*'in İngiliz Okulu'nun kurumsal evi olarak sayılmasına yol açmıştır. Suganami'nin aktardığına göre Manning beş temel konuda yazmıştır: hukuk bilimi, Milletler Cemiyeti, Güney Afrika, Uluslararası İlişkilerin akademik bir disiplin olarak durumu ve uluslararası toplum. Manning'in çalıştığı sonuncu konu, kendisi tarafından Uluslararası İlişkiler disiplininin özü olarak ele alınmıştır. Manning bu konunun kendine özgü karakterinin, aynı zamanda Uluslararası İlişkilerin bağımsız bir disiplin olarak var olmasının ana nedeni olduğunu düşünmekteydi.⁹⁰ Çalışmanın konusu açısından, bizim de Manning'in çalışma alanlarından ele alacağımız konu, uluslararası toplum düşüncesidir.

Manning'in *London School of Economics*'de verdiği derslerden hareketle yazdığı *The Nature Of International Society* isimli eseri ise İngiliz Okulu tarihi açısından ilk dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Eser her ne kadar kendine has bir tarzda yazılmış ve ilk seferde anlaşılması güç olsa da, uluslararası toplum fikrini ortaya

⁸⁹ Suganami, 2001, s. 91. Manning'in geniş biyografisine Oxford Dictionary of National Biography internet sitesinden ulaşılabilir. *Oxford Dictionary of National Biography*, Charles. Anthony Woodward Manning, <http://www.oxforddnb.com/index/101068879/>, erişim tarihi: 10/03/2009.

⁹⁰ Suganami, 2001, s. 93.

koyması açısından oldukça önemlidir. Manning eserinin ön sözünde, “kitabın yeni başlayanlar için” olduğunu ve “bir XYZ kitabı değil bir ABC kitabı” şeklinde düzenlendiğini yazarak, eserin “basit” olduğunu belirtmektedir.⁹¹ Ancak yukarıda sözünü ettiğimiz gibi eser kolay olmaktan çok, kendine özgü bir sistematığı olan ve takip edilmesi zor bir eserdir.⁹² Genellikle bu şekilde nitelendirilmekle birlikte *The Nature of International Society*, eğer okuyucu azmederse üzerinde düşünülebilecek çok fazla şeyin bulunabileceği bir eserdir.⁹³ McClelland da, kitabın zorluğuna ilişkin olarak, “Amerika Birleşik Devletlerinde, lisans öğrencilerine yönelik olarak yazılmış eserlerde bu kadar entelektüel çabaya alışkın değiliz”⁹⁴ şeklinde yazmıştır.

The Nature of International Society bize göre üç konuda çok büyük önem arz etmektedir. Bunlardan birincisi yukarıda da sözü edildiği üzere, uluslararası toplum düşüncesinin temellerini ortaya koymasından kaynaklanmaktadır. Manning’in uluslararası toplum düşüncesi günümüz uluslararası toplum düşüncesinden biraz daha soyut bir düşüncedir: “Ulus devlet içerisindeki sosyal düşüncenin amacı devlettir. Devlet teorik olarak bir gerçeklik olmasına karşın, gerçekte sadece bir fikirdir. Peki, bu durumdaki bir devlet fikrinin, diğer devletler ile ilişkilerinin durumu nedir?”⁹⁵ Manning bu cümleler ile devlet fikrinin soyutluğundan hareket ederek, devletler arası ilişkilerin soyutluğuna vurgu yapmaktadır. Manning devlet içerisinde olmanın soyut durumundan, devlet dışına çıktığında nasıl gerçekliğe döndüğümüz sorusunun aldatıcı bir soru olduğunu belirttikten sonra, “egemen devletler, ki bu devletler uluslararası toplumun yapı taşlarıdır, soyutturlar. Dolayısıyla uluslararası toplum da soyuttur ve diplomasi, devletler toplumu ve uluslararası toplumun üyeleri kendi suni dünyalarında ilerlerler.”⁹⁶ şeklinde bir açıklama ile uluslararası toplum fikrini ortaya koymaktadır. Manning’in soyut bir uluslararası toplum fikrinden kastı, bu fikrin var olmadığı değil gözle görülemediği, elle tutulamadığıdır. Devlet soyuttur; çünkü günlük yaşamımızın

⁹¹ Manning, 1962, s. ix.

⁹² Suganami, 2001, s. 92 ve J. Frankel, “Review: The Nature of International Society”, *Political Studies*, vol. 10 (3), 1962, s. 319.

⁹³ D. H. N. Johnson, “Review: The Nature of International Society”, *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 11 (4), 1962, s. 1223.

⁹⁴ Charles A. McClelland, “Review: The Nature of International Society”, *The American Political Science Review*, vol. 56(4), s. 983.

⁹⁵ Manning, 1962, s. 27.

⁹⁶ Manning, 1962, s. 27.

neredeyse tamamını düzenleyen, sosyal ilişkilere görünmez müdahalelerde bulunan, bir arada “barışçıl” bir yaşam sürmemizi sağlayan devlet fikri, günlük yaşamımızda hiçbir zaman kendisini hissettirmez. Ancak ve ancak onun hakkında normatif bir biçimde düşündüğümüz zaman varlığını hissederiz. İşte bu nedenle, temel yapıtaşları egemen devletler olan uluslararası toplum da soyuttur. Ancak uluslararası toplumu oluşturan devletler, insanlar gibi düşünemediklerinden ve aslen soyut bir kavram olduklarından, uluslararası toplum fikrine, devletin egemenliği altında bulunan insanların ulaştığı gibi ulaşamazlar.

Manning’in sosyal kozmos olarak isimlendirdiği ve “çok kültürlü, inanç sistemlerinin mozaiği, bereketli mit ve orman”⁹⁷ olarak tanımladığı kavramı ise, kanımızca dünyayı anlatmak için kullanmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere Manning anlaşılması zor bir yazardır, ancak yukarıdaki tanımdan anlamamız gereken uluslararası toplumun nitelendirmeleridir. Çok kültürlülük ve inanç sistemlerinin mozaiği, İngiliz Okulu’nun düşüncesi evrildikçe daha çok değinilecek, Manning’in deyişiyle “bereketli bir mit”tir. Uluslararası toplumun oluşmasında kültürün önemi ve ortak kültür benimsenmesi tartışmaları, uluslararası toplum düşüncesinin gündemini uzun zaman meşgul etmiş ve etmeye de devam etmektedir. Sosyal kozmos kavramının “orman” olarak nitelenmesi ise, uluslararası sistemin anarşik yapısına yapılan vurgudan kaynaklanmaktadır.

Manning, yukarıda açıklandığı üzere uluslararası toplumu bu şekilde ortaya koymuştur. Ancak İngiliz Okulu terminolojisinde bulunan uluslararası toplum fikrinin yapıtaşlarından biri olan anarşinin düzenlenebilirliği, Manning tarafından uluslararası hukuk tanımından hareket ile yapılmaktadır. Manning,⁹⁸ pratikte devletlerin neden uluslararası hukuka uydukları sorusunu sorduktan sonra şu şekilde cevaplamaktadır: Manning’e göre, uluslararası hukuk bağlayıcılığını, bir topluma üye olmanın şartının bu hukuka göre eşit sayılmak olmasından almaktadır. Yani bu topluma üye olmak için “doğal hukuk” kabul edilmelidir; topluma üye olduktan sonra bu hukuka bağlılıktan ayrılmak mümkün değildir, çünkü bu hukuktan ayrılmak uluslararası toplumdan

⁹⁷ Manning, 1962, s. 174.

⁹⁸ Manning, 1962, s. 113.

ayrılmak demektir.⁹⁹ Bu tanımdan hareketle, Manning'in ortaya koyduğu uluslararası toplum düşüncesinin devletlerin uymaya yükümlü olduğu uluslararası hukuk tarafından "düzenlenebildiği" görülmektedir. Eserdeki uluslararası hukuk temasının ağırlığını ve önemini şu cümle oldukça güzel bir biçimde özetlemektedir: "Profesör Manning, uluslararası toplumun doğasını ve uluslararası hukuka konu olan devletlerin oluşturduğu toplumu keşfetmekte."¹⁰⁰ Manning'in uluslararası toplum fikri özetle, "amaçları hayatta kalabilmek olan ulus devletlerin oyuncularını olduğu, hukuk teorisinin bir parçası olan geleneksel uluslararası hukukun kuralları tarafından yönetilen bir oyun"¹⁰¹ şeklinde formüle edilebilir.

The Nature of International Society'nin büyük önem arz ettiği ikinci konu ise, birincisinden hareketle, bir İngiliz Uluslararası İlişkiler düşüncesini ortaya koymasındır. İngiliz Okulu'nun temel iddialarından birincisini ve en önemlisini oluşturan anarşinin görece olarak düzenlenebilirliği görüşü, İngiliz geleneğinin Uluslararası İlişkiler disiplindeki duruşunun ana temasını oluşturmakta ve bu temanın ilk sistematik örneği de bu eserde ortaya konmaktadır. İngiliz geleneğinin Amerikan geleneğinden ayrıldığı nokta da, metodolojik yaklaşımları şimdilik bir kenara koyarsak, uluslararası sistemdeki anarşinin düzenlenebilirliğidir. Bu düşünce de Manning'in eserinde rahatça göze çarpmaktadır. Manning'e göre uluslararası toplum, uluslararası hukuk, geleneksel uluslararası moralite ve egemen devletlerin hepsi iç içe geçmiş zihinsel yapılardır ve onun deyimi ile "sosyal olarak yaygın sosyal teori" tarafından yürütülürler. Dolayısıyla uluslararası toplum, Manning'e göre Uluslararası İlişkilerin akademik bir disiplin olarak ana amacıdır.¹⁰² Suganami'nin Manning hakkındaki bu tespiti bizi *The Nature of International Society*'nin üçüncü büyük önemine götürmektedir: Uluslararası İlişkilerin akademik bir disiplin olarak var oluşu.

Manning, uzun yıllar boyunca *London School of Economics*'deki Uluslararası İlişkiler bölümünün başında bulunmuştur. Dolayısıyla Uluslararası İlişkilerin bir

⁹⁹ Manning, 1962, ss. 106 – 107.

¹⁰⁰ Allan G. B. Fisher, "Review: The Nature of International Society", *International Affairs*, vol. 38(3), 1962, s. 374.

¹⁰¹ Wesley L. Gloud, "Review: The Nature of International Society", *Midwest Journal of Political Science*, vol. 7(3), 1963, s. 298.

¹⁰² Suganami, 1998, s. 905.

disiplin olarak var oluşuna olan inancı tartışılmazdır. Manning de bu konuyu “her ne kadar metodolojik olarak benzetilmese de Uluslararası İlişkiler bir disiplindir”¹⁰³ şeklinde dile getirmiştir. Ancak Manning disiplinin ilk ortaya çıktığı tarihten günümüze kadar devam eden Uluslararası İlişkilerin bir disiplin olup olmadığı tartışmalarına, her ne kadar eseri kaleme alış amacı bu olmasa da, *The Nature of International Society* ile yanıt vermiştir. Uluslararası İlişkiler her ne kadar geniş bir bilim dalı olarak görülmesi de, başka bir deyişle siyaset biliminin bir alt dalı olarak nitelendirilse de, Manning’in bu eseri Uluslararası İlişkiler disiplinine adanmış bir eserdir.¹⁰⁴ McClelland da Manning’in çeyrek yüzyıldan beri Uluslararası İlişkilerin diğer akademik disiplinlerin bir derlemesi olduğuna karşı çıktığını belirtip, Manning’in Uluslararası İlişkileri bir bütün olarak, özel bir sosyoloji şeklinde görülmesi gerektiğini vurguladığını yazmaktadır.¹⁰⁵ Özetle Manning’in bu eseri Uluslararası İlişkilerin bir disiplin olarak algılanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü Manning, Uluslararası İlişkilerin bağımsız çalışma alanları olduğunu bu eserde ortaya koymuş ve çağımız inşacılığına yakın bir yöntem ile devletlerin toplumunun sosyolojisini incelemiştir.

The Nature of International Society isimli eser İngiliz Okulu tarihinde bir başlangıç noktası oluşturmuş ve daha sonra İngiliz Okulu’nun evrildiği yer olan *British Committee*’de de ele alınması kararlaştırılan uluslararası toplum düşüncesinin ilk tohumlarının atıldığı yer olmuştur. Bu nedenle Manning’in eseri, çalışmanın bu bölümünün girişini oluşturmaktadır. Bu eser aynı zamanda *London School of Economics*’de Manning tarafından verilen derslerin özünü oluşturduğundan, İngiliz Okulu’nun oturduğu ayaklardan birisinin de temelidir. Unutulmamalıdır ki Bull ve Suganami gibi okul içerisinde iki önemli isim Manning’in öğrencileri olmuşlardır. Manning’den sonra bu okuldaki Uluslararası İlişkiler bölümünün başına geçecek kişi de, yine İngiliz Okulu’nun kurucu düşünürlerinden birisidir: Martin Wight.

¹⁰³ C. A. W. Manning, “Review: The Study of International Relations”, *International Affairs*, vol. 32(2), 1956, s. 202.

¹⁰⁴ Frankel, s. 319.

¹⁰⁵ McClelland, s. 983.

1.2. Martin Wight: International Theory

1913 yılında dünyaya gelen Robert James Martin Wight, Bradfield kolejini bitirdikten sonra, kazandığı burs ile Oxford'daki Hertford kolejinde modern tarih okumuş, 1935 yılında bu okuldan birincilikle mezun olmuştur. 1949'dan 1961 yılına kadar *London School of Economics*'deki Uluslararası İlişkiler bölümünde öğretim üyeliği yapan Wight, 1961 yılında yeni kurulan Sussex Üniversitesi'ne geçmiş, 1972'deki ölümüne kadar burada tarih profesörü olarak çalışmıştır.¹⁰⁶

Bull, Wight'ın *London School of Economics*'de anlattığı derslerin, kendisi ve diğer dinleyenler üzerinde oldukça derin etkiler bıraktığını belirttikten sonra şöyle devam etmektedir; “Derslerini dinlediğimden beri onun gölgesini üzerimde hissediyorum, ağırlığının farkında olarak, daima ondan ödünç alarak, her zaman onu aşmayı umut ederek ama asla ondan kaçamayarak.”¹⁰⁷ Robert Jackson ise Wight'ın sadece fikir tarihçisi değil, bir siyasal düşünce tarihçisi de olduğunu belirterek, Wight'ın entelektüel kimliğinin ne kadar geniş olduğunu gözler önüne sermektedir.¹⁰⁸

Wight, yaşamı boyunca çok fazla yayın yapmamıştır. Büyük etki yaratan ve burada inceleyeceğimiz eserlerinin çoğu da ölümünden sonra derlenmiştir. Uluslararası İlişkiler alanında her ne kadar az yayın yapmış olsa da, yaptığı yayınlar Wight'ın, klasik, ortaçağ ve modern batı düşüncesine ne kadar hakim olduğunu ve nadir bulunan bir bilgelikle bu alanları incelediğini göstermektedir.¹⁰⁹ Aslen Wight'ın yayınlarının az sayıda olması, onun mükemmeliyetçi bir insan olmasından kaynaklanmaktadır.¹¹⁰ Wight'ın *Power Politics* isimli eserinin girişinde de Bull ve Holbraad, bu eserin önce bir kitapçık şeklinde yayımlandığını, Wight'ın bu eserin gözden geçirilmesini ve genişletilmesini temel mesleki görevi saydığını belirtmektedirler.¹¹¹ İlk kez 1946'da

¹⁰⁶ Ian Hall, *Martin Wight: a Biographical Overview of His Life and Work*, Martin Wight Memorial Trust, <http://www.mwmt.co.uk/biography.htm>, erişim tarihi: 16/03/2009.

¹⁰⁷ Hedley Bull, “Martin Wight and the Theory of International Relations”, *British Journal of International Studies*, vol. 2, 1976, s. 101.

¹⁰⁸ Robert Jackson, “From Colonialism to Theology: Encounters with Martin Wight's International Thought”, *International Affairs*, vol. 84(2), 2008, s. 355.

¹⁰⁹ Brian Porter, “Patterns of Thought and Practice: Martin Wight's 'International Theory'”, *The Reason of States: a Study in International Political Theory*, Michael Donelan (ed.), Allen and Unwin, London, 1978, s. 64.

¹¹⁰ Bull, 1976, s. 101.

¹¹¹ Hedley Bull, Carsten Holbraad, “Introduction”, *Power Politics*, Martin Wight, Hedley Bull, Carsten Holbraad (ed.), Leicester University Press, Leicester, 1978, s. 9.

yayımlanmış olan bu eserin Wight tarafından temel mesleki görev sayılmasına rağmen, ölümüne kadar bitirilememiş olması bize Wight'ın çalışmalarında ne kadar titiz olduğunu göstermektedir. Wight bir mektubunda yeterince yayın yapamadığını şu şekilde vurgulamakta; “Eğer bu öğleden sonra ölürsem, yayımlanmak için fazla karmaşık olan birkaç el yazması dışında arkamda bir şey bırakmayacağım... Büyük akademisyenlerin asla en iyi çalışmalarını yazmamaları da günümüzde pek geçerli bir söz değil...”¹¹²

Tim Dunne'a göre Wight'ın İngiliz Okulu'na iki yönde katkısı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi realist/idealist ayrışmasını aşarak, Grotian ya da rasyonalist olarak adlandırabileceğimiz bir orta yol keşfetmesi ya da ortaya koyması; ikincisi ise devlet sistemlerinin tarihsel sosyolojisi alanında deyim yerinde ise bir çığır açmasıdır.¹¹³ Dunne'ın bu yaklaşımını, Wight'ı ve onun *uluslararası teori düşüncesini* incelerken temelde *International Theory: The Three Traditions* isimli eser bağlamında takip edeceğiz.

Wight'ın İngiliz Okulu'nun ortaya çıkışına katkıları incelenmeden önce değinilmesi gerek bir konu ise kişiliğidir. Martin Wight, Uluslararası İlişkiler camiasında oldukça *belirsiz* bir şahsiyet olarak tanınmaktadır.¹¹⁴ Kanımızca bunun en büyük sebebi, Martin Wight'ın dini inançlarına oldukça bağlı bir şahsiyet olmasıdır. Bu konu üzerine yazılmış onlarca incelemeye rastlamak mümkündür. Bu tartışmaların tamamının, hem bu çalışmanın konusuna uzak olması hem de bir bütünlük arz etmemesi nedeni ile, burada anlatılması olanaksızdır. Ancak yine de, Wight'ın koyu Hıristiyan kişiliğinin Uluslararası İlişkiler düşüncesini etkileyip etkilemediği bağlamında, kısa da olsa bu tartışmalara yer verilecektir.

Martin Wight'ın teolojik yanının, Uluslararası İlişkiler düşüncesini etkilediğini savunduğu makalesinde Scott M. Thomas; çoğu akademisyenin özel yaşantısının ihlal

¹¹² Dunne, 1998, s. 48. Dunne, bu kısmı Wight'ın Matt Melko'ya yazdığı 1 Kasım 1971 tarihli mektuba dayandırmaktadır. Dunne'ın *Inventing International Society* isimli eserini, tüm eleştirilere rağmen eşsiz kılan yönlerden biri, belki de en önemlisi de İngiliz Okulu düşünürlerinin yazışmalarına kadar dayanan engin bir bibliyografya kullanmış olmasıdır.

¹¹³ Dunne, 1998, s. 47. İdealizm sözcüğünün, tüm liberal teori ailesini nitelemek için kullanılmasını biz uygun bulmamakla birlikte, alıntı yaptığımız metine sadık kalmak açısından, idealizm sözcüğünü kullandık.

¹¹⁴ Bu durumun sebeplerinin ayrıntılı bir tartışması için bkz. Michael Nicholson, “The Enigma of Martin Wight”, *Review of International Studies*, vol. 7(1), 1981, ss. 15 – 22.

edileceği korkusu ile dini görüşlerini açıklamaması geleneğine Wight'ın katılmadığını, Hıristiyan dünya görüşünü, hemen hemen her platformda ortaya koyarak ve tartışarak, kamuya mal ettiğini söylemektedir.¹¹⁵ Ian Hall ise Martin Wight'ın belirsiz olmayı kendisinin istediğini; eğer dini inancı ile düşünceleri yargılanırsa, güç politikasının seküler dünyasında bu görüşlerinin iyi karşılanmayacağını düşündüğünü belirtmektedir.¹¹⁶ Nicholson'a göre de, Wight'ın pasifist yanı ile güç politikasını irdeleyen yanını bağdaştırmak oldukça zordur.¹¹⁷

Pasifizm Wight'ın yaşamındaki önemli dönüm noktalarından biridir. *Christian Pacifism* isimli makalesinde bu görüşü açıkça ortaya koyan Wight,¹¹⁸ pasifist görüşleri nedeniyle 1940 yılında askerlik yapmamak için *vicdani ret* talebinde bulunmuştur. Vicdani ret talebinin başlıca gerekçelerini Hedley Bull¹¹⁹ şöyle sıralamaktadır: Birinci Dünya Savaşı, Hıristiyan köklerini terk etmiş ve sekülerizm ile materyalizmin kölesi olmuş bir toplumun çöküşüdür. Wight'a göre bu çöküş Avrupa medeniyetinin ortak günahlarının ilahi bir yargılamasıdır ve savaşa da bu durum yol açmıştır. İkinci gerekçe ise Wight'ın “savaşın ruhsal bozulmanın temel sebeplerini çözmek için bir metot olmadığını” düşünmesidir. Üçüncü ve son gerekçe ise bir inançlı bir Hıristiyan'ın, Tanrı'nın buyruğuna karşı gelerek kutsal olmayan bir savaşa katılmasının olanaksız olmasından ileri gelmektedir. Ancak Wight'ın vicdani ret talebi “askerlik yapmamasına gerekçe olabilecek derin bir inancı olmadığı”¹²⁰ gerekçesi ile reddedilmiştir.

Wight pasifizmi kendi cümleleri ile şu şekilde tanımlamaktadır: “Pasifizmin özü, her ne koşulda olursa olsun, insan hayatına kastetmemeye olan inançtır... Bu durum tamamen güç kullanmayı kınamaz, uğruna savaşılabilir hiçbir şey olmadığını savunmaz, kötülüğe karşı boyun eğmeyi öğütmez...”¹²¹ Bull ise Wight'ın pasifizmini,

¹¹⁵ Scott M. Thomas, “Faith, History and Martin Wight: the Role of Religion in the Historical Sociology of the English School of International Relations”, *International Affairs*, vol. 77(4), 2001, s. 907.

¹¹⁶ Ian Hall, *The International Thought of Martin Wight*, Palgrave MacMillan, U.S.A., 2006, s. 3.

¹¹⁷ Nicholson, s. 18.

¹¹⁸ Martin Wight, “Christian Pacifism”, *Theology*, vol. 33, 1936, ss. 12 – 21.

¹¹⁹ Hedley Bull, “Introduction: Martin Wight and the Study of International Relations”, *Systems of States*, Martin Wight, Hedley Bull (Ed.), Leicester University Press, Leicester, 1977, s. 4. Bu kısım mahkeme tutanaklarından Hedley Bull tarafından oluşturulmuş bir özetir.

¹²⁰ Dunne, 1998, s. 51.

¹²¹ Martin Wight, “Christian Pacifism”, *Theology*, vol. 33, 1936, s. 13.

“savaşta, ötenaziyle, idam cezasıyla ya da kürtağla, her ne olursa olsun, insan hayatına son vermek İsa'nın öğretilerine terstir” şeklinde ifade etmektedir.¹²²

Eski öğrencilerinden biri olan E. Kedourie Wight'ı, erken çağlardan Roma'ya, Avrupa tarihine ve yakın tarihe kadar geniş bilgiye sahip bir kişi olarak tanımlamaktadır. “Martin Wight ile Avrupa tarihi konuşmak, tarihçileri konuşmayı gerektirmektedir, bu konuda konuştuklarımızdan hatırladıklarım: Toynbee ve Ranke” şeklinde yazan Kedourie, Wight ile Toynbee arasındaki ilişkiye vurgu yapmaktadır.¹²³ Hedley Bull da Martin Wight'ın, Arnold Toynbee'den dünya tarihi çalışmaları, dini tarih ile seküler tarih arasındaki ilişki ve ilahiyat alanlarında etkilendiğini belirtmektedir. Ancak Bull, Wight'ın ve Toynbee'nin profesyonel anlamda ders anlatırken ya da yazarken, seküler ya da “teknik” olarak niteleyebileceğimiz anlayıştan hiç kopmadıklarını da eklemektedir.¹²⁴

Martin Wight'ın Toynbee ile ilişkisi, hem öğrencisi olmasından hem de ikisinin birlikte çalışmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Bilindiği üzere Wight, Toynbee'nin *a Study of History* isimli eserine katkıda bulunmuştur.¹²⁵ Wight, Toynbee'nin ölümünden sonra kaleme aldığı bir nevi *minnet* yazısında, Toynbee'nin başardığı en önemli işlerden birisinin, “Batılı olmayan medeniyetleri İngilizce konuşan dünyaya öğretmesi” olduğunu belirtmektedir.¹²⁶ Dunne, Wight'ın Toynbee ile profesyonel meslektaş olmanın yanında, Toynbee'nin dünya tarihi alanındaki ilgisini de paylaştığını söylemektedir.¹²⁷ Wight'ın Toynbee ile yakın olduğu yıllar, aynı zamanda yukarıda sözü edilen Hıristiyan Pasifizmi yıllarına denk gelmektedir. Bu bağlamda da Toynbee ile ilişkisi dikkate değerdir.

Yeniden Wight'ın teolojik yanının, onun Uluslararası İlişkiler disiplinindeki kimliğini etkileyip etkilemediği ya da ne kadar etkilediği sorusuna dönecek olursak, bize göre, her ne kadar Wight dini kimliğini daha olgun çalışmalarında akademisyen

¹²² Bull, 1977, s. 4.

¹²³ E. Kedourie, “Religion and Politics: Arnold Toynbee and Martin Wight”, *British Journal of International Studies*, vol. 5, 1979, s. 7.

¹²⁴ Bull, 1977, s. 2.

¹²⁵ Ian Hall, Martin Wight: a Biographical Overview of His Life and Work, Martin Wight Memorial Trust, <http://www.mwmt.co.uk/biography.htm>, erişim tarihi: 16/03/2009

¹²⁶ Martin Wight, “Arnold Toynbee: an Appreciation”, *International Affairs*, vol. 52(1), 1976, s. 11. Ayrıca bu yazı dikkatle okunduğunda, Wight'ın Toynbee'ye ne kadar önem verdiği rahatlıkla anlaşılabilir.

¹²⁷ Dunne, 1998, s. 50.

kimliğinden ayırmışsa da, Wight'ın tamamen dini görüşlerinin etkisinden kurtulduğu söylenemez. *British Committee* toplantılarında sunduğu ve daha sonra *Diplomatic Investigations*'da yayımlanacak olan *Western Values in International Relations* isimli makalesi, kanımızca bunun güzel bir göstergesidir. Makale dikkatle incelendiğinde görülecektir Wight, Batı kültürü olarak tanımladığı şeyi Hıristiyanlık temellerinden koparmamaktadır.¹²⁸ Ian Hall da Wight'ın bir Hıristiyan olduğunu ve Hıristiyanlığının geniş anlamda onun düşüncesini sınırladığını ve dini yönde harekete sevk ettiğini belirtmektedir. Ancak Hall'a göre asıl sorun, Wight'ın Hıristiyanlığının belirli yazarlar tarafından bir problem olarak algılanması değil; çağdaş Batı akademi camiasında dine karşı köklü bir antipati bulunmasıdır.¹²⁹ Jackson da, Uluslararası İlişkiler alanında çalışan çoğu akademisyenin seküler bir anlayışla konuya yaklaştığını belirttikten sonra, Wight'ı seküler bir bakış açısı ile okuduğunu, ancak Wight okumalarından sonra görüşünün değiştiğini ve teolojinin – Müslüman ya da Hıristiyan ya da bir başkası olsun – uluslararası ilişkileri anlamakta çok yararlı olduğunu fark ettiğini belirtmektedir.¹³⁰

Roy Jones ise, “Wight'ın entelektüel kimliğinde dogmatik ipuçlarından çok daha fazlasının bulunduğunu” yazmaktadır.¹³¹ Yukarıda da belirttiğimiz üzere, Wight'ın dini duruşunun entelektüel kimliğini bir ölçüye kadar etkilediğini düşünmekle birlikte Jones'un bu tespitine katılmamaktayız. Çünkü Wight'ın düşüncesi incelendiğinde “dogma” olarak nitelendirilebilecek bir fikre rastlamak mümkün değildir.

Tim Dunne da, Wight'ın *Power Politics* isimli kitabının incelendiğinde, Hıristiyan bir tarih görüşünün izlerine rastlanmadığını belirtmektedir. Ancak *Christian Pacifism* ve *The Church, Russia and the West*¹³² isimli makaleleri incelendiğinde Tanrı'nın buyruğunun altında bir tarih anlayışı olduğunu aktaran Dunne, kutsal ve seküler olanın birleşiminin, Wight'ın uluslararası teorisini yorumlamada daimi bir problem olduğunu söylemektedir. Dunne, Wight'ın *The Church Russia and the West* isimli makalesinde, “Tanrıya dair olan ile insanoğluna dair olanın bu dünyada daima birbirine karıştığını, ancak ilişkilerinde bir ritim bulunduğunu”¹³³ yazdığını belirttikten

¹²⁸ Wight, 1966, ss. 89 – 132.

¹²⁹ Hall, 2006, s. 22.

¹³⁰ Jackson, 2008, s. 360.

¹³¹ Jones, s. 10.

¹³² Martin Wight, “The Church, Russia and The West”, *Ecumenical Review*, vol. 1(1), 1948, ss. 24 – 45.

¹³³ Wight, 1948, s. 34.

sonra, son tahlilde Wight'ın uluslararası teorisinin, Avrupa uluslararası toplumunun tarihsel örüntüleri ile uyumlu olduğunu vurgulamaktadır.¹³⁴

Bilindiği üzere sosyal bilimlerdeki objektiflik tartışmaları, her zaman akademi gündeminin en üst sıralarında bulunmaktadır. Wight'ın Hıristiyan duruşuna da bu şekilde yaklaşmak gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki, bir sosyal bilimci hiçbir zaman tamamıyla sosyal konumundan ve değer yargılarından bağımsız hareket edemez. Bir sosyal bilimci buna çok büyük ölçüde dikkat etse de, çalışmalarının satır araları dikkatli incelendiğinde değer yargıları ve sosyal konumu ile ilgili ipuçlarına rastlanabilir. Wight için de bu durum geçerlidir. Wight'ın her ne kadar objektiflik ölçütünü sonuna kadar uygulamış olduğuna dair şüpheler bulunsa da, tamamıyla değer yargıları doğrultusunda düşünceler ürettiğini söylemenin hem kendisine, hem de bir nevi “manevi babası” olduğu İngiliz Okulu ailesine haksızlık olacağını düşünmekteyiz.

Wight'ın İngiliz Okulu'nun gelişimine etkisi, yukarıda da belirttiğimiz üzere, iki yönde olmuştur. Birincisi, çalışmanın üçüncü bölümünde de ayrıntılı bir biçimde inceleneceği üzere, realizm – liberalizm tartışması döngüsünde devam eden Uluslararası İlişkiler disiplinine, rasyonalizm ile yeni bir boyut katmasıdır. Wight'ın ders notlarının derlenmesi ile ortaya çıkan *International Theory: The Three Traditions* isimli eser, rasyonalist yaklaşımın sistematik bir biçimde ortaya konulması açısından büyük önem arz etmektedir.

Martin Wight, Uluslararası İlişkiler disiplininin incelenmesini üç ana başlıkta sınıflandırmıştır. Uluslararası İlişkiler düşüncesinde üç gelenek olarak isimlendirilen bu gelenekler; realizm, rasyonalizm ve radikalizmdir. Wight'ın düşüncesine göre, Uluslararası teori üç geleneğin etkileşimi etrafında dönmektedir. Wight'a göre Uluslararası İlişkiler adı altında incelediğimiz disiplinin üç temel bileşeni vardır. Bunlardan birincisi *uluslararası anarşidir*; bir üst otorite olmadan yaşayan egemen devletler. İkincisi ise *daimi etkileşimdir*; Diplomasi, uluslararası yasa kuralları ve benzerleri ile yürütülür. Üçüncü ve son bileşen ise *moral solidaritedir*.¹³⁵ Wight'ın açıkladığı Uluslararası İlişkilerin bu yapısı, aslında bir nevi uluslararası toplum teorisinin temelidir. Bu şekilde bir yapılandırma uluslararası toplum teorisinin

¹³⁴ Dunne, 1998, ss. 53 – 54.

¹³⁵ Martin Wight, “an Anatomy of International Thought”, *Review of International Studies*, vol. 13, 1987, s. 221.

Uluslararası İlişkilerin doğasında nasıl yer aldığını göstermektedir. Wight'ın bu yaklaşımını tek bir cümle ile yeniden formüle ettiğimizde uluslararası toplum düşüncesinin en basit ve yalın anlatımı ile karşılaşırız: Uluslararası anarşi altında, uluslararası hukuk ve diplomasi gibi yollarla etkileşen bir devletler toplumu. Wight'ın bu yaklaşımı terminolojik adlandırma ile *rasyonalizmdir*. Wight'ın cümleleriyle, rasyonalizm geleneğinden gelen düşünürler “uluslararası anarşinin hüküm sürdüğü bir dünyada, belirli normlar ve kurallar çerçevesinde etkileşimde bulunan devletler toplumu” üzerine eğilmektedirler.¹³⁶

Wight'ın tanımladığı diğer gelenek olan radikalizm ise devletler toplumunun moral birliğine dayanmaktadır. Radikalistlere göre, uluslararası toplumun bütünü, onu oluşturan parçaları aşar ve uluslararası toplum, uluslararası olmaktansa, kozmopolitandır.¹³⁷ Uluslararası toplumu oluşturan tüm üyelerin, ortak bir *kültür* çerçevesinde birleşeceğini savunan bu grup düşünürler, bir nevi *dünya devletine* gidilebileceğini öne sürerler.

Wight'ın tanımladığı üçüncü gelenek olan realizm ise, uluslararası ilişkileri, anarşi, güç politikası ve savaş durumu ekseninde algılamaktadırlar. Görülebileceği üzere, realist teori ile rasyonalist teori, çıkış noktası olarak *anarşi* kavramını ele almaktadırlar. Hedley Bull da anarşiyi; “nasıl ki her devletteki insanlar bir otoriteye bağımlıysa, egemen devletlerin karşılıklı ilişkilerinde durum bunun tam tersidir” şeklinde tanımladıktan sonra, “anarşiyi uluslararası yaşamın ana gerçeği ve onu teorize etmenin başlangıç noktası olarak nitelendirebiliriz”¹³⁸ cümlesi ile çıkış noktası olarak anarşi olgusunu ele aldıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Wight, realist teori ile rasyonalist teori arasındaki ayrımı şu şekilde açıklamaktadır:

Uluslararası toplum'u bizim bildiğimiz 'toplum' kavramında olması gereken özelliklerden yoksun bulanlar, uluslararası ilişkileri savaşın hüküm sürdüğü bir durum olarak tanımlarlar ve bu sebeple en iyi bir biçimde, uluslararası anarşi kavramı ile betimlerler. Eğer anarşi, ortak bir otoritenin olmaması anlamına geliyorsa, bu kesinlikle uluslararası politikanın iç politikadan

¹³⁶ Martin Wight, *International Theory: the Three Traditions*, Gabriel Wight, Brian Porter (ed.), Leicester University Press, Leicester, 1991, ss. 13 – 15.

¹³⁷ Wight, 1991, s. 8.

¹³⁸ Hedley Bull, “Society and Anarchy in International Relations”, *Diplomatic Investigations; Essays in the Theory of International Politics*, Herbert Butterfield, Martin Wight (ed.), George Allen & Unwin, London, 1966, s. 35.

ayrıldığı noktadır. Ama eğer anarşi tamamen düzensizliği niteliyorsa bu, uluslararası ilişkilerin doğru bir tanımı değildir.¹³⁹

Özetle rasyonalizmin hareket noktası olan anarşi, belli bir dereceye kadar düzenlenebilir bir anarşidir, ancak realizmin hareket noktası olan anarşi bir düzen arz etmez.

Martin Wight Uluslararası İlişkiler düşüncesini oluşturan bu üç geleneğin birbirine paralel bir biçimde sonsuzluğa uzanan üç demiryolu gibi olmadığını belirtmektedir: “Üç gelenek akımlardır, girdaplar ve ters akıntılarla birbirlerinin içine geçerler, uzun zaman kendi yataklarında kalamazlar”¹⁴⁰ Başka bir ifade ile, “Wight her ne kadar kişisel olarak rasyonalizme çekilmiş olsa da, onun Uluslararası İlişkiler öğretisi sadece rasyonalizm, realizm ya da radikalizm ile değil, bunların arasındaki tartışmalar ile açıklanabilir.”¹⁴¹

Üç gelenek ile ilgili dile getireceğimiz son durum ise, her geleneğin belirli bir moral durumu temsil ettiğidir. Dunne’ın tespitinden hareketle, rasyonalizmin sağduyu ile moral yaptırımın bir harmanını, realizmin mükemmeliyetçi olmayan etik anlayışını, radikalizmin ise evrensel adaleti temsil ettiğini söyleyebiliriz.¹⁴²

2. İNGİLİZ OKULU’NUN GELİŞİMİ: BRITISH COMMITTEE & DIPLOMATIC INVESTIGATIONS

British Committee, toplantılarına, Rockefeller kuruluşunun katkıları ve teşviki ile 1958 yılında başlamıştır.¹⁴³ İngiliz orijinli bir komitenin bir Amerikan vakfı tarafından finanse ve teşvik edilmesi oldukça ironiktir; ancak Tim Dunne bunun arkasındaki sebebin, Kenneth Thompson’ın,¹⁴⁴ Amerikan akademisinin kuşatması altında olması ve Herbert Butterfield ile gelenekselci yaklaşıma duyduğu sempati

¹³⁹ Martin Wight, *Power Politics*, Hedley Bull, Carsten Holbraad (ed.), Leicester University Press, Leicester, 1978, s. 105.

¹⁴⁰ Wight, 1991, s. 260.

¹⁴¹ Bull, 1976, s. 110.

¹⁴² Dunne, 1998, s. 9.

¹⁴³ Adam Watson, *The British Committee for the Theory of International Politics: Some Historical Notes*, 1998, <http://www.polis.leeds.ac.uk/assets/files/research/english-school/watson98.pdf>, erişim tarihi: 23/03/2009.

¹⁴⁴ Thompson komitenin kurulduğu sırada Rockefeller kuruluşunun uluslararası programlar bölümünün başkan yardımcısıydı. Thompson’ın kısa bir biyografisine şu kaynaktan ulaşılabilir: <http://millercenter.org/about/staff/thompson>, erişim tarihi: 23/03/2009.

olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁵ Butterfield ve Wight ise *Diplomatic Investigations*'ın önsözünde, uluslararası ilişkilerin teorik yanıyla ilgilenen bir Amerikan komitesi kurulmasına öncülük eden Dean Dusk ve Kenneth Thompson'ın, bu Amerikan komitesinin bir benzerinin İngiltere'de de kurulmasını istemesi ile komitenin çalışmalarının başladığını yazmaktadırlar.¹⁴⁶ Ancak Watson Amerikan komitesinin çalışmalarına bir süre sonra devam etmediğini belirtmektedir.¹⁴⁷ Komitenin kuruluşu ile ilgili yazılanlar arasında dikkat çekici olan bir diğer nokta ise Butterfield'in başlarda komitenin kuruluşuna liderlik etmeyi reddetmesidir. Butterfield buna gerekçe olarak kendisini buna yeterli görmediğini belirtmiştir. Ancak 1958 yılında Uluslararası İlişkiler alanında İngiltere'de de bir girişimde bulunması gerektiğini düşündüğünü belirten Butterfield, kanımızca burada Amerikan orijinli bir disipline karşı olmasını ima etmektedir.¹⁴⁸

British Committee'nin bize göre en önemli özelliği sadece akademisyenleri değil, birçok mecradan farklı isimleri bir araya getirmesidir. Watson da komitenin disiplinler arası bir yapıda olduğunu belirtmekte ve bunun nedenlerini, “Wight ve Butterfield'in farklı eğitim ve düşünce sistematiklerinden gelen insanların bir arada bulunmasının, olayların iç yüzünü kavramakta büyük fayda sağlayacağına olan inançları ve komitenin kuruluş yıllarında günümüzde olduğu gibi Uluslararası İlişkiler fakültelerinin olmaması”¹⁴⁹ şeklinde sıralamaktadır. Komitenin sadece akademisyenlerden değil, politika uygulayıcılardan da oluşması, yalnızca komitenin yaptığı yayınlara fayda sağlamamış, aynı zamanda komite toplantılarında çapraz bir görüş alışverişine yardımcı olarak, zengin bir düşünce üretiminin oluşmasına katkıda bulunmuştur.¹⁵⁰ Dunne, komitenin üyelerin seçiminde dikkat edilenin, akademik dünya ile pratik dünya arasında bir denge olduğunu ve bu nedenle dışişleri bakanlığından

¹⁴⁵ Dunne, 1998, s. 90.

¹⁴⁶ Herbert Butterfield, Martin Wight, “Preface”, *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, Allen & Unwin, London, 1966, s. 11. Yazarlar, esere katkıda bulunan Hedley Bull, Donald McKinnon, G. F. Hudson, Michael Howard dışında komitenin üyelerinin, William Armstrong, Donald McLachan, Adam Watson ve Desmond Williams olduğunu belirtmektedirler.

¹⁴⁷ Watson, 1998, s. 1.

¹⁴⁸ Herbert Butterfield, “Raison D'état: The Relations Between Morality and Government”, 1975, The First Martin Wight Memorial Lecture, s. 5. <http://www.mwmt.co.uk/documents/butterfield.pdf>, erişim tarihi: 10/03/2009.

¹⁴⁹ Watson, s. 1.

¹⁵⁰ Buzan, 2001, s. 472.

Adam Watson'ın ve hazine bakanlığından da William Armstrong'un komiteye davet edildiğini yazmaktadır. Aynı zamanda Dunne, Wight'ın komitenin etik boyutu için bir felsefeci olan Donald Mackinnon'ın da komiteye çağırılması yönünde ısrar ettiğini belirtmektedir.¹⁵¹ Komitenin bu disiplinler arası yapısı yukarıda da belirtildiği üzere, komite içi tartışmaların seyrine büyük katkıda bulunmuştur. Ancak komitenin ilk birkaç toplantısından sonra Butterfield'in bir bilim tarihçisini komiteye katma önerisi, şiddetli karşı çıkışlara neden olmuş ve Wight ile birlikte diğer üyeler Butterfield'ı komiteyi dengesizleştirmekle itham etmişlerdir.¹⁵² Kanımızca Wight ve diğer üyelerin bir bilim tarihçisinin komiteye katılmasına karşı çıkmalarının sebebi, arkasında durdukları metodolojik yaklaşımdan ileri gelmektedir. Komitenin yapılanmasının son aşaması ise, Wight'ın Hedley Bull'un komiteye katılması için yaptığı tavsiyedir. O sıralar Wight'ın öğrencisi olan Hedley Bull'un komiteye katılması oldukça önemlidir. Bull'un katıldığı ilk iki toplantıdan sonra Butterfield'in bir diğer komite üyesine "Görülüyor ki Hedley Bull aramızdaki en becerikli kişi olacak"¹⁵³ şeklinde söyledikleri bu bağlamda oldukça anlamlıdır.

British Committee, kimi yazarlarca Okulun kurumsal evi olarak ve kimilerince de İngiliz Okulu'nun diğer adı olarak kabul edilmektedir.¹⁵⁴ Ancak biz her iki görüşe de katılmadığımızı, yukarıda nedenleri ile birlikte belirtmiştik. *British Committee* İngiliz Okulu'nun evrimi açısından çok önemli bir noktada durmaktadır. Ancak komite, Okulun kurumsal evi payesini *London School of Economics* ile paylaşmaktadır. Yukarıda da bahsettiğimiz ailesel benzerlikler komite toplantıları ile artmıştır, ancak ilk bağlantıların kurulduğu yer *London School of Economics*'dir.¹⁵⁵

¹⁵¹ Dunne, 1998, s. 91.

¹⁵² Dunne, 1998, s. 92.

¹⁵³ J. D. B. Miller, "Hedley Bull, 1932 – 1985", *Order and Violence: Hedley Bull and International Relations*, J. D. B. Miller, R. J. Vincent (ed.), Oxford University Press, Oxford, 1990, s. 6.

¹⁵⁴ Andrew Linklater, Hidemi Suganami, "Introduction", *The English School of International Relations: a Contemporary Reassessment*, Andrew Linklater, Hidemi Suganami (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s. 4. Okulun kurumsal evi olarak komiteyi kabul eden yazarların başında, daha önce de belirttiğimiz üzere Tim Dunne gelmektedir. Bkz. Dunne, 1998. Okulun bir diğer ismi olarak British Committee'yi kullanan yazarlar için ise bkz. Little, 1995 ve Adam Watson, "Foreword", *Review of International Studies*, vol. 27, 2001, ss. 467 – 470.

¹⁵⁵ Hidemi Suganami, Andrew Linklater, "Conclusion", *The English School of International Relations: a Contemporary Reassessment*, Andrew Linklater, Hidemi Suganami (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s. 260.

British Committee'nin amacı, bilindiği üzere uluslararası politikanın teorik yanını incelemektir. Bunu yaparken de incelemelerinin odağına uluslararası toplum düşüncesini koymuşlardır. Ancak komitenin kurulduğu yıllarda tartışılan başka bir konu Uluslararası İlişkilerin bir disiplin olarak var olup olmadığı sorunudur. Bu bağlamda Herbert Butterfield, Manning ile görüşmeyi istediğini çünkü her ikisinin de Uluslararası İlişkilerin bir bilim olarak var olması hakkında şüpheli olduklarını belirtmektedir. Ancak Butterfield Uluslararası İlişkilerin bir disiplin olduğunu savunmayı sürdürdüğünü de vurgulamaktadır.¹⁵⁶

Komitenin ana ürünü olan *Diplomatic Investigations*'da Wight ve Butterfield amaçlarını, “tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de uluslararası toplumu bir arada tutan ihtiyat ve moral yükümlülüklerin temel prensiplerini aydınlığa kavuşturmak”¹⁵⁷ olarak açıklamaktadırlar. Dunne ise komitenin amaçlarını, “temel ilgi alanları günümüz değil, uluslararası toplumun yapısı ve onu bir arada tutan kuralların oluşum sürecidir”¹⁵⁸ şeklinde nitelendirmektedir. Yine *Diplomatic Investigations*'ın önsözünde Wight ve Butterfield, Uluslararası İlişkiler disiplininin Amerikan tarafından farklılıklarını, “Britanya tarafı Amerikan meslektaşlarından farklı olarak, güncelden çok tarihsel ile, bilimselden çok normatif ile, metodolojikten çok felsefi olan ile ve siyasetin kendisinden çok onun prensipleri ile daha çok ilgilenmektedir.”¹⁵⁹ cümleleri ile açıkça ortaya koymaktadırlar. Şüphesiz ki bu durumun nedenlerinden biri de komitenin farklı mecralardan insanlardan oluşmasıdır. Ancak Butterfield komitenin bu yapısının sadece güncel konularla ilgilenmek zorunda kalma açısından bir tehlike olduğunu da belirtmiştir.¹⁶⁰ Fakat Butterfield'in bu endişesi, yukarıda da belirtildiği üzere Bull'un komiteye katılması ile giderilmiştir. Aslen Butterfield henüz komitenin kuruluş aşamasında Wight'a yazdığı mektupta, komitenin kuruluş amaçlarını, *Diplomatic Investigations*'ın önsözünde ortaya koyulan amaçlar ile hemen hemen aynı şekilde belirlemiştir: “...bilinen şekilde diplomatik tarihi çalışmak ya da günümüzdeki sorunları tartışmak değil, diplomatik aktivitenin ardında yatan temel varsayımları, bir devletin

¹⁵⁶ Butterfield, 1975, s. 5.

¹⁵⁷ Butterfield, Wight, s. 13.

¹⁵⁸ Dunne, 1998, s. 97.

¹⁵⁹ Butterfield, Wight, s. 12.

¹⁶⁰ Butterfield, 1975, s. 6. Butterfield, ilerleyen satırlarda Bull'un bu tehlikeyi önleme anlamında tam aradıkları kişi olduğunu belirtiyor.

neden belirli bir dış politika izlediğini, uluslararası çatışmaların etik durumunu tanımlamak ve hangi uluslararası çalışmaların bilimsel olarak yürütülebileceğinin kapsamını belirlemek...”¹⁶¹ Bu cümleden de rahatlıkla anlaşılabilceği üzere, yukarıda da belirttiğimiz Uluslararası İlişkilerin bilimselliği sorununu Butterfield komitenin kuruluş yıllarında da aklının bir köşesinde barındırmaktaydı.

Komitenin çalışmalarında bir diğer ilgi çekici nokta ise, uluslararası toplum düşüncesinin komitenin gündemine alınması ve komitenin çalışacağı uluslararası toplumun nasıl tanımlandığı konusudur. Watson bu konuda, Avrupa sisteminin pratiklerini çalışmanın komiteye hakim olduğunu ve anarşik bir topluma işaret eden bu pratiklerin Bull tarafından komite üyelerine anlatıldığını belirtiyor. Ancak Watson, Wight ve kendisinin bu durumdan hoşnutsuz olduklarını çünkü dünya üzerinde başka anarşik toplumlarında bulunduğunu gündeme getirdiklerini söyleyerek, egemen ve hakim sistemlerin pratiklerini incelemeyi yeğlediğini belirtiyor. Sonuç itibarı ile Watson, Bull ve Butterfield’ın diğer devlet sistemlerinin daha az bağımsız olmaları nedeniyle bu görüşü reddettiklerini ve ağırlıklı olarak Avrupa sisteminin pratiklerine eğildiklerini vurgulamaktadır.¹⁶² Her ne kadar Avrupa sisteminin pratikleri daha çok işlense de, komitenin çalışmalarında tüm devlet sistemleri önemli yer tutmuştur. Bunu Bull’un derlediği, temelde Wight’ın komiteye sunduğu çalışmalardan oluşan *Systems of States*’de ve Watson’un *The Evolution of International Society*¹⁶³ isimli eserinde rahatlıkla görmek mümkündür.¹⁶⁴

Komitenin Uluslararası İlişkiler dünyasına en önemli katkılarından birisi de, sahip olduğu metodolojik yaklaşımdır. Dunne’ın da belirttiği gibi komitenin her üyesi Wight’ın üç gelenek teorisine derinlemesine hakim değildi ya da olmayabilirlerdi ancak hepsinin disiplinin Amerikan tarafından gelen bilimselci dalgaya karşı koydukları açıktı.¹⁶⁵ Analitik ve istatistiksel bir yaklaşımı reddetmek *British Committee*’nin DNA’sında vardır. Bu durum özellikle Butterfield’ın Lewis Bernstein Namier’e karşı

¹⁶¹ Watson, s. 1.

¹⁶² Watson, 2001, ss. 467 – 468.

¹⁶³ Adam Watson, *The Evolution of International Society*, Routledge, London, 2002.

¹⁶⁴ Andrew Linklater, “The Problem of Harm in World Politics: Implications for the Sociology of the State Systems”, *International Affairs*, vol. 78(2), 2002, s. 319 ve 1 numaralı dipnot.

¹⁶⁵ Dunne, 1998, s. 183.

olmasından kaynaklanmadır ve Namierizm olarak adlandırabileceğimiz bu tarih anlayışına bir alternatif olarak, Butterfield'ın tarihsel anlatımı ön plana çıkarması, komitenin Uluslararası İlişkiler çalışmalarına yansımıştır.¹⁶⁶ Hans J. Morgenthau da komitenin ana ürünü olan *Diplomatic Investigations* için kaleme aldığı tanıtım yazısında, “Makalelerinde açıkça gelenekselci yaklaşımı benimsiyorlar. Ampirik hammaddeyi teorize etmektense, uluslararası politikanın kendi doğası içerisinde anlaşılması gerektiğini vurguluyorlar”¹⁶⁷ şeklinde yazarak, komitenin gelenekselci yanının altını çizmektedir. Komitenin gelenekselci yöntemi benimsemesinde Wight'ın tarihselciliği kadar, Bull'un yaklaşımının da oldukça önemli olduğu kanımızca tartışmasızdır. *Diplomatic Investigations* bağlamında bakacak olursak, özellikle “The Grotian Conception of International Society” ve “Society and Anarchy in International Relations” makaleleri Bull'un yaklaşımını ortaya koyması açısından çok önemlidir.¹⁶⁸

Sonuç olarak *British Committee*, hem farklı kesimlerden insanları bir araya getirerek fikir alışverişini sağlaması, hem metodolojik duruşu bakımından oldukça önemlidir. Kökleri *London School of Economics*'de atılmış olan uluslararası toplum düşüncesinin olgunlaşmasında ve çeşitlenmesinde katkıları yadsınamayacak derecede büyüktür. Ayrıca Komite, bir İngiliz Uluslararası İlişkiler geleneği oluşturmada da başlıca rolü oynamıştır.¹⁶⁹ Kuşkusuz ki bu geleneğin en büyük yansıması uluslararası toplum düşüncesidir ve bu düşüncenin evrimi de komite toplantıları ile büyük hız kazanmıştır.

¹⁶⁶ Edward Keene, “The English School and the British Historians” *Millennium – Journal of International Studies*, , vol. 37(2), 2008, s. 388.

¹⁶⁷ Hans J. Morgenthau, “Review: Diplomatic Investigations”, *Political Science Quarterly*, vol. 82(3), 1967, s. 462.

¹⁶⁸ Sasson Sofer, “Review: Recovering the Classical Approach”, *International Studies Review*, vol. 4(3), 2002, s. 142.

¹⁶⁹ Charles A. Jones, “Christian Realism and the Foundations of the English School”, *International Relations*, vol. 17, 2003, s. 372.

3. İNGİLİZ OKULU'NUN YÜKSELİŞİ: HEDLEY BULL & THE ANARCHICAL SOCIETY

İngiliz Okulu düşüncesinde Hedley Bull'un yeri şüphesiz ki çok önemlidir. 1977 yılında ilk kez yayımlanan *The Anarchical Society: a Study of Order in World Politics* isimli eseri çok geniş yankı uyandırmıştır. Bu nedenle Bull Wight ile birlikte, kimi zaman ondan da önce, okulun temel düşünürü olarak kabul edilmektedir.

1932 yılında Avustralya'nın Sydney kentinde dünyaya gelen Hedley Norman Bull, 1949 yılında Sydney Üniversitesine kabul edilmiştir. Başta güzel sanatlar ve hukuk okumak amacı ile üniversite eğitimi alan Bull daha sonra felsefe ve tarih alanında uzmanlaşmıştır.¹⁷⁰ Bull'un Sydney Üniversitesinde bulunduğu yıllarda felsefe profesörü olan John Anderson'un, Bull üzerindeki etkisi oldukça büyüktür. Bull *The Anarchical Society*'nin önsözünde,

*“En büyük entelektüel minnettarlığım Sydney Üniversitesi'nde ders aldığım felsefe profesörü John Anderson'adır. Ondan daha ünlü birçok kişiden daha büyük bir insan olan Anderson'ın bu kitabın içeriği hakkında söyleyecek çok az şeyi olabilir ancak onun entelektüel birikiminin ve öğretisinin, benim gibi öğrencileri üzerindeki etkileri büyüktür”*¹⁷¹

şeklinde yazarak Anderson'a olan entelektüel borcunu belirtmiştir. John Anderson'ın düşüncesindeki en temel şey, idealizme karşı realizmi savunması ve toplum ile kurumların yekpare bir amaç için oluşturulmuş yapılardan çok çıkar çatışmalarının alanı olduğunu belirtmesidir.¹⁷² Öte yandan Howard da, Anderson'un ikonoklastik ve şüpheci felsefe anlayışının Bull üzerinde derin etkileri olduğunu yazmaktadır.¹⁷³

Sydney Üniversitesindeki eğitimini tamamladıktan sonra Bull, Woolley bursunu kazanarak Oxford Üniversitesinde çalışmalarına devam etme şansı yakalamıştır. İngiltere'de bir öğretim tecrübesi yaşamadan ülkesine dönmek istemeyen Bull, bu nedenle Aberdeen Üniversitesindeki bir öğretim görevlisi pozisyonuna başvurmuştur. Hemen hemen aynı günlerde, tüm kariyerini şekillendirecek olan *London School of*

¹⁷⁰ Michael Howard, “Hedley Norman Bull 1932 – 1985”, *Biographical memoir, Proceedings of the British Academy*, vol. 72, s. 395.
<http://www.proc.britac.ac.uk/cgi-bin/somsid.cgi?page=72p395&session=3E&type=header>, erişim tarihi: 21/02/2009.

¹⁷¹ Bull, 1985, s. x.

¹⁷² Miller, s. 2.

¹⁷³ Howard, s. 395.

Economics'den teklif alan Bull, bu okulu tercih etmiştir.¹⁷⁴ Burada Manning ve Wight ile tanışan Bull, önceki bölümlerde de belirttiğimiz üzere bu iki düşünürden çok etkilenmiştir.¹⁷⁵ Tim Dunne'in da belirttiği üzere Bull Uluslararası İlişkileri; “üç gelenek teorisi, Uluslararası İlişkiler düşüncesinin örüntülerini bulmak için tarihi araştırmak, akademik Uluslararası İlişkilerin politika üreticilerin kısa vadeciliğine eleştirel bir uzaklıkta durması gerekliliğine olan inanç ve normatif temelli Uluslararası İlişkilerin karşılaştırmalı bir temele doğru ilerlemesi gerekliliğinin farkında olma” olarak tanımlayabileceğimiz Wight'ın öğretisi doğrultusunda algılamıştır.¹⁷⁶ Miller, Bull'un Manning ile ilişkisini ise karmaşık olarak nitelendirilmekle birlikte, Bull'un, Manning'in konuları çok geniş bir açıdan ele alışından ve Manning'in düşüncelerini anlamaya çalışmaktan hoşnut olduğunu belirtmektedir.¹⁷⁷

Hedley Bull'un uluslararası toplum düşüncesi için önemi çok büyüktür. Kendisinden önce birçok kez tanımlanmış olmasına rağmen, uluslararası toplum onun *The Anarchical Society*'de yaptığı tanımlama ile anılmaktadır.¹⁷⁸ Bull eserinde, Wight'ın realist, rasyonalist ve radikalist dünya anlayışını bir bakıma tercüme etmiştir.¹⁷⁹ “Modern uluslararası toplum üç geleneği de içinde barındırmaktadır. Tek bir geleneğin diğerlerinden üstün tutulması yanlıştır; tek bir dünya politikası modeli – güç politikası, devletler sistemi, düzenlenmiş anarşik toplum, ulus ötesi solidarite, uluslararası işbirliği – tüm dünyayı eksiksiz ve başarılı bir biçimde açıklayamaz”¹⁸⁰ Bu cümleden ve hemen hemen Bull'un tüm eserlerinden anlaşılabilirliği üzere Bull, teorik bir çoğulculuğu benimsemiştir.

The Anarchical Society aynı zamanda Bull'un metodolojik duruşunu yansıtmaları açısından da oldukça önemlidir. Gelenekselci yaklaşımının temellerini *The Anarchical Society* yayımlanmadan yaklaşık on yıl önce *International Theory: The Case for a*

¹⁷⁴ Howard, s. 396. Hedley Bull'un yaşamı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Coral Bell, Meredith Thatcher (ed.), *Remembering Hedley*, The Australian National University e-Press, 2008.

http://epress.anu.edu.au/hedley_citation.html, erişim tarihi: 21/02/2009.

¹⁷⁵ Bkz. bu çalışma, 57 ve 107 numaralı dipnotlar.

¹⁷⁶ Dunne, 1998, s. 136.

¹⁷⁷ Miller, s. 4.

¹⁷⁸ Bellamy, s. 8.

¹⁷⁹ Suganami, 2006, s. 30.

¹⁸⁰ Bull, 1985, s. 41.

*Classical Approach*¹⁸¹ isimli makalesinde ortaya koyan Bull, *The Anarchical Society*'de de bu yaklaşımını şu cümleler ile yeniden vurgulamaktadır: “Tabii ki, bu çalışmanın değerden bağımsız olduğu gibi oldukça absürt bir şeyi ima etmeyeceğim. Bunun gibi bir çalışmanın ahlaki ve politik önermelerden bağımsız olması mümkün değildir, eğer böyle olursa kısır olur.”¹⁸²

Bull'un eseri uluslararası toplumu sistematik bir biçimde anlatmasından ötürü oldukça önemlidir. Bull aynı zamanda eserinde uluslararası toplum ile uluslararası sistemin ayrıldığı noktaları çok net bir biçimde vurgulamaktadır. Watson'a göre Bull kitabını, bağımsız devletlerden oluşan topluma ayırmıştır. Bunun gerekçesi olarak Watson, kitabın makul bir boyutta olma zorunluluğunu ve Bull'un günümüz küresel uluslararası toplumu ile daha çok ilgili olmasını göstermektedir.¹⁸³ Ancak Hoffmann, Bull'un bir sistemin ne zaman bir toplum oluşturduğunu, ya da topluma dönüştüğünü tam olarak açıklamadığını savunmaktadır. “Bull bize anarşinin toplumla bağdaşabileceğini göstermiştir, ancak bir toplum anarşik bir yapıda ne kadar gelişebilir?”¹⁸⁴

Bull'un eserinin ismine bakıldığında, bir aykırılık söz konusudur. Anarşik bir toplumda düzen nasıl var olabilir?¹⁸⁵ Bull bu soruyu çok basitçe yanıtlamaktadır: “Düzen, devlet işlerinde mevcut ya da muhtemel durumdur; bir amaç, değer ya da erek değildir.”¹⁸⁶ Bull bu durumu Grotius'un düşüncesi ile temellendirmektedir. Ancak toplumun anarşik bir yapıda olması Hobbesçu, solidarist etmenleri ise Kantçı bir anlayıştır. Buradan da görülebileceği üzere Bull, Wight'ın üçlü ayrımını kitabının temeline oturtmaktadır.

¹⁸¹ Hedley Bull, “International Theory: The Case for a Classical Approach”, *World Politics*, vol. 18(3), 1966, ss. 361 – 375.

¹⁸² Bull, 1985, s. xv.

¹⁸³ Watson, 2002, s. 4. Watson aynı zamanda kitabının orijininin *The Anarchical Society* olduğunu belirterek eserin önemine vurgu yapmaktadır.

¹⁸⁴ Stanley Hoffmann, “International Society”, *Order and Violence: Hedley Bull and International Relations*, J. D. B. Miller, R. J. Vincent (ed.), Oxford University Press, Oxford, 1990, s. 26. Bu makale, Hoffmann'ın 1986 yılında yayımlanmış olan “Hedley Bull and His Contribution to International Relations” isimli makalesinin küçük değişikliklerle yeniden basılmış halidir. Çalışmada her ikisine de atıfta bulunacağız. Bkz. Stanley Hoffmann, “Hedley Bull and His Contribution to International Relations”, *International Affairs*, vol. 62(2), 1986, ss. 179 – 195.

¹⁸⁵ Michael Mandelbaum, “Review: The Anarchical Society: a Study of Order in World Politics”, *Political Science Quarterly*, vol. 92(3), 1977, s. 574.

¹⁸⁶ Bull, 1985, s. xii.

Bull eserinin giriş kısmında, dünya politikasında düzenin ne olduğu; günümüz egemen devletler sisteminin nasıl bir düzen teşkil ettiği ve egemen devletler sisteminin dünya düzenine giden yaşayabilir bir yol sağlayıp sağlamayacağı sorularını sormaktadır.¹⁸⁷ Eserde Bull, sorularını üç temel bölüm altında yanıtlamaktadır: Dünya politikasında düzenin doğası, günümüz uluslararası sisteminde düzen ve dünya düzenine alternatif yollar. Bull eserinde ilk önce egemen devletler sisteminde düzenin ne olduğunu ve nasıl var olabileceğini sorguladıktan sonra, dünya politikasında önemli olanın düzen mi yoksa adalet mi olduğunu tartışmaktadır. Bull'a göre düzen diğer bileşenlerin üzerindedir.¹⁸⁸ Doğal olarak, adaletin tek bir tanımı olmadığından, ya da başka bir deyişle adil olan devletten devlete, durumdan duruma, kişiden kişiye değiştiğinden, böyle bir sonuca varmak pek kaçınılabılır görünmemektedir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki neyin adaletsiz olduğu, neyin adaletli olduğundan daha kolay tanımlanabilmektedir ve düzenin sağlanması için belirli bir ölçüye kadar adalet gereklidir. Düzen olmadan var olan adalet bir anarşi, adalet olmadan sağlanan bir düzen ise tiranlıktır.¹⁸⁹ İşte bu nokta bizi, uluslararası toplum düşüncesinin en büyük sorunsallarından birine, düzen/adalet çatışmasına götürmektedir. Bull'un düzenin yanında olduğu açıktır, ancak bunun gerekçeleri bir sonraki bölümde tartışılacaktır.

Bull eserinin ikinci bölümünde ise, birinci bölümde anlattığı *düzen*'in sağlanması için gerekli kurum ve yapıları incelemektedir. Bull bu bölümde diplomasinin, güç dengesinin, uluslararası hukukun ve savaşın, düzenin sağlanmasında ne gibi rolleri olduğunu tartışmaktadır. Burada ilgi çekici bir nokta ise, Bull'un savaşın ikili bir rolü olduğunu belirtmesidir. Savaş kimi zaman düzeni güçlendirmek, kimi zaman ise ona zarar vermek için yapılmaktadır.¹⁹⁰ "Uluslararası toplum perspektifinden savaş, ikili bir duruş sergilemektedir. Bir tarafta savaş, sınırlanması ve frenlenmesi gereken bir tehdit, diğer tarafta ise uluslararası toplumun amaçları için kullanışlı bir emniyet gerecidir."¹⁹¹ Savaşı uluslararası toplumun bir kurumu olarak kabul eden Bull, bunun gerekçesini ise şu şekilde açıklamaktadır: "Savaşın uluslararası toplumun bir

¹⁸⁷ Bull, 1985, s. xi.

¹⁸⁸ Bull, 1985, ss. 77 – 98.

¹⁸⁹ Geoffrey Goodwin, "Review: The Anarchical Society: a Study of Order in World Politics", *International Affairs*, vol. 54 (1), 1978, s. 93.

¹⁹⁰ Mandelbaum, s. 575.

¹⁹¹ Bull, 1985, s. 198.

kurumu olarak görülmesi sapkın bir düşünce olarak nitelendirilebilir. Ancak, ortak çıkarları savunma amacıyla biçimlendirilmiş bir davranış örüntüsü olarak devamlılığı bulunan savaş, geçmişte olduğu gibi, günümüzde de bir kurumdur.”¹⁹²

Bull kitabının üçüncü bölümünde, dünya düzenine giden alternatif yolları tartışmış ve silahsız dünya, toplumsal solidarite, ideolojik homojenlik, nükleer silahların yayılması gibi devletler sisteminde var olabilecek kaymaları ele almıştır.¹⁹³ Bull’a göre devletler sistemini devamlı kılabilecek unsurlar, ortak kural ve kurumların işlemlerini sağlayan ortak çıkarlar ve değerlerin sürdürülmesi ve genişletilmesi konusunda bir konsensüs oluşturulmasıdır. Ancak bu konsensüs sadece büyük devletleri değil, devletler toplumunun çoğunluğunu oluşturan küçük devletleri de içermelidir. Bu devletleri içermeyen ortak kural ve kurumların devamlılığı beklenemez.¹⁹⁴

Bull’un uluslararası toplumun esaslarını açıklayan bu eseri, kanımızca İngiliz Okulu’nun tam anlamıyla ortaya koyulması ve onun teorisinin tüm disiplince tanınmasını sağlaması açısından oldukça önemli bir noktada durmaktadır. Teoriyi ortaya koyan Bull’un, uluslararası toplumun geleceği ve uluslararası toplumda düzenin sağlanması için alternatif yolları anlattığı son bölümde ise, dünyanın geleceği ile ilgili yaptığı tespit kanımızca oldukça dikkat çekicidir: “Karanlıkta olduğumuz farkında olmak, ışığı görebiliyormuş gibi yapmamızdan iyidir.”¹⁹⁵

Bull’un uluslararası toplum anlayışı genelde umutlu ve iyimser görülmektedir. Aslında, uluslararası toplumun yeterliliği ve kendisinden beklenen sorumlulukları yerine getirmesi konularında değişmez bir kaygı bulunmaktadır. İyimser olmaktan öte, realizmin etkisine ihanet eden güçlü bir kötümserlik Bull’un düşüncesinde göze çarpmaktadır. “Vestfalya tapınağının sütunları aslında bozulmaktadır, ancak beklenti dünya düzeninin bir alternatifi değil, daha bölünmüş ve tehlikeli bir anarşidir.”¹⁹⁶ Stanley Hoffmann da Bull’un uluslararası toplum konusunda iyimser olduğunu belirtmekte ve bunun nedenlerini; en azından süper güçler arasında savaşın bir politika

¹⁹² Bull, 1985, s. 184.

¹⁹³ Emler Plischke, “Review: The Anarchical Society: a Study of Order in World Politics”, *The American Political Science Review*, vol. 72(4), 1978, s. 1511.

¹⁹⁴ Bull, 1985, s. 315 ve Plischke, s. 1511.

¹⁹⁵ Bull, 1985, s. 320.

¹⁹⁶ Anderson, Hurrell, 2000, s. 15.

aracı olarak kullanılmasının azalması, süper güçlerin kendi aralarında barışı güçlendirmek adına çeşitli anlaşmalar yapması, batılı olmayan devletlerin en azından uluslararası toplumun temel değerlerini kabul etmeye başlaması ve ortak çıkarlar ağı olduğu sürece, ortak bir kültür olmadan da uluslararası toplumun yaşayabileceği olarak sıralamaktadır.¹⁹⁷ Ancak Bull'un *The Anarchical Society* ile ilgili olarak; "bu kitapta uluslararası toplumun doğduğunu görmüyorum, bunun yerine toplumun zaten bulunduğunu ancak düşüşte olduğunu iddia ediyorum"¹⁹⁸ şeklinde ifadeler kullanması, onun bu konudaki tutumunun çok da net olmadığını göstermektedir.

Özetle Bull, uluslararası toplum düşüncesinin en önemli geliştiricilerinden birisidir. Realist kanada daha yakın duran Bull, ütopyacılığın tüm çeşitlerini reddederek bunu açıkça göstermektedir. *The Anarchical Society*'de de dünya hükümeti, yeni orta yolculuk, devrimci değişimler ve dünyanın bölgesel yeniden yapılandırılması gibi kavramları reddederek Bull, bu tutumunu net bir biçimde ortaya koymuştur.¹⁹⁹ Uluslararası toplum teorisini geliştiren, daha sonraki çalışmalar için onu olgunlaştıran, metodolojik yaklaşımını açıkça ve sistematik bir biçimde ortaya koyan Bull'un, hem Uluslararası İlişkiler disiplini hem de İngiliz Okulu için önemi tartışılmayacak kadar büyüktür.

¹⁹⁷ Hoffmann, 1990, ss. 28 – 29.

¹⁹⁸ Anderson, Hurrel, 2000, s. 7. Anderson ve Hurrel bu ifadeleri, Bull'un Shaie Selzer'a yazdığı bir mektuba dayandırıyor.

¹⁹⁹ Hoffmann, 1990, s. 14.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNGİLİZ OKULU'NDA ULUSLARARASI TOPLUM DÜŞÜNCESİ

1. ULUSLARARASI TOPLUM KAVRAMI ve ÜÇ GELENEK TEORİSİ

Çalışmanın başlığından da anlaşılacağı üzere, uluslararası toplum kavramı İngiliz Okulu'nun keşfettiği bir şey olmaktan çok, ona dışsal ancak kanımızca en iyi İngiliz Okulu tarafından açıklanmış bir kavramdır. Bu nedenle bu bölümün başlangıcında uluslararası toplum kavramı Martin Wight'ın üç gelenek teorisi bağlamında ortaya koyulacak ve ardından İngiliz Okulu'nun bu kavrama bakışı açıklanmaya çalışılacaktır.

Wight'ın uluslararası teori olarak adlandırdığı şey, siyaset felsefesinin ya da kuramsal siyasi düşüncenin, Uluslararası İlişkiler düşüncesinin geçmişinde bulunan ana gelenekler etrafında açıklanarak çalışılmasıdır.²⁰⁰ Dolayısıyla Wight'ın üç gelenek teorisi olarak adlandırdığımız sınıflandırması da bu görüşünün bir yansımasıdır. Wight Uluslararası İlişkiler düşüncesini, realizm, rasyonalizm ve radikalizm gelenekleri ile sınıflandırarak, incelemelerini bu gelenekler çerçevesinde yapmıştır. Birinci bölümde de belirtildiği üzere Wight, üç geleneğin tamamıyla birbirinden izole olduklarını düşünmemekteydi. Aksine üç geleneği birbiri ile bazı noktalarda birleşen düşünce örüntülerinden müteşekkil bir spektrum olarak görmekteydi.²⁰¹ Ya da Brian Porter'ın deyişiyle, Wight'ın kategorileri basitçe bir arada var olmaktan öte birbirleri ile dinamik bir ilişki içindeydiler.²⁰²

Wight'ın üç gelenek teorisine göre uluslararası teoride sorabileceğiniz en temel soru uluslararası toplumun ne olduğudur.²⁰³ Buradan ortaya çıkacak sonuç, uluslararası

²⁰⁰ Bull, 1976, s. 103.

²⁰¹ Hedley Bull, "Martin Wight and The Theory of International Relations", *International Theory: The Three Traditions*, Martin Wight, Gabriele Wight, Brian Porter (ed.), Leicester University Press, London, 1991, s. xi. Bu makalenin daha önce atf yaptığımız ilk versiyonu, 1976 yılında *British Journal of International Studies*'de yayımlanmıştır. Ancak daha sonra Martin Wight'ın yayımlanmamış yazılarının derlendiği *International Theory: The Three Traditions* isimli kitapta değiştirilmiş bir versiyonu yeniden yayımlanmıştır. Burada yaptığımız alıntı ilk versiyonda bulunmadığından, ikinci versiyona atf yaptık.

²⁰² Porter, s. 71.

²⁰³ Wight, 1987, s. 222.

toplum kavramını üç gelenek teorisi bağlamında incelememizden hareketle, bu kavramın uluslararası ilişkiler düşüncesinde bir olgusalılık arz ettiği. Hem realist düşüncede hem de radikalist düşüncede uluslararası toplum kavramı, İngiliz Okulu'nun algıladığı biçimde olmasa da bulunmaktadır. Bu nedenle çalışma bu kavramı dışsal olarak ele almış ve İngiliz Okulu'nun kavramı nasıl incelediğine odaklanmıştır.

Birinci bölümde de söz edildiği üzere üç gelenek teorisi, Wight'ın uluslararası ilişkiler düşüncesini, Machiavellian, Grotiyan ve Kantiyan gelenekler olarak incelemesinden meydana gelmektedir. Çoğu zaman realizm, rasyonalizm ve radikalizm olarak da adlandırılan bu üç gelenek, uluslararası ilişkiler düşüncesini sözü edilen bu üç düşünce örüntüsünün keşiştiği ve ayrıldığı noktalardan hareketle açıklamaktadır. Bizim de ilerleyen sayfalarda uluslararası toplum kavramını incelerken kullanacağımız yöntem budur.²⁰⁴

1.1. Realizm ve Uluslararası Toplum

Machiavellian (kimi zaman Hobbesiyen) düşünce olarak da adlandırılan realizmin uluslararası toplum kavramı algısı, aslında onun var olmadığı yönündedir. Bunun başlıca nedeni realistlerin uluslararası ilişkilerin doğasını *anarşi* olarak tanımlamalarıdır. “Devlet olmadıkça herkes herkese karşı daima savaş halindedir. Buradan şu açıkça görülür ki, insanlar hepsini birden korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıkları vakit, savaş denilen o durumun içindedirler; ve bu savaş herkesin herkese karşı savaşıdır.”²⁰⁵ Hobbes'un bu klasik *doğa durumundan* hareket eden realist düşünce, uluslararası sistemde de bir üst otoritenin bulunmamasından ötürü, uluslararası sistemi herkesin herkesle savaş halinde olduğu bir *anarşi* şeklinde tanımlamaktadır. Başka bir deyişle çoğul egemen devletlerin ilişkileri çatışma ile düzenlenir ve bunda belirleyici faktör güçtür. Bu durumda uluslararası ilişkiler sadece bir üst otoriteden yoksun olması anlamında değil, daimi rekabet ve çatışma şeklinde olması anlamında da

²⁰⁴ Bull'un yazdığına göre Wight, üç geleneği isimlendirirken, realizm, rasyonalizm ve radikalizm yerine Machiavellian, Grotiyan ve Kantiyan adlandırmasını kullanmayı tercih etmekteydi. Biz burada adlandırma konusunda böyle bir ayrım gözetmeyeceğiz. Bull, 1976, s. 104. Yöntem olarak seçtiğimiz üç gelenek teorisinin metodolojik tartışma bakımından gelenekselci kanatta olduğu ve bizim de çalışmada bu metodolojik yaklaşımı benimsediğimiz açık olduğundan metin içerisinde ayrıca söz etme ihtiyacı duymadık.

²⁰⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, Çev. Semih Lim Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, Birinci Kısım, 13. Bölüm, s. 94.

anarşiktir.²⁰⁶ Bilindiği üzere Hobbes'un düşüncesindeki anarşi durumu, bireyler arasındaki sözleşme öncesi durumun doğa durumu olduğuna işaret etmektedir. Hobbes'a göre doğa durumunun son bulması, ancak ve ancak bireyler arasındaki *soyut* bir sözleşme vasıtasıyla bir üst erke egemenlik devri sayesinde mümkün olabilir ve bu da *anarşinin* ortadan kalkması anlamına gelmektedir.²⁰⁷ Wight realistler için bu durumun, devletler toplumu düzeyinde de geçerli olduğunu belirttikten sonra, "uluslararası toplum nedir" sorusunun "doğa durumu nedir" sorusu ile eşit olduğunu ve yanıtlanması gerekenin bu soru olduğunu yazmaktadır.²⁰⁸ Hobbes'un doğa durumunu *anarşi* olarak tanımladığını belirtmiştik. Başka bir deyişle realistler insan doğasının saldırganlık ve korkudan oluştuğunu kabul ederler. Bu durum aynı saldırganlık ve korku ile karakterize olmuş devletlerin dış politika yürütmeleri ile uluslararası politikada da anarşik bir durum ortaya çıkmasına neden olmaktadır.²⁰⁹ Hedley Bull ise realizmin uluslararası toplum görüşünü dahili analogi kavramı ile açıklamaktadır. Realistler uluslararası politikayı iç politikaya benzetirler. Bu nedenle uluslararası politikada bir üst otoriteden yoksun olma durumunun anarşiye yol açacağını iddia ederler.²¹⁰ Peki devletler toplumundaki bu anarşi neye yol açmaktadır?

Liderler açısından baktığımızda onların asıl endişesinin, diğer devletlerin ya da diğer devlet liderlerinin, rekabet ortamında normları ve kuralları hiçe sayabileceği olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda göreceli güç algısı yüzünden devletlerin birbirleri ile ilişkilerinde realist mantık üzerinden hareket ettiklerini iddia edebiliriz.²¹¹ Devletler açısından da durum farklı değildir. Çıkar odaklı davranan devletler, uluslararası politikada güç mücadelesi çerçevesinde hareket etmekte ve bu da daimi bir anarşiye yol açmaktadır. Realistler uluslararası ilişkilerin anlaşmazlık ve düzensizlikten ibaret olduğunu belirtmektedirler. Dolayısıyla böyle bir ortamda kural ve hukuktan

²⁰⁶ Yurdusev, s. 43.

²⁰⁷ Hobbes'un doğa durumundan toplum sözleşmesine giden koşulların ve toplum sözleşmesinin gerçekleşmesinin nedenlerinin detaylı bir incelemesi için bkz. Mehmet Ali Ağaoğulları, Levent Köker, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000, ss. 188 – 198.

²⁰⁸ Wight, 1991, s. 31.

²⁰⁹ Anthony F. Lang Jr., "Morgenthau, Agency and Aristotle", *Realism Reconsidered: The Legacy of Hans Morgenthau in International Relations*, Michael C. Williams (ed.), Oxford University Press, London, 2007, s. 20.

²¹⁰ Bull, 1985, s. 46 – 47.

²¹¹ Dale Copeland, "A Realist Critique of the English School", *Review of International Studies*, vol. 29, 2003, s. 428.

bahsetmemiz söz konusu olamaz. Moralite, kural ve hukuk bir topluma özgü olgulardır ve uluslararası ilişkiler herhangi bir toplumun sınırlarını aşmaktadır.²¹²

Dolayısıyla Wight'ın sorduğu doğal durum nedir sorusunu şu şekilde yanıtlayabiliriz: Realistler doğal durumu bir anarşi olarak görmektedirler. Doğal durumun ne olduğu sorusunun uluslararası topluma eşit olduğundan hareketle bu soruyu da realistler açısından bir uluslararası toplum olmadığı yönünde cevaplamamız mümkündür. “Herkesin herkesle savaşı doğal durumdur ve doğal durum, uluslararası toplumun ne olduğu sorusunun cevabıdır: Hiçbir şey.”²¹³. Ancak Wight realistlerin uluslararası toplum nedir sorusuna verdiği cevabın tek olmadığını belirtmektedir. Wight'a göre realistlerin verdiği ikinci cevap, uluslararası toplumun süper güçlerin inşa ettiği her ne ise o olduğudur. Wight' a göre bu durum realistlerin kuralları yapanın süper güçler olduğunu düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Kimse yapım sürecine kendisinin katılmadığı kurallara uymak istemez dolayısıyla küçük devletler yapım süreçlerine katılmadıkları bu kurallara uymayacaklardır. Ancak bu o kadar da önemli değildir çünkü küçük devletlerin etkileri önemsenmeyecek kadar azdır. Bu nedenle uluslararası toplum süper güçler ne inşa etmişler ise odur.²¹⁴

Özetle realistler uluslararası toplumun var olamayacağını iddia etmektedirler. Onlara göre anarşi düzenlenemez bir olgudur ve savaş ile çatışma kaçınılmaz iki gerçekliktir. Bu nedenle düzenin ve kuralların olduğu bir toplumun uluslararası politikada inşa edilmesi mümkün değildir. Ancak süper güçlerin oluşturduğu bir “toplum”dan bahsedilebilir ki bu da dahili analogi anlamında algıladığımız “toplum” kavramından oldukça farklıdır.

1.2. Radikalizm ve Uluslararası Toplum

Radikalizm de tıpkı realizm gibi uluslararası politikayı dahili analogi çerçevesinde açıklamaktadır. Ancak bu kavramsal benzerlik, radikalizmde realizmdekinin tersine bir mantıkla işlemektedir. Realizm dahili analogiyi, bir üst otorite olmamasından kaynaklanan anarşinin uluslararası topluma hakim olması şeklinde

²¹² Bull, 1985, s. 23, 25.

²¹³ Wight, 1991, s. 31

²¹⁴ Wight, 1991, s. 32 – 35.

yorumlarken, radikalizm ise tüm insanlığın oluşturacağı bir dünya devleti olarak yorumlamaktadır. Yani realizmin modern devlet teorisinden hareket ile egemenliğin bir üst otoriteye devrinin mümkün olmadığı uluslararası politikanın devletler arası daimi güç mücadelesi olduğunu savunmasının aksine radikalizm, tüm insanların ortak norm ve kurallardan hareket ile “insanlığın toplumunu” kuracağını ve tek bir dünya devleti altında barışa ulaşılabileceğini savunmaktadır. Wight’ın cümleleriyle ifade etmek gerekirse, daha fazla uluslararası toplum insanlığın ortak vatandaşlığına, insanların ortak vatandaşlığı da Uluslararası İlişkileri bir dünya devletinin iç politikasını inceleyen bir disipline dönüştürecektir.²¹⁵

Wight’ın radikalizm olarak adlandırdığı teori ailesi bilindiği üzere çoğu zaman Kantçı görüşlerden beslenmektedir. Radikal teori ailesinin içinde barındırdığı liberalizm ise bir önceki paragrafta belirtilen dahili analoginin radikalizm tarafından kullanımını destekler nitelikte görüşler ortaya koymaktadır. Kanımızca bunlardan en önemlisi, Moravscik’in de belirttiği üzere liberal teorinin “aşağıdan yukarı” bir teori olmasıdır. “Aşağıdan yukarı” bir teoriden kasıt ise, sosyal grupların ve bireylerin analitik düzlemde öncelikli inceleme alanları olduğudur.²¹⁶ Dolayısıyla insanlığın toplumu fikri, aktör problemine liberalizmin verdiği yanıt bağlamında da desteklenmektedir.

Kantçı fikirlerin radikalizme yansıdığı bir başka alan da uluslararası moralitedir. Kantçı görüşe göre uluslararası moralite realizmdekinin aksine devletlerin hareketlerini sınırlamaktadır. Ancak bu sınırlama devletlerin bir arada bulunmasını ya da işbirliği yapmalarını engellemekten çok devletler sisteminin aşılacak kozmopolit bir topluma dönüşümün önünü açmaktadır.²¹⁷

Wight ise radikalizmin dünya devleti görüşünün üç şekilde mümkün olabileceğini savunmaktadır: öğretisel tek biçimlilik, öğretisel emperyalizm ve kozmopolitanizm. Öğretisel tek biçimlilik olarak adlandırılan sınıflama devletlerin ideolojik olarak homojen oldukları takdirde bir dünya devletine gidişin mümkün olabileceğini iddia ederken, öğretisel emperyalizm bir süper gücün kendi ideolojisini

²¹⁵ Wight, 1991, s. 41.

²¹⁶ Andrew Moravscik, “Taking Preferences Seriously: a Liberal Theory of International Politics”, *International Organisation*, vol. 51(4), 1997, s. 517.

²¹⁷ Bull, 1985, s. 26.

tüm dünyaya yayarak bir dünya devletine dönüşebileceğini savunmaktadır. Kozmopolitanizm ise devletlerin bir araya gelerek oluşturdukları bir toplum ya da bir devletin kendi ideolojisini empoze ederek oluşturduğu tek dünya devletinden çok, tüm insanlığın ulus ve devlet sınırlarını aşarak oluşturdukları “insanlığın devletine” işaret etmektedir.²¹⁸

Radikalist teorisyenlerin uluslararası toplum algısı yukarıda sayılan nedenlerden dolayı, ulusların arasında olmaktan çok insanlığın arasındadır. Dolayısıyla radikal teorinin uluslararası toplum nedir sorusuna vereceği yanıt dünya toplumdur. Bull da radikalizmin, uluslararası politikanın devletler arası çatışmadan çok, devletlerin vatandaşları olan insanların bağlı oldukları sınır aşan sosyal bağılıklardan oluştuğunu ortaya koyduğunu belirtmektedir. Kantçı görüşün baskın teması, uluslararası politikayı devletlerin ya da ulusların birbirleri ile ilişkilerinden ziyade insanların birbirleri ile ilişkileri olarak tanımlamasıdır.²¹⁹

Özetle üç gelenek teorisinin diğer uç noktası olan radikalist teori, ilerideki sayfalarda incelenecek olan İngiliz Okulu'nun solidarist kanadı ile yakından temas halindedir. Zaman zaman radikalistler kadar uçta olmamakla birlikte solidarist kanat da dünya devleti fikrine yaklaşmakta ve insanlığın ortak değerleri bağlamında bir uluslararası toplum düşüncesi ortaya koymaktadır.

1.3. Rasyonalizm ve Uluslararası Toplum

Rasyonalizm bilindiği üzere temelde Hollandalı düşünür Hugo Grotius'un fikirleri üzerine inşa edilmiş bir uluslararası ilişkiler düşüncesidir. Grotius Bull'un da belirttiği üzere, doğrudan uluslararası toplum düşüncesi ile ilgili sistematik fikirler ortaya koymamıştır ancak bununla birlikte, onun düşüncesinin yeni yorumlamaları ya da başka bir deyişle yeni Grotiyanizm, yirminci yüzyıl uluslararası ilişkiler

²¹⁸ Wight, 1991, ss. 41 – 45. Bu noktada, özellikle öğretisel emperyalizm bağlamında Wight'ın verdiği örnek oldukça çarpıcıdır. Wight, doğası gereği Yahudiliğin dünya devleti fikrine sahip olduğunu ve bu devletin başında olacakların Yahudiler olduğunu belirttikten sonra, Hitler'in yaptığının temelde Yahudiliğin öğretilerinden farklı olmadığını söylemektedir. Yine ideolojik bir emperyalizm ile bir dünya devleti oluşturmak ancak devletin başındakilerin Yahudiler yerine Almanlar olduğu bir dünya devleti. Yine Wight kozmopolitanizmin dahili analogi kullanımının uluslararası ilişkileri tamamiyle bitirmek anlamına geleceğini ve böyle bir teorinin pratiğe dökülmesi halinde bu durumun uluslararası ilişkileri tamamen bitireceğini belirtmektedir. ss. 45 – 46.

²¹⁹ Bull, 1985, s. 25

düşüncesinde etkili olmuş ve *De Jure Belli ac Pacis* (Savaş ve Barış Hukuku) bu düşünceye kökenlerini vermiştir.²²⁰ Bu nedenle Grotiyanizm'in etkileri rasyonalist uluslararası toplum düşüncesinin kökenlerini oluşturmaktadır.

Grotiyan düşüncenin temeli özellikle Grotius'un doğal hukuk anlayışında yatmaktadır. Grotius'un düşüncesinde doğal hukuk "bir eylemin akilaneliği ve toplumsal doğaya uygunluğu ya da aykırılığı bakımından, moral yönden gerekli olup olmadığını gösteren doğru aklın birtakım ilkeleridir."²²¹ Grotius gereklilik, akla yakınlık, moralite gibi normatif kavramlar içeren bu tanımla kuşkusuz, buyruk veren ya da yasak koyan bu kuralları "doğal" olarak nitelenmekle, insan aklına yakınlığı kastetmektedir. Akılcılığı ön planda tutan Grotius'un bu düşüncesi, uluslararası toplumda da bir doğal hukuk olduğu, devletlerin akilane davrandıkları, birbirleri ile ilişkilerinde doğanın değişmez yasası olan bu doğal hukuka uydukları şeklinde Uluslararası İlişkiler düşüncesine uyarlanmaktadır.

Van der Mandere de Grotius'un doğal hukuk kavramını, henüz çağında çok erken olmasına rağmen devletlere uyguladığını yazmakta ve Milletler Cemiyetinin bir *uluslararası toplum* olduğunu ve bunun fikir babasının da Grotius olduğunu belirtmektedir.²²² Steven Forde ise Grotius'un doğal hukuk anlayışının toplum için yıkıcı olan adaletsizlikleri engellediğini ve bu kavramın direkt olarak toplumsal barışı korumak amacına hizmet ettiğini yazmaktadır.²²³ Wight ise doğal hukuk kavramı ile ilgili olarak, inanların doğal halde doğal hukuk ile bağlı olduklarını ve doğal hukukun toplumsallıktan önce geldiğini ve bunların birbirlerinin yerlerine geçemeyeceklerini, doğal hukukun insan aklını aşan, tanrı gibi bir kaynaktan geldiğini belirtmektedir.²²⁴

Doğal hukuk kavramını bu şekilde açıkladıktan sonra rasyonalist uluslararası toplum düşüncesinin bir diğer önemli kavramı olan doğa durumu kavramını

²²⁰ Hedley Bull, "Grotian Conception of International Society", *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, Herbert Butterfield, Martin Wight (ed.), Allen & Unwin, London, 1966, s. 51.

²²¹ Ağaoğulları, Köker, s. 85.

²²² H. Ch. G. J. van der Mandere, "Grotius and International Society of To-day", *The American Political Science Review*, vol. 19(4), 1925, s. 801, 806.

²²³ Steven Forde, "Hugo Grotius on Ethics and War", *American Political Science Review*, vol. 92 (3), 1998, s. 640.

²²⁴ Wight, 1991, s. 38.

açıklamamız gerekmektedir. Doğa durumu kavramı, rasyonalist teoride John Locke'dan alınmıştır. Lockeçu anlayışta doğa durumu Hobbesçu yaklaşımın aksine, barış, özgürlük ve eşitlik olarak tanımlanmaktadır. Elbette ki Locke'un tanımladığı bu özgürlük herkesin her istediğini yapması anlamına gelmemektedir. İnsanlar doğa durumunda doğa yasası ile bağlıdır. Doğa yasası, Grotius'unkine benzer bir biçimde Locke'ta "akıl yasası" olarak kullanılmaktadır. "Yani doğa yasası, ne insanlar arasındaki uzlaşmalarla varılmış yerleşik kurallardır ne de belli bir devletin uygulamadaki yasalarıdır. Doğa yasası olması gerekeni gösteren, yan normatif kuralları içerir. Bu açıdan evrenseldir."²²⁵

Locke'un doğa durumu anlayışındaki eşitlik ise siyasi iktidarın olmamasından ileri gelmektedir. Dolayısıyla modern devlet anlayışındaki cezalandırma hakkı herkeste bulunan bir haktır. Locke'un doğa yasası anlayışına tekrar döndüğümüzde, özgürlüğün sınırlarının doğa yasasından ileri gelen yükümlülüklerle belirlendiğini görmekteyiz. Burada sormamız gereken soru, "özgürlüğün böyle belirlendiği bir durum bizi anarşik bir topluma götürmekte midir?" olmalıdır. Doğa yasası yukarıda da belirtildiği üzere eşitlikçidir. Dolayısıyla buradan İngiliz Okulu'nun Lockeçu tarafının da kuvvetli olduğunu söyleyebiliriz. Eşitliğin siyasi iktidarın olmayışı şeklinde yorumlandığı bu anlayıştan, devletler sistemindeki anarşik durumun da eşitlikçi ancak "doğa yasasından kaynaklanan bir düzen" arz ettiğini çıkarsamamız bu anlamda yanlış olmayacaktır.

Rasyonalist uluslararası ilişkiler düşüncesinin kökenlerini bu şekilde ortaya koyduktan sonra temel sorumuza geri dönebiliriz; rasyonalistler uluslararası topluma nasıl bakmaktadırlar? Wight bu soruya, "realist doktrinde nasıl doğa durumu savaş durumu ise, rasyonalist doktrinde bu durum tıpkı Locke'un düşüncesinde olduğu gibi yarı-toplumsal bir durumdur" şeklinde yanıt vermektedir.²²⁶ Dolayısıyla rasyonalist düşüncenin uluslararası toplumu nasıl algıladığı sorusuna, bir anarşik toplum yanıtını verebiliriz. Bir üst otoritenin bulunmadığı bu toplumu, savaş durumundan çok, doğa yasası ile birbirlerine bağlı devletlerin egemenliklerinden vazgeçmeden, ancak onun kısıtlanmasına izin vererek kurduklarını öne süren rasyonalist düşünce, kanunun

²²⁵ Mehmet Ali Ağaoğulları, Filiz Çulha Zabcı, Reyda Ergün, *Kral-Devletten Ulus-Devlete*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s. 166.

²²⁶ Wight, 1991, s. 39.

toplumdan önce geldiğini savunmaktadır. Ya da başka bir deyişle Grotiyan yaklaşımın temel argümanı, radikalist düşüncedeki gibi solidarist bir yapıda devletlerin bir arada oldukları değil, kimi temel ve minimum durum ve amaçlarda ortak hareket edebildikleridir.²²⁷ Realistlerin aksine devletler arası ilişkileri savaş değil gelenekten kaynaklanan bir yarı barış durumu olarak algılayan rasyonalistler, savaşın devletlerarası geleneğin zıttı bir şey olmadığını, ancak onun açıklarının olduğu noktada tamamlayıcı olduğunu savunmaktadırlar. Bull'un deyimiyle uluslararası toplum, bireylerin oluşturduğu toplumdan farklı bir toplumdur. Dolayısıyla savaş ya da şiddet kullanımı uluslararası toplum düşüncesine karşıt bir şey değildir.²²⁸

Buraya kadar anlatılanlar, Wight'ın üç gelenek teorisi bağlamında uluslararası toplum kavramının Uluslararası İlişkiler düşüncesinde nereye oturduğu konusunda bir incelemedir. Bir sonraki bölümde ise İngiliz Okulu'nun uluslararası toplum kavramını nasıl algıladığı tartışılacaktır. Ancak üç gelenek teorisi incelemesinden hareket ettiğimizde, İngiliz Okulu hangi geleneğe yakındır sorusuna verilecek cevap kuşkusuz okulun rasyonalist geleneğe yakın olduğudur. Bull'un ünlü eseri *The Anarchical Society*'de uluslararası toplum düşüncesine hangi gelenek çerçevesinde yaklaşıldığı net bir biçimde belirtilmiştir: "Burada üzerinde duracağım uluslararası toplum düşüncesi bir yanda Hobbesçu ya da realist düşünceden, diğer yanda radikalist ya da Kantçı düşünceden ayrılan, rasyonalist ya da Grotiusçu olarak adlandırılan düşüncedir."²²⁹ Bull aynı zamanda realist ve radikalist uluslararası toplum görüşünü reddetmektedir. Realist görüşü üç nedenden dolayı reddeden Bull, Hobbes'un doğa halinde sanayi, tarım, ticaret ya da yaşamın bunun gibi bileşenlerinin olmayacağı görüşünü uluslararası ilişkilerde bunların hepsinin var olması nedeni ile; doğru ve yanlışın doğa durumunda var olmayacağını devletlerin ortak moral değerler ve kurallar oluşturması nedeni ile; savaş durumunu ise doğal durumda sürekli süregelen bir şey değil uluslararası toplumda çalışan bir kurum olması nedeni ile reddetmektedir. Radikalist görüşü ise global tek bir devlet kurmanın gereksizliği nedeni ile reddeden Bull bunun gerekçesini ise iki noktaya

²²⁷ Bull, "Grotian Conception of International Society", 1966, s. 52.

²²⁸ Bull, "Grotian Conception of International Society", 1966, s. 53. Ancak rasyonalist düşüncede savaşın uluslararası toplumun "kanunlarına" aykırı olduğu ve olmadığı durumlar ile ilgili görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu konuya ilerleyen sayfalarda tekrar değinileceğinden burada yer vermedik.

²²⁹ Bull, 1985, s. 24.

dayandırmaktadır: Tek bir dünya devletinin devletlerin özgürlüklerine vurulan bir darbe olması ve uluslararası anarşinin tek bir devlet çatısı altında sonlanacağından düzene hizmet edemeyeceği.²³⁰

2. İNGİLİZ OKULU VE ULUSLARARASI TOPLUM KAVRAMI

Hedley Bull'un artık klasik olarak nitelendirilen uluslararası toplum tanımı şu şekildedir:

*Devletler toplumu (ya da uluslararası toplum), ortak çıkarlar ve değerlerinin bilincinde olan bir grup devletin, bir bakıma, birbirleriyle ilişkilerinde ortak bir kurallar dizisine bağlı olduklarının farkına vardıkları ve ortak kurumların çalışmasını paylaştıkları bir toplum oluşturdukları zaman ortaya çıkar.*²³¹

Martin Wight ise uluslararası toplumu, uluslararası toplum başka hiçbir topluma benzemez bu toplumda; anarşi altında yaşayan devletler arasında çatışma olduğu kadar işbirliği, güç politikasını karmaşıklaştıran ya da düzenleyen diplomatik sistem, uluslararası hukuk, uluslararası kuruluşlar gibi kurumlar ve savaşları sınırlayacak kurallar vardır, cümleleri ile tanımlamaktadır.²³² Yine Wight, *Three Traditions* isimli eserinde uluslararası toplumu, ilk bakışta diplomatik sistem, diplomatik toplum ve uluslararası hukuk tarafından desteklenen politik ve sosyal bir gerçeklik olarak tanımlamaktadır. Wight'a göre uluslararası toplum toplumsallığın temel içgüdüğü gereği, turist merakından tüm insanlığın akrabalığına kadar, bir bileşenin etkilerinin diğerlerine nüfuz ettiği bir toplumdur.²³³ Wight ve Bull'un tanımlarından hareket ile uluslararası toplumu, anarşik bir uluslararası ortamda, ortak çıkar, kurum ve kurallar aracılığı ile belirli bir düzen arz eden devletlerin oluşturdukları toplum şeklinde yeniden formüle edebiliriz.

Yukarıda sayılan tanımlarda dikkat çekici olan nokta uluslararası toplumun tanımının, uluslararası ortamın anarşik bir yapıda olduğuna vurgu yapılmasıdır. Bull anarşi durumunu şu şekilde açıklamaktadır: “Nasıl ki herhangi bir devletin hükmü altında yaşayan her insan ortak bir hükümete tabii ise, egemen devletler ikili

²³⁰ R. J. Vincent, “Order in International Politics”, *Order and Violence: Hedley Bull and International Relations*, J. D. B. Miller, R. J. Vincent (ed.), Oxford University Press, Oxford, 1990, ss. 39 – 40.

²³¹ Bull, 1985, s. 13.

²³² Wight, 1978, ss. 105 – 106.

²³³ Wight, 1991, s. 30.

ilişkilerinde böyle bir tabiiyet durumu arz etmezler. Bu anarşi durumu uluslararası yaşamın temel gerçekliği ve onu teorize etmenin başlangıç noktasıdır.”²³⁴ Bu cümleden de rahatça anlaşılacağı üzere İngiliz Okulu düşünürleri anarşiyi, uluslararası toplum teorilerinin temeline oturtmuşlardır. Wight uluslararası anarşiyi, bir üst otoriteye bağımlı olmayan birçok devletin bir arada bulunması olarak tanımlamaktadır.²³⁵ Anarşinin bu tanımı, kolayca anlaşılacağı üzere sözlük anlamından farklıdır. Sözlük anlamında anarşi kargaşa, başıboşluk olarak nitelendirilmektedir.²³⁶ Ancak Bull’un da belirttiği üzere Uluslararası İlişkilerde anarşiyi, yaptırım gücü olan bir üst otoritenin bulunmaması olarak tanımlamaktayız.²³⁷

Yine Wight ve Bull’un tanımlarından hareket edersek, uluslararası toplumun temel elemanlarının egemen devletler olduğunu görürüz. Martin Wight bu konuda şu şekilde yazıyor: “devletler dediğimizde, kendisinden başka üst otorite tanımayan siyasi otoriteleri kastederiz. Ancak bir sistem oluşturmak için devletlerin üzerlerinde bir başka egemen güç tanımamasına bir şey daha eklemeliyiz; diğer devletler tarafından bu egemenlik iddiasının tanınması”²³⁸ Stephen Krasner’in da belirttiği üzere egemenlik dört farklı biçimde kullanılmaktadır: uluslararası hukuki egemenlik, Vestfalya tipi egemenlik, iç egemenlik ve karşılıklı bağımlılık egemenliği. Uluslararası hukuki egemenlik, karşılıklı tanınma ve hukuki bağımsızlığı, Vestfalya tipi egemenlik, belirli bir toprak parçasında, bir politik organizasyonun diğer dışsal aktörlerden bağımsız olarak otoriteye sahip olmasını, iç egemenlik belirli bir politik organizasyonun yine belirli bir toprak parçasının sınırları içerisinde bulunan yerel güçler üzerinde tam ve tek otorite olmasını, karşılıklı bağımlılık egemenliği ise yerel otoritelerin kendi hükümetleri içerisinde mal, insan, bilgi, fikir, sermaye akışını kontrol etmesini ifade eder.²³⁹ Açıkça anlaşılacağı üzere burada İngiliz Okulu’nun referans yaptığı nokta Vestfalya tipi egemenliktir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki “Vestfalya hiçbir zaman altın çağını

²³⁴ Bull, “Society and Anarchy in International Relations”, 1966, s. 35.

²³⁵ Wight, 1991, s. 7.

²³⁶ TDK, 1998, s. 107.

²³⁷ Bull, “Society and Anarchy in International Relations”, 1966, s. 35, 1 numaralı dipnot. Oxford sözlüğü de anarşiyi; bir üst otoritenin bulunmaması, politik düzensizlik, otorite boşluğu olarak tanımlamaktadır. Bkz. *The Oxford English Dictionary*, Oxford University Press, Oxford, 1970, vol. 1, A – B, (A), s. 308.

²³⁸ Martin Wight, *Systems of States*, Hedley Bull (ed.), Leicester University Press, Leicester, 1977, s. 23.

²³⁹ Stephen D. Krasner, *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, Princeton University Press, USA, 1999, ss. 3 – 4.

yaşamamış, her zaman bir referans noktası olarak kalmıştır.”²⁴⁰ Bundan kasıt şudur; hiçbir zaman yüzde yüz egemenlik diye bir şey yoktur, egemenlik her zaman bir takım anlaşmalar, kurallar ya da zorlamalar tarafından kısıtlanır. Her ne kadar bir referans noktası olarak kalsa da, bağımsız politik organizasyonlar olarak nitelendirebileceğimiz devletler uluslararası toplum kavramında Vestfalya tipi egemenlik referans alınarak incelenirler. Neden egemen devletlerin bu tarz bir toplumun temel yapı taşlarını oluşturduğu sorusunu ise şu şekilde yanıtlayabiliriz: Amerika Birleşik Devletleri’ndeki siyahlar ile beyazlar arasındaki gerilim ya da Vietnam ve Kore’deki ideolojik gerilimler, kimi zaman bu ülkelerin diğer devletler ile yaşadığı gerilimleri geçmiştir. Bunlar istisna olarak görülebilir ancak, bu devlet içi gerilimler bölünmeye yol açarsa, bu bölünen devletin diğer ülkelerin politikalarıyla hareket etmeye başlaması tehlikesi ortaya çıkar. Bu durum da artık o devleti sistemin bir üyesi olmaktan alıkoyar.²⁴¹

Yukarıda uluslararası toplum kavramını tanımlarken değindiğimiz bir diğer nokta ise, anarşik bir uluslararası ortamda yaşayan egemen devletlerin ortak kurum, kural, çıkar ve yapılar vasıtasıyla bir *düzen* oluşturduklarıdır. Eğer bir *düzen*’den bahsediyorsak, bunun nasıl bir şey olduğunu ve sosyal yaşamda ne anlama geldiğini tanımlamamız bir gerekliliktir. Bull’un tanımından hareket edecek olursak, sayıca birden çok kimi şeylerin bir düzen ifade ettiğini söyleyebilmemiz için, en genel ve en basit ifade ile, onların bir örüntüye göre birbirleri ile ilişkili olmaları gereklidir.²⁴² Türk Dil Kurumu sözlüğünde de düzen; tertip, nizam, soyut ve somut nesnelere bir sıraya, bir hedefe, bir amaca göre sıralanması anlamlarına gelmektedir.²⁴³ Oxford sözlüğü ise düzeni, belirli bir sonuca yönelik bir amacın başarıya ulaşması için, uygun hareketlerin ölçülü hali olarak tanımlamaktadır.²⁴⁴ Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere, düzenin bir hedefe yönelik olması gerekmektedir. Bull’un örneğinden hareket edecek olursak, bir kitap yığını bir düzen teşkil etmezken, rafta sıralı bir dizi kitap bir düzen

²⁴⁰ Stephen D. Krasner, “Compromising Westphalia”, *International Security*, vol. 20(3), 1995 – 1996, s. 115.

²⁴¹ F. S. Northedge, *The International Political System*, Faber Paperbacks, London, 1981, s. 12.

²⁴² Bull, 1985, s. 3.

²⁴³ TDK, 1998, s. 663.

²⁴⁴ *The Oxford English Dictionary*, Oxford University Press, Oxford, 1970, vol. VII, (N – Poy), (O), s. 183.

teşkil etmektedir. Ancak konularına göre rafa dizilmiş kitaplar, konu bakımından bir düzen ifade etmelerine rağmen alfabetik olarak bir düzen ifade etmemektedirler.²⁴⁵

Özetle İngiliz Okulu için uluslararası toplum, anarşi içerisinde düzen var olabileceğinden hareket eden bir kavramdır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, düzeni nasıl algıladığımızdır. Bir karınca kolonisini ele alırsak, karıncaların kusursuz bir biçimde işlettiği bir düzenin var olduğunu görürüz. Her karınca kendisine düşen görev bağlamında hareket eder ve koloni için çalışır. Burada sorulması gereken soru karınca kolonisinin bir toplum oluşturup oluşturmadığıdır. Buna vereceğimiz yanıt karınca kolonisinin bir sistem oluşturduğu, ancak bir toplum oluşturmadığıdır. Peki, bunun sebebi nedir? Bir sistemin, bir toplum arz edebilmesi için ne gereklidir? Daha başka bir ifadeyle, bir sistem ne zaman bir toplum oluşturur?

Sistem en basit tanımıyla, onu oluşturan elemanlardan bağımsız olmayan, kendine has bir kimliğe haiz, bir takım parçalardan ya da elemanlardan oluşmuş bir bileşiktir.²⁴⁶ Başka bir deyiş ile sistem, doğal ya da yapay olarak bağlı ya da birleşik bir bütün oluşturan grup, dizi ya da şeylerin toplamıdır.²⁴⁷ Bu tanımlardan anlaşılan, sistemin, belirli bir ilişki örüntüsünde, bir amaca yönelik hareket eden şeylerin bütünü olduğudur. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, bir sistemin onu oluşturan parçaların toplamından daha fazla şey ifade ettiğidir. Sistemin parçalarının birbirlerinden etkilendikleri ve yalnız başlarına değerlendirilemeyecekleri, bir parçanın açıklanması için diğerlerinin davranışının göz ardı edilemeyeceği gerçeği, sistemi onu oluşturan parçalarının toplamında daha büyük bir bütün yapar.²⁴⁸

Bull, uluslararası sistem ve uluslararası toplum arasındaki ayrımı şu şekilde tanımlıyor:

Bir uluslararası toplum, bir bakıma, bir uluslararası sistemi gerektirir, ancak bir uluslararası sistemin olması bir uluslararası toplum olduğunu göstermez. Başka bir deyişle, iki ya da daha fazla devlet, ortak çıkar ve değerlerin

²⁴⁵ Bull, 1985, ss. 3 – 4.

²⁴⁶ A. Nuri Yurdusev, “The Concept of International System as a Unit of Analysis”, *METU Studies in Development*, vol. 21(1), 1994, s. 147.

²⁴⁷ *The Oxford English Dictionary*, Oxford University Press, Oxford, 1970, vol. X, (Su – Sz), (Sole - Sz), s. 393.

²⁴⁸ A. Nuri Yurdusev, “Civilizations and International Systems: Toynbee, Wight and Bull”, *BISA Conference Paper*, December 2002, s. 1.

*bilincinde olmadan, birbirleri ile ilişkilerinde ortak bir kurallar dizisine bağlı olmadan ve ortak kurumların çalışmasını paylaşmadan, bir diğerinin hareketlerini hesaplamasında önemli bir faktör olduğunun farkında olarak, etkileşim içerisinde olabilirler.*²⁴⁹

Bu tanımlamadan da anlaşıldığı üzere, her sistem bir toplumu gerektirmemektedir. Karınca kolonisi örneğine geri dönecek olursak, bu kolonideki karıncalar, her hangi bir ortak çıkar ya da ortak değer üzerinden ortak kurumlar içerisinde çalışmadan, bir diğerinin hareketlerini kendi davranışlarında hesaba katarak bir sistem oluşturmaktadırlar. Buradan sistemin iki gerekliliği olduğu sonucuna varabiliriz; bunlardan birincisi yapı taşları ya da parçalar, ikincisi ise karşılıklı ilişki. Yurdusev'in sistem tanımlamasından hareketle, üyeler olarak tanımladığımız parçalar, sistemin temel yapıtaşlarıdır ve parçalardan oluşmayan bir yapıya, sistem diyemeyiz. Ancak ve ancak parçalanabilir yapılar bir sistem oluşturabilirler. İkinci yapısal element olan karşılıklı ilişki ise sistemin özünü oluşturmaktadır. Parçalar ilişki içerisinde oldukları takdirde diğerlerinin davranışlarını etkilemektedir. Bu karşılıklı ilişkilerin tesisi de bizleri kurumsallaşmaya götürmektedir.²⁵⁰

Buraya kadar anlatılanlar, uluslararası toplum kavramının bileşenlerini, anarşi, sistem ve düzen olarak ortaya koymaktadır. Özetle, anarşik bir yapı içerisinde bulunan devletlerin oluşturduğu sistem, belirli bir dereceye kadar düzen arz ettiği takdirde bir toplum oluşturur. Peki, bu düzenin oluşmasında gerekli olan bileşenler nelerdir?

Yaygın düşünceye göre düzenin oluşmasında gerekli olan bileşenler, güç dengesi, kurallar,²⁵¹ savaş ve diplomatik kurumlardır. Martin Wight da bu kurumları, hukuk, kurumlar, diplomasi ve ittifaklar, güç dengesi savaş ve gelenekler olarak tanımlamaktadır.²⁵² Yukarıdaki sayfalarda verilen uluslararası toplum tanımı, düzen bağlamında güç dengesi ve uluslararası hukuk başlıkları altında incelenecek ve “düzen” durumu ortaya konulduktan sonra, İngiliz Okulu'nun içsel tartışması olan düzen/adalet²⁵³ tartışmasına değinilecektir.

²⁴⁹ Bull, 1985, s. 13 – 14.

²⁵⁰ Yurdusev, 1994, s. 148.

²⁵¹ Moralite, etik, hukuk ve kural gibi kavramlar bu başlık altında incelenecektir.

²⁵² Dunne, 1998, s. 59.

²⁵³ Bu tartışmanın, küçük farkları olmakla birlikte bir diğer adı olarak kullanılan çoğulculuk/solidarite tartışmasına bu başlık altında yer verilecektir.

2.1. Güç Dengesi ve Uluslararası Toplum

Güç dengesi en basit tanımı ile güç politikasının mekanik prensibidir. Ancak bu “mekanik prensip” sözü güç dengesi ile ilgili önemli olan her şeyi kapsamaz. Daha genel bir tanımla güç dengesi ve işleyişi; bir güç tehlikeli bir biçimde büyüdüğünde diğerlerinin ona karşı çeşitli kombinasyonlarla bu gücü dengelemesi olarak tanımlanabilir. Güç dengesi, baskın bir güç uluslararası toplumda hakimiyet sağladığında ya da başka bir deyişle dengeyi değiştirdiğinde tam fonksiyonel bir biçimde işler.²⁵⁴ Wight güç dengesi tanımını şu örnekle desteklemektedir: “Güç dengesi satranç tahtasındaki taşlardan çok terazideki ağırlıklara benzer. Çünkü biz güç dengesi içindeki devletleri incelerken onları coğrafi olarak buldukları yerden çıkarıp moral ve materyal güçlerine göre inceleriz.”²⁵⁵ Yani güç dengesi sadece stratejik değildir, moral ve normatif bir yanı da vardır.

Herbert Butterfield da güç dengesinin işleyişini Wight’inkine benzer bir biçimde ifade etmektedir: “Bu teoride, bir güç ya da çeşitli güçler birbirlerine karşı denge oluştururlar. Eğer bir güç diğerlerine ağır basarsa, tıpkı yer çekimi gibi, diğer güçler onu dengelemek için bir araya gelirler.”²⁵⁶ Ancak bu mekanik gibi görünen işleyiş yukarıda da belirtildiği üzere salt mekanik bir metafor olmaktan farklıdır. Çünkü dengeyi belirsiz kılan ulusal, moral, diplomasinin niteliği ve hükümetin türü gibi somut olmayan faktörler de mevcuttur.²⁵⁷ Bull da benzer bir biçimde güç dengesinin algısal dahi olabileceğini ve gücün dengelendiğine dair genel bir inancın bile güç dengesi yaratabileceğini söylemektedir.²⁵⁸

Hedley Bull, güç dengesinden Vattel’in kastettiği hiçbir gücün diğerine tamamıyla üstünlük sağlamadığı ve kuralları diretemediği durumu ifade etmek istediğini belirtmektedir.²⁵⁹ Vincent’in da belirttiği üzere Bull analizine güç dengesi kavramının

²⁵⁴ Wight, 1978, ss. 168 – 169.

²⁵⁵ Martin Wight, “The Balance of Power”, *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, Martin Wight, Herbert Butterfield (ed.), Allen & Unwin, London, 1966, s. 149.

²⁵⁶ Herbert Butterfield, “The Balance of Power”, *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, Martin Wight, Herbert Butterfield (ed.), Allen & Unwin, London, 1966, s. 132.

²⁵⁷ Oktay F. Tanrısever, “Güç”, *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, Atilla Eralp (ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 57.

²⁵⁸ Bull, 1985, s. 103.

²⁵⁹ Bull, 1985, s. 101.

basit/karmaşık, yerel/genel, baskın/ikincil, sübjektif/objektif, geçici/zoraki ayrımlarını yaparak devam etmektedir.²⁶⁰ Biz burada Bull'un tüm bu ayrımlarına girmemekle birlikte, çalışmada ele alacağımız bölüm açısından önemli olarak gördüğümüz basit/karmaşık güç dengesi ayrımını açıklayacağız. Basit güç dengesi ayrımı en temel tanımı ile, iki gücün birbirlerini dengelemesidir. Karmaşık güç dengesi ayrımı ise ikiden çok gücün birbirlerini ittifaklar yolu ile ya da ayrı ayrı bir biçimde dengelemesi ile oluşur. Ancak şu da unutulmamalıdır ki tarihin hiçbir döneminde salt basit ya da salt karmaşık güç ayrımı olduğunu söylemek oldukça zordur.²⁶¹ Soğuk Savaş döneminde her ne kadar Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri birbirlerini dengeliyormuş gibi görünse de Fransa, İngiltere, Çin gibi diğer güçleri nereye oturtacağımız tartışmalıdır. Aynı şekilde Büyük İskender'in imparatorluğu ile Persler arasındaki güç dengesinde Mısır'ı ya da sürekli "kaynayan" Yunan şehir devletlerini nasıl niteleyeceğimiz tam olarak net olan bir konu değildir. Karmaşık ve basit güç dengesi ayrımlarının çalışma için önemi ise bu yarı net kavramların uluslararası toplumda düzene nasıl hizmet ettikleri ile ilgilidir. Bu bağlamda inceleyeceğimiz nokta, Kenneth Waltz'ın²⁶² yaptığı gibi iki kutuplu sistemlerin mi yoksa çok kutuplu sistemlerin mi daha istikrarlı olduğu değil, güç dengesinin hangi tipte olursa olsun, uluslararası toplumda düzene nasıl hizmet ettiği olacaktır.

Güç dengesi incelediğimiz Grotiusçu gelenek bağlamında bakıldığında, uluslararası toplumun yazılı olmayan anayasası olarak algılanabilir. Grotiusçu gelenek açısından güç dengesi iki anlama gelmektedir: güçler eşitliği ya da güçlerin dağıtılmış olması.²⁶³ Her iki anlamda da sormamız gereken sorular aslında aynıdır: "Devletler sistemi bir güç dengesi içeriyor mu? Güç dengesi sadece bir egemen güce tehdit olarak mı ortaya çıkıyor?"²⁶⁴ Bu soruların birincisine vereceğimiz yanıt basitçe evet, ikincisine ise hayırdır. Birinci soruya evet dememizin nedeni güç dengesinin mekanik doğasından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar realist bir mantık gibi gözükse de rasyonalist anlayışta

²⁶⁰ Vincent, ss. 49 – 50.

²⁶¹ Bull, 1985, s. 102.

²⁶² Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, Addison – Wesley Publishing Company, U.S.A., 1979.

²⁶³ Wight, 1991, s. 165. Wight'ın güçlerin dağıtılmış olmasından kastettiği gücün tek elde toplanmadığı durumlardır.

²⁶⁴ Wight, 1977, s. 42.

da bu realist mantığın izlerini görebiliriz. Örneğin Sean Molloy, realist mantıkta güç dengesinin bir nevi “güç hiyerarşisi” olduğunu belirtiyor. Her ne kadar rasyonalist mantıkta güç dengesinin salt hizmet ettiği şey uluslararası toplumda düzen gibi görünse de Molloy, bu perspektiften bakıldığında rasyonalist düzenci güç dengesi kavramının realist mantıkta işlediğini belirtmektedir.²⁶⁵ Molloy’un bu görüşü desteklemek için Wight’ın *Diplomatic Investigations*’daki güç dengesi makalesinde yer alan, büyük güçlerin küçükler karşısında güçlerini abartmaları prensibi, gücün dengesiz bir biçimde dağılımını önlemek amacıyla güçten pay alma prensibi, güç dağılımında dengeyi gözetici olma prensibi, var olan güç dengesinde avantajlı bir konumda bulunma durumu ve baskınlık, maddelerini kullanması da kanımızca bu realist mantığın izlerini ortaya koyması açısından oldukça anlamlıdır.²⁶⁶ İkinci soruya hayır dememizin nedeni ise aslında birinci soruya evet dememizdeki realist mantığın tersi nedeniyledir. Güç dengesinin asıl fonksiyonu, her ne kadar içerisinde realist söylemler de bulundursa, uluslararası toplumdaki düzeni sağlamaktır. Bu nedenle burada sorulması gereken asıl soru, güç dengesinin uluslararası toplumda düzene nasıl hizmet ettiğiidir.

Wight’a göre rasyonalist teorideki güç dengesinin düzeni sağlamadaki fonksiyonu üç noktada toplanmaktadır: hiçbir devletin kendi kurallarını diğerlerine dayatmamasını sağlar, devletler arası bağımlılığın sürmesini sağlar ve uluslararası hukuku mümkün kılar. Birinci işlevin açıklaması basittir. Hiçbir devlet güçler sisteminde tek hakim olamaz ise diğerlerine kural dayatması mümkün olmayacaktır. İkinci işlev ise birincisinden doğmaktadır. Hiçbir devletin tüm sistemde baskın konuma geçmemesi için diğer devletler birbirleri ile işbirliği yaparlar ve işbirliği yapan devletler gücün akıl dışı kullanımına yönelmezler. Güç dengesinin üçüncü işlevi ise güç dengesi durumunda, hiçbir gücün kural dayatmaya ya da çığnemeye yetecek baskınlığı olmadığından hareket ederek ortaya koyulmaktadır. Dolayısıyla böyle bir durumda hukukun işleyişi mümkün olacaktır.²⁶⁷

²⁶⁵ Sean Molloy, “The Realist Logic of International Society”, *Cooperation and Conflict*, vol. 38 (2), 2003, ss. 94 – 95.

²⁶⁶ Wight, “The Balance of Power”, 1966, s. 151, Molloy, ss. 95 – 97.

²⁶⁷ Wight, 1991, ss. 166 – 167.

Hedley Bull ise Wight ile paralel bir biçimde, güç dengesinin uluslararası toplumda düzene, bir gücün diğerlerine baskın çıkararak dünya devletine dönüşmesini önleyerek, yerel güç dengelerinin belli bölgelerde devletlerin özgürlüğünü koruyup, daha baskın bir yerel güç tarafından yok edilmelerine mani olarak ve hem genel hem de yerel güç dengelerinin uluslararası toplumda düzenin diğer kurumları olan diplomasi, savaş, uluslararası hukuk gibi kurumların işleyişini sağlayarak hizmet ettiğini belirtmektedir.²⁶⁸ Butterfield da benzer bir biçimde güç dengesinin bir seçim yapmaktan öte bir şey olduğunu ve uluslararası toplumda düzene hizmet ettiğini belirtmektedir.²⁶⁹ Dolayısıyla güç dengesi düzen için kurucu bir unsurdur ve düzen de toplumun kurucusudur.²⁷⁰

Gücün uluslararası toplumda düzene hangi anlamlarda hizmet ettiğini bu şekilde belirttikten sonra geriye sorulacak tek bir soru kalmaktadır: “Güç her zaman dengede midir ya da düzene hizmet etmesi için her zaman dengede olmak zorunda mıdır?” Bu soruya verilebilecek yanıt dengeden ne anlaşıldığı ile yakından ilgilidir. Eğer denge kavramını fizik kanunu gibi değişmez olarak ele alırsak, güç dengesinin doğasını değiştirmiş oluruz. Martin Wight dengenin fizik kanunlarına benzemediğini çünkü, denge metaforunun kendisinin belirsiz ve elastik olduğunu belirtmektedir. İlk bakışta denge kavramında, eşitliğin mantıksal olarak baskınlığın önünde geldiğini düşünebiliriz. Ama basitçe dengelemek kavramını kullanırken yaptığımız şey, ya iki şeyin ağırlıklarının eşit olup olmadığını bulmak ya da bu ikisi arasındaki farkı ölçmektir. İnsani ya da sosyal ağırlıklarda ise yaptığımız dengeleyicinin otoritesine hizmet etmektir.²⁷¹ Dolayısıyla dengesizlik durumu da aslında bir dengedir, çünkü onun düzene hizmet etmesi basitçe materyal yetenekleri ölçmekten öte, güç dengesinin normatif ve moral yönleri ile de ilgilidir. Başlığın girişinde verdiğimiz güç dengesinin satranç tahtasından çok bir terazi olduğu örneği burada yeniden anlam kazanmaktadır. Hedley Bull da *The Anarchical Society*'de uluslararası politikanın basitçe tek bir satranç tahtasında oynanmadığını söyleyerek benzer bir örnek vermektedir. Nükleer caydırıcılık, geleneksel askeri güç, uluslararası mali güç ya da ideolojik güç gibi bir çok

²⁶⁸ Bull, 1985, s. 106.

²⁶⁹ Butterfield, “The Balance of Power”, 1966, s. 147.

²⁷⁰ Vincent, s. 50.

²⁷¹ Wight, “The Balance of Power”, 1966, s. 150.

satranç tahtasında oynanan uluslararası politika oyunu bu nedenle dengesizliğin dengesine de sahne olabilmektedir. Çünkü bir alanda güçlü olan bir devlet bir diğerinde güçlü olmayabilir. Bu nedenle her satranç tahtasındaki hamle bir diğerini etkilemektedir.²⁷²

Güç dengesini incelerken değinilmesi gereken bir diğer nokta, güç dengesinin düzene hizmet etmekten çok onun bozulmasına ve savaflara yol açtığı yönündeki eleştirilerdir. Vincent da bu eleştirilere paralel olarak, uluslararası hukuk gibi uluslararası toplumun diğer kurumlarının “denge makinesi”nin kendisi tarafından zedelendiğini belirtmektedir.²⁷³ Martin Wight da benzer bir biçimde şu soruyu sormaktadır: güç dengesi devletlerin bağımsızlığını mı garanti etmektedir yoksa savaşa mı sebep olmaktadır? Wight bu soruya “her ikisi de” şeklinde cevap vermektedir. Yani güç dengesi düzeni bazen *düzenler* bazen de *düzensizleştirir*.²⁷⁴ Ancak Hedley Bull bu eleştiriyi yanıtlarken, güç dengesinin asıl amacının barışı korumak olmadığını, fakat devletler sisteminin kendisini korumak olduğunu belirtiyor.²⁷⁵ Wight da Bull’a paralel olarak güç dengesinin alternatiflerinin realist mantıktaki bir anarşi ya da global egemenlik olduğunu belirterek, güç dengesinin bu ikisinden de daha çok tercih edildiğini yazmaktadır.²⁷⁶

Sonuç olarak, İngiliz Okulu’nun temel düşünürleri güç dengesi konusunun düzeni sağlamada önemli bir kurum olduğunu ve uluslararası toplumda yadsınmaz bir işlevi olduğunu belirtmektedirler. Kanımızca güç dengesinin sadece savaşa yol açmadığını ortaya koyan, dahası düzene hizmet ettiğini vurgulayan İngiliz Okulu, realizmin güç politikası incelemelerinde mahkum kaldığı kısır döngüyü aşmıştır. İlerleyen sayfalarda incelenecek olan ortak kural, kurum ve normlar ile düzenin işleyiş prensibini açıklayan İngiliz Okulu, Wendt’in *Uluslararası Politikayı İnşa Etmek*²⁷⁷ isimli makalesinde çok güzel bir biçimde tespit ettiği, İngiltere’nin beş yüz nükleer

²⁷² Bull, 1985, s. 113. Örnek Bull’ a ait olup yorumlamalar kısmen çalışmanın yazarına aittir. Bunu belirtmemizdeki neden Bull’un konuyu bu şekilde yorumlamamasıdır.

²⁷³ Vincent, s. 50.

²⁷⁴ Wight, “The Balance of Power”, 1966, s. 174.

²⁷⁵ Bull, 1985, s. 107.

²⁷⁶ Wight, “The Balance of Power”, 1966, s. 175.

²⁷⁷ Alexander Wendt, “Constructing International Politics”, *International Security*, vol. 20 (1), 1995, s. 73.

silahı tehdit etmezken, Kuzey Kore'nin beş nükleer silahının neden Amerika Birleşik Devletleri'ni tehdit ettiğini realizmin açıklayamayacağı savını daha 1960'larda ortaya koymaktadır. Önemli olan düzen ve uluslararası toplumun kurallarının düzene nasıl hizmet ettiği. Güç dengesi içinde savaşlar olabilir ve olacaktır, ancak Butterfield'ın da belirttiği üzere dünya, savaşların din yüzünden çıktığı fikrinden uluslararası düzenin yaratılması için çıktığı fikrine dönmüştür.²⁷⁸

2.2. Kurallar ve Uluslararası Toplum

Uluslararası toplumda diğer toplumlarda olduğu gibi, toplumsal yaşamın başlıca hedeflerinde ortak çıkarlara sahip olma duygusu, bu hedeflere ulaşmada tutarlı olanın ne olduğu konusunda kendi başına bir rehberlik sağlamaz; bunu yapmak kuralların işlevidir.²⁷⁹ Nardin'in de belirttiği üzere toplumun olduğu yerde kurallar vardır.²⁸⁰ Dolayısıyla uluslararası toplumda kurallar vazgeçilmezdir.

Kural, en basit anlamı ile kaide, ilke gibi anlamlara gelmektedir. Kurallara olan ihtiyaç ise toplumsallaşmadan doğmaktadır. Topluluğun bulunduğu yerde bu topluluğun üyeleri, doğal bir durum olarak özgürlük alanlarını genişletmek isteyeceğinden diğer üyelerle çatışmaları normal bir durumdur. Bu nedenle çeşitli davranış kalıpları geliştirirler. Bu davranış kalıplarının sosyalleşmiş bir toplulukta yerleşmesi de kuralların doğmasına neden olur. Dolayısıyla kural bir ihtiyaç durumudur.

Kurallar uluslararası hukuk, etik kurallar, gelenek ya da pratikten doğan kurallar ya da "oyunun kuralları" gibi sadece işlevsellikten doğan kurallar gibi çeşitlerde olabilirler.²⁸¹ Biz bu çalışmada daha çok uluslararası hukuk kuralları üzerinde duracak olmakla birlikte, yeri geldikçe diğer kuralları da inceleyeceğiz. Hedley Bull'un deyimi ile uluslararası hukuk, devletleri ve uluslararası politikanın diğer aktörlerini birbirleri ile ilişkilerinde bağlayan, hukuki statüsü olan kurallalar bütünüdür.²⁸²

²⁷⁸ Butterfield, "The Balance of Power", 1966, s. 148.

²⁷⁹ Bull, 1985, s. 67. Bu cümlenin çevirisi şu eserden alıntılanmıştır: H. Williams, M. Wright, T Evans (ed.), *Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s. 381.

²⁸⁰ Terry Nardin, *Law, Morality, and the Relations of States*, Princeton University Press, Princeton, 1983, s. 27.

²⁸¹ Bull, 1985, s. 67.

²⁸² Bull, 1985, s. 127.

Uluslararası hukukun kaynakları ile ilgili olarak üç görüş bulunmaktadır; natüralistler, pozitivistler ve grotiyanlar. Natüralistlerin uluslararası hukuk görüşü, uluslararası hukukun doğal hukuktan başka bir şey olamayacağı yönündedir. Ancak onların doğal hukuktan kastettikleri genelde Hobbesiyen bir doğal hukuktur. Dolayısıyla toplum sözleşmesi olana kadar herkes herkesle savaş halindedir. Pozitivistler ise uluslararası hukukun anlaşma, gelenek gibi devletler arası ilişkilerden türediğini iddia ederler. Grotiyanlar ise bir orta yol olarak, uluslararası hukukun hem doğal hukuktan hem de devletler arasındaki pratiklerden kaynaklandığını belirtmektedirler.²⁸³ Tarihsel olarak baktığımızda ise uluslararası hukukun doğuşunun egemen devletlerin ortaya çıkışıyla başladığını söyleyebiliriz. Bunun nedeni Fransız dini savaşları, Hollanda isyanı, otuz yıl savaşları, İngiliz sivil savaşları gibi savaşların insanlığı sadece yerel düzeni değil, uluslararası düzenin temel ilkelerini de düşünmeye itmesidir.²⁸⁴ Dolayısıyla bir düzen arayışı, o düzenin kurallarının ne olacağı sorunu ortaya çıkarmıştır. Yukarıda düzenin bir anlam ifade edebilmesi için, başka bir deyişle düzenin hangi yönde olduğunun anlaşılabilmesi için, bir amaca yönelik olması gerektiğini belirtmiştik. Bir düzenden bahsedebilmemiz için o düzenin neye göre bir *düzen* arz ettiğini tespit etmek, o düzenin niteliğini de belirlemektedir. Dolayısıyla uluslararası hukuk ya da daha genel bir ifade ile kurallar, uluslararası toplumdaki düzenin niteliğini oluşturmaktadırlar. Uluslararası hukuk da, ister doğal hukuk kaynaklı, ister pozitif kaynaklı olsun böyle bir çabanın ürünüdür. Başka bir deyiş ile, *uygarlık* hukuku gerektirmiştir.²⁸⁵ Devletler toplumunun oluşması, anarşik yapıdaki devletlerin uygarlaşması demektir. Unutulmamalıdır ki Roma İmparatorluğu'nda *barbarlar* hukuksuzdurlar. Hedley Bull da bu konuda günümüz uluslararası toplumunun global bir kültürden ziyade, modernite etrafında şekillendiğini ve bu modernitenin de Batı dünyası kaynaklı olduğunu belirtmektedir.²⁸⁶

Hobbes hukukun yaratılış nedenini şöyle açıklamaktadır: “Hukukun yaratılış nedeni insanların doğal özgürlüğünü sınırlamaktan başka bir şey değildir. Öyle ki

²⁸³ Wight, 1991, s. 233 – 234.

²⁸⁴ Murray Forsyth, “The Tradition of International Law”, *Traditions of International Ethics*, Terry Nardin, David R. Mapel (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, 1996, s. 25.

²⁸⁵ Forsyth, s. 36.

²⁸⁶ Bull, 1985, s. 39

insanlar birbirlerine zarar vermesinler, fakat yardım etsinler ve ortak düşmanlarına karşı bir araya gelsinler.”²⁸⁷ Peki, inceleme alanı olarak aldığımız devletler toplumunda da bu böyle midir? Daha başka bir ifade ile devletler toplumunda hukuk nedir ve ne işe yarar?

Bilindiği üzere uluslararası politikadaki anarşi problemi çoğul egemen devletlerin bir arada bulunmalarından kaynaklanır.²⁸⁸ Dolayısıyla burada sormamız gereken soru, böyle anarşik bir yapı içerisinde hukukun yerinin ne olduğu ve nasıl ortaya çıkıp uygulandığıdır. İngiliz Okulu, uluslararası toplum düşüncesinde anarşik yapı içerisinde bir düzenin bulunduğunu iddia etmektedir. İşte uluslararası hukuk da tam bu noktada devreye girmektedir: düzenin sağlanması. Ya da başka bir deyişle egemen devletlerin çoğulluğu, bir kurallar yapısı ile yönetilebilir.²⁸⁹ Herhangi bir toplumda kurallar yapısının “yönetilebilir” olması için temel şartlara sahip olması gereklidir. Hedley Bull bu şartları, kuralların yapılması, yürütülmesi, yorumlanması, yasallaştırılması, uyum sağlama yetilerinin olması ve korunması olarak sıralamaktadır.²⁹⁰ Modern devlette bu şartları yerine getiren hükümettir. Ancak uluslararası toplumda bir hükümet bulunmadığına göre bu şartlar nasıl yerine getirilmektedirler?

Bull uluslararası toplumda kuralların, tıpkı ilkel devletsiz toplumlarda olduğu gibi, devletler arasında kuralların ortaklaşa yapıldığını, yürütüldüğünü, yorumlandığını, yasallaştırıldığını ve korunduğunu belirtmektedir.²⁹¹ Kanımızca Bull’un ilkel devletsiz toplumlarla yaptığı benzetme oldukça anlamlıdır. İlkel devletsiz toplumların bir çok yönden uluslararası topluma benzediğini belirten Bull’un düşüncesinin temelinde, şüphesiz bir üst otoritenin bulunmaması, yani anarşi yatmaktadır. Uluslararası toplumda da tıpkı ilkel devletsiz toplumlarda olduğu gibi kurallar ya da kanunlar, birimlerin birbirleri ile ilişkilerinden, yani pratiklerden doğarlar. Ancak bu ilişkiler, modern uluslararası toplumda daha seküler bir niteliktedir. Gentili bu konuda şu şekilde yazmaktadır: “Dini kurallar insanlar arasında gerçekte yoktur. Dolayısıyla hiçbir insanın hakları dinler arasındaki farklılıklar yüzünden zedelenmemektedir. Din tanrı ile

²⁸⁷ Hobbes, s. 191.

²⁸⁸ Wight, 1978, s. 101.

²⁸⁹ Nardin, s. 38.

²⁹⁰ Bull, 1985, ss. 56 – 57.

²⁹¹ Bull, 1985, ss. 60 – 65.

insanın ilişkisidir. Bu nedenle insan, diğer insanların dinleri farklı olduğundan haklarının zedelendiğini iddia etmemelidir.”²⁹² Bir başka deyişle, modern toplumlarda hukukun otoritesi inanç değil, prosedür işidir. Kanun ideolojik ya da dini anlaşmazlığın olduğu yerde ortaya çıkar. Bu nedenle hukuk pozitifdir, hiçbir dinle ve ideolojiyle bağı yoktur.²⁹³ Bu tespitten hareketle, uluslararası toplumun hukuksal prensiplerinin daha seküler bir düzlemde olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü devletlerin bir çoğu arasında dini ve ideolojik bütünlük yoktur. Elbette ki burada tarih boyunca yaşanmış ve zaman zaman yaşanmaya devam dini savaşları yok saymamaktayız. Ancak, özellikle yirmi birinci yüzyıl uluslararası toplumunda kuralların seküler bir düzlemde olduğu su götürmez bir gerçektir.

Peki, bir davranış kalıbının gelenek haline dönüşmesi nasıl gerçekleşmektedir? Başka bir deyişle bir pratiğe gelenek dememiz için bu pratik hangi şartları sağlamalıdır? Bütün pratikler geleneksel midirler? Nardin bu soruları cevaplarırken, bir pratiğin gelenek olabilmesi için üç niteliği sağlaması gerektiğini belirtmektedir. Bunlardan birincisi, her geleneğin bir geçmişinin ya da geçmişte değerlendirilebilecek bir *mihenk taşı*nın olması gerekliliğidir. İkincisi ise geleneklerin, buldukları toplumda bir inanca ya da otoriteye sahip olması gerekliliğidir. Bir pratiğin gelenek sayılabilmesi için üçüncü ve son neden ise, o pratiğin devamlı olması gerekliliğidir. Başka bir ifade ile tarihsel süreç içerisinde tekrarlanması gerekmektedir.²⁹⁴ Bu kriterler ışığında baktığımızda uluslararası hukukun geleneklerden türemiş bir yapı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bir mihenk taşı olarak Hititler ile Mısırlıların imzaladığı Kadeş antlaşmasını,²⁹⁵ bulunduğu toplumdaki inanç ya da otorite olarak devletlerin uluslararası hukuka uymasını ve bir çok konuda görev yapan uluslararası mahkemeleri, devamlılık konusunda ise tarih boyunca yapılan anlaşmaları ve düzenlemeleri örnek vermemiz

²⁹² Alberico Gentili, *De Jure Belli Libre Tres*, Çev. John C. Rofle, Oceana, New York, 1964, s. 41’den aktaran Murray Forsyth, “The Tradition of International Law”, *Traditions of International Ethics*, Terry Nardin, David R. Mapel (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, 1996, s. 27.

²⁹³ Terry Nardin, “Ethical Traditions in International Affairs”, *Traditions of International Ethics*, Terry Nardin, David R. Mapel (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, 1996, s. 8.

²⁹⁴ Terry Nardin, 1996, ss. 6 – 7.

²⁹⁵ Elbette ki Kadeş antlaşması bir mihenk taşı olarak başlangıç noktası değildir. Devletler arası kurallar neredeyse her çağda bulunmamaktadır. Ancak biz burada çarpıcı olması açısından bu şekilde bir örnek vermeyi tercih ettik. Martin Wight, uluslararası hukukun doğuşuna örnek olarak *ulakları* vermektedir. Bkz. Wight, 1977, s. 30.

mümkündür. Bu örnekler doğrultusunda şunu söyleyebiliriz ki, uluslararası hukuk önemli bir ölçüde gelenekseldir.

Uluslararası hukukun geleneklerden doğduğunun başka bir biçimde ifadesi ise, devletlerin birbirleri ile ilişkilerini paktlar ya da anlaşmalar yoluyla, doğaldan çok pozitif bir biçimde düzenlemeleridir. Uluslararası hukuk, daha önce de ifade edildiği üzere buradan doğmaktadır. Devletlerin yaptığı sayısız anlaşma ve pratiklerin genelleştirilmeleri, düzenlenmeleri ve devamlı normlar haline getirilmeleri uluslararası hukuku doğurmuştur. Dolayısıyla uluslararası hukuk sadece maddi ve ampirik değil, pratiktir de.²⁹⁶

Kuralların yürütülmesi ise iki şekilde sağlanmaktadır: Ahde vefa ilkesi ve güç dengesi. Wight'ın deyişiyle anlaşmaların kutsallığı ve özlerine dokunulmaması, anlaşmaların temel niteliğini oluşturmaktadır.²⁹⁷ Yani uluslararası toplumdaki bu etik prensipler, Machiavelli'nin *Prens*'te öğütlediği, çıkarlara uyduğu sürece sözlerin tutulmaması gerektiğinden çok uzaktır.²⁹⁸ Peki, bu etik durum nedir ve nereden kaynaklanmaktadır?

Etik geleneğinin, genel prensiplerin teorik sistemi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Etik hukuk gibi prensiplere sahiptir ancak aynı zamanda belirli kişilere ve durumlara göre farklı uygulama ve yorumlamalar gösterir.²⁹⁹ Bunu insanlar arasındaki etik prensipler ile devletler arasındaki etik prensiplerin farklılıkları olmasının doğal olduğu biçiminde yorumlayabiliriz. Wight bu konuyu şöyle örneklendirmektedir; bir insanın parasını hayırsever olmasından ötürü başkasına vermesi beklenebilir ancak, bir emanetçinin emanet olarak bulundurduğu parayı başkalarına vermesi beklenemez. Çünkü bu para kendisine ait değildir. Bu durumu basit bir biçimde devletlere de uygulayabiliriz. Devletler, onları kuran vatandaşlarına karşı sorumludurlar. Dolayısıyla

²⁹⁶ Forsyth, s. 36.

²⁹⁷ Wight, 1991, s. 238.

²⁹⁸ Nicollo Machiavelli, *Prens*, Çev. Rekin Teksoy, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 141 – 144. Machiavelli, *Prens*'te sözlerin nasıl tutulması gerektiğini tam olarak şöyle dile getirmekteydi: “Demek ki bir prensin yukarıda belirtilen niteliklerin tümüne (*erdem, sözüne sadıklık, dürüstlük*) sahip olması gerekli değildir, ama bunlara sahipmiş gibi görünmesi gerekir. Dahası, bunlara sahip olmak ve sürekli olarak uymak zararlıdır derim; ama sahipmiş gibi görünmek yararlıdır: başışlayıcı, sözünün eri, insancıl, dürüst, dindar görünmek ve olmak gibi; ama aklını öyle ayarlamalısın ki gerektiğinde tersine dönüşmeyi bilmelisin.”

²⁹⁹ Nardin, 1996, ss. 2 – 3.

ulusal çıkar dışında hareket etmeleri beklenemez. Bu nedenle devletlerin hareketlerinin etik dışı, insanların hareketlerinin ise etik olduğunun söylenmesi doğru değildir.³⁰⁰ Bu nedenle, devletlerin etik prensipleri nasıl algıladığı konusunu, etiğin farklı durumlara ve kişilere göre değişiklikler gösterdiği yaklaşımı ile açıklayabiliriz. Peki, etik prensipler nasıl uluslararası hukukun yürütülmesini sağlamaktadır? Buna verilecek cevap, devletlerin çıkarlarının örtüştüğü noktalarda uluslararası hukukun yürütüldüğüdür. Bull bu konuda şöyle yazmaktadır: “Uluslararası toplumda düzenin idamesinin başlangıç noktası, sosyal hayatın temel ereklerinin ortak çıkar hale dönüşmesidir.”³⁰¹ Başka bir deyişle devlet politikası uluslararası toplum tarafından yargılanabilir ve belirlenebilir. Dolayısıyla devlet politikası ve çıkarı, insanlığın çıkarlarıyla uyuşmadığı takdirde çok da anlamlı değildir.³⁰² Yani devlet çıkarı ya da ulusal çıkar olarak adlandırdığımız şey, uluslararası toplumun temel amaçlarından biridir.

Burada ortaya çıkan bir başka soru ise, devletlerin uluslararası hukuka sadece çıkarları doğrultusunda mı uyduğudur? Ya da başka bir deyiş ile devletlerin çıkarları hangi noktalarda örtüşmekte ve uluslararası hukuku anlamlı kılmaktadır? Bu soruları yanıtlamadan önce tespit etmemiz gereken bir diğer nokta kuralların çiğnenmesinin ne anlama geldiği ve bir kuralın çiğnenmesinin, kuralın özünü nasıl etkilediğidir. Kuralların özüne baktığımızda, çiğnenmeyen bir kuralın olmadığını görmekteyiz. Bunun nedeni kuralın özünü çiğnenmekle kaybetmemesidir. Daha da ötesi, kuralların çiğnenmediği sürece varlıklarının anlamsızlaşmasıdır.³⁰³ Temel birim olarak insanların oluşturduğu herhangi bir toplumu ele alalım. Böyle bir toplumda cinayeti bir suç olarak kabul eden ve cinayet işlemeyi engelleme amacıyla konulmuş, işlenmesi halinde ceza öngören hukuk kuralları bulunmaktadır. Eğer bu toplumda, kuruluşundan sonsuza kadar cinayet işlenmemiş ise cinayeti yasaklayan bir hukuk kuralı olması anlamsızlaşır. Daha uç bir örnek vermek gerekirse, aynı anda hem araba kullanıp hem yürümeyi yasaklayan bir kural anlamsızdır. Çünkü böyle bir durum mümkün değildir. Dolayısıyla kurallar olasılık dahilindeki durumları düzenlerler. Elbette bu iki örnek de gerçek hayatta

³⁰⁰ Wight, 1991, s. 242.

³⁰¹ Bull, 1985, s. 67.

³⁰² Michael Howard, “Ethics and Power in International Policy: 3rd Martin Wight Memorial Lecture”, *International Affairs*, vol. 53(3), 1977, ss. 371 – 372.

³⁰³ Bull, 1985, s. 56.

mümkün değildir. Özellikle ilk örnek için, insanın cinayet işlemeyecek kadar mükemmelleşmesi beklenemez. İnsan topluluklarının bir araya gelerek oluşturdukları politik organizasyonlar olan devletler de *savaşmama* kuralına uyacak kadar mükemmelleşemezler. Uzun süreler bu durumu devam ettirseler dahi devletler günün birinde savaşacaklardır. Ancak bu *savaşmama* kuralının çiğnenmesi, bu kuralı yok etmek yerine onun varlığını ve devamlılığını sağlar.

Kurallara uyulup uyulmama durumunun kuralların özüne etkilerini bu şekilde açıkladıktan sonra, bir önceki paragrafın başında sorduğumuz soruya şu yanıtı verebiliriz; devletler uluslararası hukuka sadece çıkarları bağlamında uymazlar çünkü devletler toplumu sosyalizasyon sürecinden geçmiş bir toplumdur. Dolayısıyla işbirliği ortak çıkar haline gelmiştir. Burada önemli olan nokta, uluslararası toplumun ortak kültür etrafında birleşmiş olmasıdır. Ancak dikkat edilmesi gereken konu, ortak kültür kavramının, bütün devletlerin homojen bir kültüre sahip olduklarından farklı bir anlam ifade ettiğiidir. Tarihsel olarak uluslararası hukuku üçe ayırırsak; Soğuk Savaştan önceki dönem için mücadele hukuku, Soğuk Savaş için bir arada yaşama hukuku ve Soğuk Savaş sonrası için işbirliği hukuku terimlerini kullanabiliriz. Dolayısıyla içerisinde bulunduğumuz çağ işbirliği hukukunun hüküm sürdüğü çağdır. Bunun başlıca iki nedeni vardır; büyük güçler arasında işbirliği ve bağımlılığın artması ve günümüz büyük güçlerinin onları oluşturan insanlara karşı hesap verebilir olma yükümlülükleri. Devletlerin işbirliği içerisinde olmaları ve bağımlılıklarının artması günümüz uluslararası toplumuna daha istikrarlı bir yapı kazandırmaktadır. Büyük güçlerin hesap verebilir olma zorunlulukları ise, savaş uğruna ellerinde tuttıkları refah ve gücü kaybedecek olan insanların, savaş durumunu daha çok sorgulaması ile ilgilidir. Bu nedenle günümüz liberal demokrasileri daha iyi niyetli ve hoşgörülüdürler. Dolayısıyla düzen ve güvenlikle birlikte adalet de sağlamaktadırlar. Başka bir deyişle, uluslararası toplum hala devletler toplumdur; ancak devletler tarafından domine edilişi, onların emperyal atalarına çok az benzerlik göstermektedir.³⁰⁴

³⁰⁴ David Armstrong, “Law, Justice and the Idea of a World Society”, *International Affairs*, vol. 75(3), 1999, s. 559 – 560. Armstrong aynı zamanda kapitalist liberal demokrasilerin *ilerleme ve gelişmişlik* gibi yeni normlar yaratarak, bu normlara devletleri çektiklerini ve bu çekim noktasının uluslararası hukuk olduğunu belirtmekte. Bkz. Armstrong, s. 561. Aslında bu değerler, genel olarak Uluslararası İlişkiler literatüründe Batılı değerler olarak geçmekle birlikte, uluslararası toplumun Batılı değerler çerçevesinde

Uluslararası hukukun doğuşunu, doğasını, işleyişini, etik yanını ve gelenekselliğini inceledikten sonra bu kuralların uluslararası toplumdaki vazgeçilmez konumunun ne olduğu sorusunun yanıtını verebiliriz. Uluslararası hukuk uluslararası toplumun kurucu prensibidir. Devletlerin bir arada bulunmasının temel prensiplerini belirler, daha sonra devletler arasındaki resmi ilişkilerin nasıl yürüyeceğini düzenlemek adına kurallar üretir.³⁰⁵ Bu açıdan bakıldığında, uluslararası hukukun devletler arasında bulunduğu ve düzeni sağlamaya hizmet gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Ancak İngiliz Okulu içerisinde bulunan en önemli tartışmalardan biri yine bu konudur. Ortak değerler, kurallar, normlar ya da hukuk, uluslararası toplumda devletler arasında mı bulunmaktadır yoksa tüm insanlık arasında mı? Başka bir deyiş ile uluslararası toplumda önemli olan düzen midir yoksa adalet mi? Düzenin sağlanması adına vatandaşlarına eziyet eden bir devlet sistemde var olabilir mi? Yoksa adaletin sağlanması için bu devlete müdahale mi edilmelidir?

doğduğu ya da gelişip gelişmediği oldukça tartışmalı bir konudur. Bull uluslararası toplumun Batılı değerler çerçevesinde doğduğunu kabul ederken, günümüzde bunun değiştiğini ve doğduğu sınırları aştığını belirtmektedir. Bkz. Alderson, Hurrell, s. 13. Wight ise üç ayrı uluslararası sistemin kültürel homojenlik içerisinde geliştiğini belirtmekte ancak bu homojenliğin sınırlarını *kutsal savaşlar* bağlamında sorgulamaktadır. Bkz. Wight, 1977, ss. 33 – 35. Yine Wight *Western Values in International Relations* isimli makalesinde, Batılı değerlerin çok çeşitli olduğunu belirtmekle birlikte, devletler sisteminde akılcılık ve özgürlükten ayrı olarak “uluslararası toplum, düzenin devamlılığı, müdahale ve uluslararası ahlak” değerlerini Batılı değerlerden saymaktadır. Bkz. Wight, “Western Values in International Relations”, 1966, ss. 89 – 131. Batılı değerlerin nerede başlayıp nerede bittiği ve uluslararası toplumun ortaya çıkışında ya da genişlemesinde nasıl etkileri olduğu üzerinde oldukça tartışılan ve bu çalışmanın dışında konulardır. Biz bu çalışma kapsamında yalnızca teorik bir inceleme yaptığımızdan ve Batılı değerlerin tarihsel olarak devletler sisteminde oynadıkları rol daha çok devletler sisteminin sosyolojisi kapsamında olduğundan bu tartışmaları buraya yansıtmadık. Ancak kanımızca uluslararası toplumun gelişimi, özellikle bir arada yaşama prensibi bağlamında Batılı değerler çerçevesinde gelişmiştir. Bunun nedeni Batının daha az savaşçı ya da çatışmacı olması gibi insan doğasından kaynaklanan normatif durumla bağlanamaz. Ayrıca sadece günümüze bakarak Batının daha az savaşçı olduğu yanılığına düşmek çok fahiş bir hatadır. Kanımızca bu bir arada yaşama prensibinin Batıda gelişmiş olması hem fiziki hem de sosyal şartların bir zorlaması sonucudur. Dolayısıyla özellikle Paris Barış Konferansı’ndan sonra çağdaş anlamda bir devletler sistemi haline gelen Batı, gerek savaşlarla gerekse işbirlikleri ile bu değeri yaymış ve bu değerler günümüz uluslararası toplumunun temel değerleri haline gelmiştir. Ayrıca liberal demokrasilerin Batıda gelişmiş olması da hem işbirliğini hem de insan haklarına saygıyı geliştirmiş, dolayısıyla günümüz uluslararası toplumunda bu değerler geçer akçe haline gelmiştir. Örneğin günümüzde İran ve diğer Ortadoğu ülkelerine demokratikleşme yönünde yapılan baskılar ve demokratikleşememe durumlarında uygulanan yaptırımlar bu tespiti doğrular niteliktedir. Kanımızca uluslararası toplum fikrinin en iyi biçimde vücut bulmuş hali olan Avrupa Birliği’ne Türkiye’nin üyelik çabaları da bu değer ilişkisine yerinde bir örnektir. Avrupa Birliği sistemine entegre olmanın yolu Türkiye için Batı standartlarında bir liberal demokrasiye sahip olmaktır.

³⁰⁵ Vincent, s. 55.

3. İNGİLİZ OKULU'NDA ADALET/DÜZEN TARTIŞMASI

İngiliz Okulu'nun uluslararası toplum düşüncesindeki belki de en temel tartışma adalet/düzen tartışmasıdır. Adından da anlaşılacağı üzere, bu tartışmanın temeli uluslararası toplumda düzenin sağlanmasının mı yoksa adaletin yerine getirilmesinin mi öncelikli olduğudur. Bu tartışmaya verilen diğer bir ad ise çoğulculuk/solidarite tartışmasıdır. Çoğulculuk/solidarite tartışması temelde uluslararası toplumun doğası ve potansiyeli ile ilgilidir. Daha özeldir ise bu tartışma, devletler sisteminde paylaşılan normların, kuralların ve kurumların mevcut ve potansiyel kapsamı ile ilgilidir.³⁰⁶ Bu tartışmayı başka bir şekilde nitelendirmek gerekir ise, aktör probleminden yola çıkarak bu tartışmanın, uluslararası toplumun asıl aktörlerinin devletler mi yoksa bireyler mi kabul edilmesi gerektiği tartışması olduğunu söyleyebiliriz. Çoğulculuk/solidarite tartışması daha net bir ifade ile, hangi tip yasal kuralların uluslararası toplumun işleyişine daha uygun olduğu tartışmasıdır: göreceli olarak yüksek uluslararası solidariteyi yansıtan işbirliği ve birleşme kuralları mı yoksa; devletlerin bir arada bulunmanın asgari gereklilikleri üzerinde anlaştığı bir çoğulcu uluslararası toplum düzeni kuralları mı?³⁰⁷

Bull çoğulculuk/solidarite tartışmasını Grotius ve Oppenheim'in uluslararası toplum düşüncesindeki farklılıklar ile açıklar. Modern devlette şiddete başvurma tekeli devlettedir. Dolayısıyla bir suç işlendiğinde onu cezalandıracak kurum devlettir. Ancak uluslararası toplumda böyle bir kurum bulunmamaktadır. Oppenheim'a göre savaş devletlerin yasal politik eylemidir. Uluslararası toplumda kurallara uyulmaması durumunda, modern devlette olduğu gibi "suçlu" olan tarafın cezalandırılması, kuralın kendisinin ve egemenin otoritesinin değil, düzenin devamlılığını sağlar. Bu nedenle savaş yasaldır ve çatışmaları sınırlı bir biçimde çözmekte kullanılır. Ancak Grotius, düşüncesinde dahili analogi modeli ile uluslararası model arasında bağ kurmaktadır. Yani Grotius, savaşın kuralları koruyucu bir fenomen olduğunu, ancak savaşın sürekli tekrar eden bir durumda olmasının uluslararası düzeni koruyabileceği gibi, uluslararası

³⁰⁶ Buzan, 2004, s. 45.

³⁰⁷ Tonny Brems Knudsen, "International Society and International Solidarity: Recapturing the Solidarist Origins of the English School", *International Relations in Europe: Concepts, Schools and Institutions Workshop*, 2000, s. 12.

<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/copenhagen/ws11/knudsen.PDF>

Erişim tarihi: 08/07/2009.

hukuku yok ederek uluslararası toplumun iflasına yol açabileceğini belirtmektedir.³⁰⁸ Bull'un burada Oppenheim'ın düşüncesi ile örneklendirdiği çoğulculuğa; Grotius ile örneklendirdiği ise solidariteye işaret etmektedir.

Bull uluslararası toplumda düzenin amaçlarını, uluslararası toplumun sürekliliği ve korunması, devletlerin bağımsızlıklarının ve egemenliklerinin muhafazası ve barış olarak sıralamaktadır.³⁰⁹ Bull'un sıraladığı bu amaçlarda, uluslararası toplumun devamının ve devletlerin egemenliklerinin korunmasının ilk iki sırada olması aslında bir çoğulcu anlayışı yansıtmaktadır. Çoğulculuk, güçlü bir uluslararası toplum ve vatandaşlarının sadık olduğu bir devlet yapısı öngörür. Bu sayede bir dünya devleti mümkün olmaz ve uluslararası toplumda düzenin temel amaçlarından birincisi gerçekleştirilmiş olur.³¹⁰ Yukarıda da belirtildiği üzere bu görüşün temel aktörü devlettir. Başka bir deyişle çoğulcu uluslararası toplum görüşü devlet merkezidir. Bull özellikle solidarist kanattan ve neo-liberal teorilerden gelen ve devlet merkeziliği eleştiren görüşlere karşı çıkmaktadır. Bull'a göre devletler sistemi global çaptaki diğer politik organizasyonlarla karşılaştırıldığında, geçmişte var olmuş ve gelecekte de var olmaya devam edecek gibi görünmektedir. Bazı dezavantajları olabilir ama ona karşı yapılan eleştiriler yanlıştır. Devlet, biz onaylasak da onaylamasak da varlığını sürdürecektir. Elbette ki devletin yanında diğer aktörler de bulunmaktadır ancak, birincil önemde olan devlettir ve uluslararası toplumda düzen onun ötesine değil, üzerine kurulmaktadır. Bu nedenle devlet merkezci görüşe yapılan eleştiriler *umutsuzdur*.³¹¹ Başka bir deyişle, devletler toplumunda devletlerin yapmayı taahhüt ettiklerinden başka bir otorite ya da güç yoktur; dolayısıyla uluslararası toplum, devletlerin birbirleri ile ilişkilerinde ne yapmayı kabul ettikleri ve neye ikna olduklarından ibarettir.³¹²

James Mayall ise çoğulculuğu,

Devletler de tıpkı bireyler gibi çıkarlar ve değerler bağlamında farklılık gösterebilirler ve bu nedenle uluslararası toplum devletlerin değer ve çıkar

³⁰⁸ Bull, "Grotian Conception of International Society", 1966, ss. 65 – 66.

³⁰⁹ Bull, 1985, ss. 17 – 18.

³¹⁰ Wæver, 1992, s. 104.

³¹¹ Hedley Bull, "The State's Positive Role in World Affairs", *Hedley Bull on International Society*, Kai Alderson, Andrew Hurrell (ed.), Palgrave MacMillan Press, London, 2000, ss. 140 – 141.

³¹² Robert Jackson, *The Global Covenant: Human Conduct in a World of States*, Oxford University Press, New York, 2003, s. 103.

*bağlamında bir arada uyum içerisinde bulunmaları bakımından sınırlıdır. Çoğulculara göre uluslararası toplumu diğer sosyal topluluklardan ayıran faktör onun bu prosedürel ve ilerlemeye kapalı karakteridir.*³¹³

şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere çoğulculuk uluslararası toplumu, bir dünya devleti biçiminde genişlemesi açısından sınırlı görmektedir. Yani evrensel değer ve kural olamaz. Kurallar sadece devletlerin davranış pratiklerinden doğarlar ve devletler arasındadırlar. İnsanlar arası “uluslararası hukuk” diye bir şeyin olması mümkün değildir. Çoğulcuların bu iddiasının başlıca nedeni, yukarıda da değinildiği üzere onların devlet merkezci bir anlayıştan hareket etmeleridir. Ayrıca Bull’un uluslararası toplumda düzen yaklaşımı çoğulcu bir uluslararası toplum yapısına işaret ettiğinden ve uluslararası toplumda öncelikli amaç toplumun kendisini savunmak olduğundan, insanlar arası “uluslararası hukuk” gibi bir mevhum uluslararası toplumu yok edecektir ve mümkün değildir. Başka bir deyişle uluslararası hukukun öznesi devletler, nesnesi ise bireylerdir. Bireyler uluslararası hukuktan ancak tabii oldukları devlet aracılığı ile yararlanabilirler.³¹⁴

Çoğulculuk, yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere, uluslararası toplumda düzeni öncelikli amaç olarak görmekte ve adaletin düzen karşısında ikinci planda olması gerektiğini savunmaktadır. Bu nedenle çoğulculuk görüşü *müdahaleyi*³¹⁵ reddetmektedir. Devletlerin egemenliklerine karşı müdahale, uluslararası toplumda kaosa yol açar ve düzeni bozar. O halde uluslararası ilişkilerde müdahalenin ve müdahale etmeme prensibinin ne olduğu soruları ortaya çıkmaktadır. Müdahale, bir devlet, hükümet içerisinde bir grup, toplum içerisinde bir grup, birkaç devletin koalisyonu ya da bir uluslararası örgüt tarafından yapılabilir. Müdahalenin hedefi de yine bu aktörlerdir.³¹⁶ Müdahalenin eylemi ise, bir işlemin sonucunu ya da gidişatını engelleyen ya da değiştiren herhangi bir davranıştır. Amacı yapılması planlanan ya da eyleme geçmiş durumdaki davranışı önlemek olan müdahalenin, ekonomik, siyasi,

³¹³ James Mayall, *World Politics: Progress and Its Limits*, Polity, Cambridge, 2000, s. 14.

³¹⁴ R. J. Vincent, *Human Rights and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995, s. 44.

³¹⁵ Kelime *intervention* anlamında kullanılmıştır.

³¹⁶ Müdahale her ne kadar klasik anlamda hep bir devlete yapılmış gibi algılsa da, yukarıda sayılan diğer aktörlere de yapılması mümkündür. Asıl sorun, müdahalenin egemen devletin iç işlerine mi yoksa dış işlerine mi yapıldığıdır. Bkz. R. J. Vincent, *Nonintervention and International Order*, Princeton University Press, Princeton New Jersey, 1974, s. 5.

askeri gibi birçok çeşidi olabilir.³¹⁷ Özetle müdahale uluslararası politikadaki bir aktörün, bir diğer aktöre, bir davranışını engellemek üzere eylemde bulunmasıdır.

Çoğulculuk müdahaleye karşı çıkmaktadır. *Müdahale etmeme*³¹⁸ prensibi olarak adlandırılan bu durum uluslararası toplumun temeli olarak ulusal bağımsızlığı, çeşitliliği, karşılıklı sınırlılığı korumaya hizmet etmektedir.³¹⁹ Başka bir deyişle müdahale etmeme prensibi, uluslararası toplumda bir standart olarak devletlerin egemenlik hakkını tanımlamaktadır ve bu egemenlik hakkı açıkça müdahaleden kaçınmayı gerektirir.³²⁰

Özetle çoğulculuk, uluslararası toplumun devletlerden meydana geldiğini ve uluslararası hukukun da devletler arası ilişkilerden doğduğunu, yani pozitif bir hukuk türü olduğunu iddia eder. Dolayısıyla devletler arası ilişkilerden doğmuş olan bir hukuk bireyler için uygulanamaz. “İnsanlığın ortak değerleri” gibi değerlerin olması mümkün değildir. Burada doğal olarak şöyle bir soru gündeme gelmektedir: İnsan hakları uluslararası toplumda düzenin neresindedir? Hangi dereceye kadar önemsenmelidir? Çoğulculuğun bu soruya vereceği yanıt açıktır. İnsan hakları, ya da insanlığın evrensel değerleri, insanlığa karşı işlenmiş suçlar için müdahale yapılmamalıdır. Çünkü bu uluslararası toplumda düzeni bozar. İnsan hakları düzenin amaçlarından biri değildir. Düzenin amacı uluslararası toplumun kendisinin korunmasıdır. Ne kadar devlet varsa o kadar farklı moral değer vardır ve “insanlığa karşı işlenen suçlar” gibi suçların olması olanaksızdır. Kültürel çoğulluk bunu imkansız kılmaktadır. Çoğulcular insan hakları konusunda şüphecidirler ve insan haklarının uluslararası toplumda düzenin altını oyduğunu iddia etmektedirler.³²¹ Çoğulculuğun bu duruşu daha önce de belirttiğimiz hukuk anlayışında yatmaktadır. Tekrar Bull’un Oppenheim ve Grotius’u karşılaştırdığı örneğine dönersek, çoğulculuğu temsil eden Oppenheim’in düşüncesinde doğal hukukun olmadığını görürüz. Hukuk sadece ve sadece devletlerin pratiklerinden doğmaktadır. Grotius’ta ise, her koşulda bir doğal hukukun varlığından bahsedebiliriz.

³¹⁷ Vincent, 1974, ss. 4 – 12.

³¹⁸ Kelime *nonintervention* anlamında kullanılmıştır.

³¹⁹ Terry Nardin, Jerome Slater, “Nonintervention and Human Rights”, *The Journal of Politics*, vol. 48(1), 1986, s. 86.

³²⁰ Vincent, 1974, s. 14.

³²¹ Vincent, 1995, s. 53, 150.

Yani doğal hukuk hiçbir koşula bağlı olmadan vardır, öncesiz ve sonrasızdır. Bu nedenle insanlığın ortak değerleri var olabilir. Ancak Oppenheim'in düşüncesinde böyle değerler var olamaz.³²² Bull insan haklarının uluslararası toplumu nasıl etkileyeceğini şu şekilde açıklamaktadır: “Eğer her bireyin hakkı dünya politikasının bir konusu olursa ve bu birey vatandaşı olduğu devletin sınırlarını aşan bir biçimde hak iddia ederse, o devletin egemenliği sorgulanacak ve erozyona uğrayacaktır, bu durum da egemen devletler sistemini felce uğratar.”³²³

Çoğulcuğu bu şekilde açıkladıktan sonra tartışmanın diğer kanadı olan solidarizme dönebiliriz. Mayall solidarizmi şu şekilde açıklamaktadır: “İnsanlığın bir bütün olduğunu ve diplomasinin görevinin çıkar ve değerlerin özünde var olan, ancak gelişmemiş bulunan solidariteyi gerçeğe dönüştürmek olduğunu kabul eden görüş.”³²⁴ Buzan solidarizmin bir noktaya kadar kozmopolitanizme inandığını ve bireylerin haklarının uluslararası toplum için gerekli olduğunu düşündüklerini yazmaktadır.³²⁵ Bull ise solidarizmi, ya da potansiyel solidarizmi, insanların hukukun uygulanması konusunda birlikte hareket etmeleri şeklinde tanımlamaktadır.³²⁶ Wæver ise insanların kimlik olarak insanlığı seçmesi ve bu kimlik doğrultusunda hareket ederek, kolektif bir insanoğlu davranışı geliştirmeleri halinde, uluslararası toplumun fonksiyonlarını işlemez kılacaklarını ve bunun kozmopolit bir yapıya gideceğini belirtmektedir.³²⁷

Andrew Linklater, Westphalia sonrası toplumunda ahlaki sınırların genişleyerek ulus ötesi bir vatandaşlık durumunun yolunu açtığını belirterek, solidarizmin günümüzde geldiği yolu çizmiştir.³²⁸ Jackson ise benzer bir biçimde, insani sorumluluğun insan olmakla ilgili olduğunu söyleyerek, solidarizmin ana konseptini ortaya koymuştur.³²⁹ Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere solidarizm insanlığın ortak değerlerine vurgu yapmaktadır ve müdahalecidir. Solidarizme göre insanlığın

³²² Bull, “Grotian Conception of International Society”, 1966, ss. 66 – 67.

³²³ Bull, 1985, s. 152.

³²⁴ Mayall, s. 14.

³²⁵ Buzan, 2004, s. 47.

³²⁶ Bull, “Grotian Conception of International Society”, 1966, s. 52.

³²⁷ Wæver, 1992, s. 104.

³²⁸ Andrew Linklater, *The Transformation of Political Community*, Polity, Cambridge, 1998, s. 177.

³²⁹ Jackson, 2003, s. 175.

ortak değerleri zedelendiği sürece müdahale edilebilir ve bu yasaldr. nemli olan adaletin sağlanmasıdır, düzen ikinci planda gelmektedir.

Tablo 1: Uluslararası Toplumda oğulculuk/Solidarizm Tartıřması³³⁰

	oğulcu Yaklaşım	Solidarist Yaklaşım
<i>Toplumsal Birim</i>	Devlet	+ Bireyler ve devlet dışı Aktörler
<i>Normatif Kapsam</i>	Devletlerin ahlakı: düzen ve müdahale etmeme prensibi	+ Kozmopolitan ahlak
<i>Kurumlar</i>	Güç dengesi, diplomasi, büyük güçler, savaş	+ İnsani Müdahale
<i>İşbirliği</i>	Sınırlı	Yaygın

Kaynak: Carsten F. Ronnfeldt, "Beyond a Pluralist Conception of International Society?: A Case Study on the International Response to the Conflict in Bosnia-Herzegovina", *Cooperation and Conflict*, vol. 34(2), 1999, s. 144.

oğulculuk ile solidarite arasındaki temel farkı Buzan,

*oğulculuk, Westphalia tipi bir uluslararası toplum öngörür ve düzeni baştan aşağı değiştirmek isteyen bir devlet olmadığı takdirde müdahale yasaktır. Solidarist kanat ise bunun tersine daha yoğun bir uluslararası toplum öngörür ve adalet için yeni düzenlemeler yapılarak egemenliğin açılmasını ve müdahalenin yasal olması gerekliliğini belirtir.*³³¹

şeklinde açıklamaktadır. Solidarizm/oğulculuk tartışmasında üzerinde durulması gereken nokta, oldukça normatif olmakla birlikte, hangisinin daha makbul olduğudur: adalet mi yoksa düzen mi? Biz oğulcu yaklaşımın savunduğu insanlığın ortak kuralları olamayacağı savı çok da doğru bulmamaktayız. Buna gerekçe olarak günümüz uluslararası toplumunun geldiği noktayı gösterebiliriz. Bir çok devlet dışı aktör uluslararası arenada etkinler ve uluslararası politikaya yön verecek açılımlarda bulunabiliyorlar. Bu aktörlerin önemli bir kısmı da "insanlığın yararına" alışabiliyorlar. Ayrıca dünyanın herhangi bir yerinde olan insani bir olay dünyanın başka bir yerinde yankı bulabiliyor. Devletlerin birbirlerine "insani yardım" göndermeleri günümüzde alişılmış bir şey. Devletler insan haklarına aykırı davranmaktan ötürü uluslararası mahkemelerde yargılanıyorlar. Tüm bunlara bakarak "insanlığın ortak değerlerinin"

³³⁰ Solidarizmin yer aldığı kısımdaki bileşenlerde "+" işaretinin bulunması, oğulculuktaki bileşenlere ek olarak bu bileşenlerin kabul edildiğini göstermektedir.

³³¹ Buzan, 2001, s. 487.

oluşturduğunu ve koruma altına alındığını söyleyebiliriz. Ancak burada bu değerlerin daimi olduğu ve uluslararası toplumun asıl üyeleri olan devletlerin egemenliklerini sarstığını söylememiz henüz mümkün değildir. Soğuk Savaş sonrası yapılan müdahalelere baktığımızda, genelde insani amaçların ikinci planda kaldığı açıktır.³³² Bununla birlikte müdahale edilen ülkeler hep üçüncü dünya ülkeleri olarak nitelendirilen ülkelerdir.³³³ Örneğin Çin’de meydana gelen insan hakları ihlallerine kimse müdahale etmemektedir. Dolayısıyla çoğulculuğun savı olan egemen devletlerin egemenliklerinin zedelendiği iddiasının düzeni bozduğu iddiası henüz tartışmalıdır. Uluslararası toplumun temel yapı taşı konumundaki egemen devletlerin egemenlikleri henüz belirli bir ölçüye kadar zedelenmekte, güçlü olan devletlerinki ise neredeyse hiç zedelenmemektedir.³³⁴ Sonuç olarak solidarizmin öngördüğü kimi evrensel normlar oluşmuştur ve bu noktada çoğulculuk yanılmıştır ancak, solidarizmin ön gördüğü, daha doğru bir ifade ile olasılık dahilinde bulunduğu *dünya devleti* için insanlığın önünde daha çok yol vardır.

Öte yandan üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da çoğulculuğun öngördüğü düzenin adaletten önce gelmesidir. Burada kanımızca doğru olmayan nokta, uluslararası ilişkilerde şiddetin sadece düzen korunarak önlenemeyeceğidir. Devletleri temel aktör olarak kabul etmekle birlikte, düzen adına adaleti feda etmek, savaşları bir nebze kadar önleyebilir. Ancak Uluslararası İlişkiler disiplinin en temel sorunsallarından biri olan şiddetin önlenmesine döndüğümüzde, sadece düzen ilerletilerek ve muhafaza edilerek bu sorunun çözülemeyeceğini görürüz. Müdahalenin yasaklanması devletler arasında savaşları ve şiddeti önleyebilir. Ancak devlet soyut bir kavramdır. Devletler gerçek hayatta yoktur ve acı, şiddet, üzüntü ve benzeri insani duyguları duyumsamazlar. Dolayısıyla devlet içerisinde bulunan şiddet öğeleri,

³³² Somali, Bosna, Kosova gibi örnekler olsa da Irak ve Afganistan gibi örnekler de bulunmaktadır. Ayrıca ilk grupta sayılan örneklerle müdahalede geç kalındığı tartışmaları çok yoğundur.

³³³ Uluslararası toplum düşüncesi içerisinde, özellikle solidarist kanatta, Batının üçüncü dünya ülkelerine yardım etme gerekliliği tartışılmaktadır. Ancak bu yardımın günümüzdeki örneklerle bağdaşmadığı da bir gerçekliktir. Hedley Bull’un bu konudaki görüşlerini inceleyen eşsiz bir eser için bkz. J. D. B. Miller, “The Third World”, *Order and Violence: Hedley Bull and International Relations*, J. D. B. Miller, R. J. Vincent (ed.), Oxford University Press, Oxford, 1990, ss. 65 – 94.

³³⁴ Bu noktada Avrupa Birliği’nin durumu oldukça dikkat çekicidir. Avrupa Birliği, bir çok konuda egemenlik sınırlarını aşarak bir bölgesel devlet üstü yapıya doğru yol almaktadır ve *evrensel vatandaşlık* benzeri bir oluşumla *Avrupa vatandaşlığı* projesini emin adımlarla gerçekleştirmektedir. Bu konunun incelendiği ve Avrupa Birliği’nin, çok yerinde bir ifade ile, *iyi bir vatandaşa* benzetildiği bir çalışma için bkz. Tim Dunne, “Good Citizen EU”, *International Affairs*, vol. 84(1), 2008, ss. 13 – 28.

uluslararası toplumda düzen sağlanarak giderilemez. İnsanlar yine şiddete ve çatışmaya maruz kalabilirler. Bu nedenle adaletin önemsenmemesini doğru bulmamaktayız.

Solidarizm insanlığın ortak değerleri ile bu duruma çözüm önerisi getirmektedir. Ancak bu yaklaşımda da sorunlu olan nokta insanlığın ortak değerlerinin ne kadar “iyi” olacağı problemidir. Solidarizmin öngördüğü insan hakları yaklaşımı “iyi” normlar konusunda yerinde bir perspektif çizmektedir. Ancak insan hakları ile bir araya gelen “insanlık” tüm devlet sınırlarını kaldırdığında ve ortak bir yaşama geçtiğinde, bu insanlığı yöneten tek devletin “kötü” normları da barındırmayacağı kesin bir konu değildir. Bu “kötü” normların yayıldığı bir dünya ve bir dünya devleti mümkün olabilir. Solidarist yaklaşımlar bizi George Orwell’in *1984*³³⁵ isimli romanında tasvir ettiği “insanlığın tiranlığına” götürebilir.

Sonuç olarak, hem çoğulculuğun hem de solidarizmin haklı olduğu noktalar mevcuttur. Ancak herhangi birisinin tamamen tüm dünyayı açıklayabildiğini söylemek güçtür. Aslen herhangi bir teoriden dünyanın tamamını açıklamasını beklemek oldukça yanlıştır ve herhangi birisinin bunu başarması mümkün görünmemektedir. Bize göre, solidarizmin adalet anlayışının daha hafif bir versiyonunun, çoğulculuğun egemenliğin sınırlarını daha yumuşak tutan bir versiyonu ile bağdaştırılması, daha kapsamlı bir teorik çerçeve çizecektir.

³³⁵ George Orwell, *1984*, Can Yayınları, İstanbul, 2004. George Orwell’in Uluslararası İlişkiler düşüncesindeki yeri ile ilgili bir inceleme için bkz. Ian Hall, “A ‘Shallow Piece of Naughtiness’: George Orwell on Political Realism”, *Millennium – Journal of International Studies*, vol. 36, 2008, ss. 191 – 215.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İNGİLİZ OKULU'NDA YÖNTEM VE OKULUN ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNE KATKISI

1. İNGİLİZ OKULU'NDA YÖNTEM

Sosyal bilimlerde yöntem, temel olarak bir bilgiye nasıl ulaşılacağı ile ilgilidir. Teori gibi bir konu da, hem bir eylemi hem de bu eylem sonucunda bir hasılayı ifade ettiğinden, teorinin de bir içeriği bir de yöntemi bulunmaktadır. Mantıksal olarak bir şeyi bulmak için öncelikle nasıl bulunacağı hakkında bir fikir sahibi olunması gerektiği açıktır. Bu nedenle yöntem, içerikten önce gelmektedir.³³⁶ Başka bir deyişle yöntem, bir amaca ulaşmak için izlenen, tutulan yol anlamına gelmektedir. Yani teorik olarak bir bilgiye erişmek için düşünsel süreçlerde hangi yolları kullandığımız, o teorinin doğasını da belirleyecektir. Çünkü içeriğe ulaşmak için izlenen yol, içeriğe direk olarak etki etmektedir.

Tüm disiplinlerin olduğu üzere, Uluslararası İlişkiler disiplinin de kendine has yöntemleri bulunmaktadır. Uluslararası İlişkilerde yöntem sorunu, aslen disiplinin “bilimsel” olma çabaları içerisinde yükselmiştir. Realizm – liberalizm tartışmasında görmediğimiz yöntem sorunu, takip eden yıllarda disiplin içerisindeki ikinci büyük kuramsal tartışmayı oluşturmuştur. Uluslararası İlişkiler çalışanların bilimsellik kaygıları, ortaya atılan temel prensiplerin ya da varsayımların evrensel ölçütlere göre test edilebilir olmamasından doğmaktaydı. Bu test edilemezlik durumu bilgi birikimin değeri ve güvenilirliği konusunda ciddi şüpheler uyandırdığından, disiplin içerisinde bilimsel ile ideolojik, nesnel ile öznel evrensel ile tarihsel uluslararası ilişkiler önermeleri birbirlerinden ayrılarak, “bilimsel” olanlar ideolojik, öznel ve tarihsel olanlar karşısında değerli kılınmalıydı.³³⁷

³³⁶ Nuri Yurdusev, “Uluslararası İlişkilere Teorik Bakmak”, *Uluslararası İlişkiler*, cilt 2, sayı 6, 2005, s. 158.

³³⁷ Oktay F. Tanrısever, “Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik – Davranışsalcılık Tartışması”, *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, Atila Eralp (ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 89 – 91.

Bilimsellik ölçütünün davranışsalci yaklaşımlar tarafından ortaya konması, gelenekselciler tarafından oldukça yoğun bir biçimde eleştiri yağmuruna tutulmaktaydı. Morton Kaplan'ın da belirttiği üzere, gelenekselci yaklaşımı savunanlar düşüncelerinin temellerini E. H. Carr'ın *Twenty Years' Crisis* isimli eserine dayandırmaktaydılar.³³⁸ Carr'ın gelenekselci yaklaşımı anlatan şu örneği aynı zamanda onun pozisyonunu ortaya koymaktadır;

*Laboratuarda kanserin nedenleri üzerine çalışan bir kişi kanseri ortadan kaldırma amacından oldukça etkilenmiş olabilir. Ancak en geniş anlamdaki bir etki bile bu araştırmanın sonuçlarını yansıtan bir raporu değiştiremeyecektir. Çünkü bu kişinin amacının, en keskin haliyle bile, yaptığı araştırma ile bir ilgisi yoktur ve kolayca ondan koparılabilir. Bu tip bir araştırmada gerçekler, onlar hakkında düşünenlerden bağımsız olarak bulunmaktadır. Ancak insan davranışıyla ilgilenen politik bilimlerde bu tip gerçeklikler bulunmamaktadır.*³³⁹

Carr'ın verdiği bu örnek sosyal bilimlerde sürekli gündemde olan değerden bağımsız bilgi olamayacağı düşüncesini yeniden vurgulamaktadır. Değerden bağımsız bilgi olamamasının nedeni açıktır: İnsan doğal olarak bir toplumun parçası olduğundan, o toplum içerisinde değer yargıları ve düşünceleri evrildiğinden, kendisini ve zihinsel yapısını *şekillendiren* bu toplumdaki birey olarak soyutlanarak, yine topluma dair olan olguları incelemesi mümkün değildir. Başka bir deyişle, doğadaki maddelerin duyguları, düşünceleri ve değer yargıları olmadığından, doğadaki hareketleri dışarıdan gözlemleyerek açıklamak mümkündür. Oysa sosyal bilim araştırmacılarının kendilerinin de bir parçası oldukları toplumsal ilişkileri dışarıdan gözlemleyerek açıklamaları mümkün değildir.³⁴⁰ Bu nedenle sosyal bilimlerde genel kanı, değerden bağımsız bilgi olamayacağı yönündedir. Bull bu konuda şöyle yazmaktadır: “Siyaset ile ilgili akademik bir araştırmada önemli olan değer yargılarına bağımlı şeyleri tamamıyla

³³⁸ Morton Kaplan, “The New Great Debate: Traditionalism vs. Science in International Relations”, *World Politics*, vol. 19 (1), 1966, s. 1. Kaplan'ın makalesinin başlığında olduğu gibi, bu tartışma ilk ortaya çıktığı yıllarda bilimsellik – gelenekselcilik ya da bilimsel yaklaşım – klasik yaklaşım tartışması olarak adlandırılmaktaydı. Ancak Tanrısever'in de belirttiği üzere bilimsel yaklaşımın sadece davranışsalcılığa indirgenmesinin doğruluğu tartışmalıdır. Bkz. Tanrısever, 2003, s. 89, 1 numaralı dipnot. Bu başlığın sonunda *bilimsel* olmanın ölçütleri tartışılacak olmakla birlikte, Uluslararası İlişkilerde sadece davranışsalci okulun *bilimsel* olarak adlandırılmasının yanlış bulmaktayız.

³³⁹ Carr, ss. 3 – 4.

³⁴⁰ Tanrısever, 2003, s. 107.

dışlamak değildir ancak, bu değer yargıları eleştirilmeye ve incelenmeye açık olmalıdır ve ahlaki değerler araştırmanın bir parçası haline getirilmelidir.”³⁴¹

Uluslararası İlişkilerdeki yöntemsel anlayış, ilk büyük kuramsal tartışma sırasında, *gelenekselci* olarak adlandırdığımız yöntemden ibaretti ve realizm ile liberalizm bu yöntemsel anlayış konusunda aynı fikirdelerdi. İngiliz Okulu ise birinci büyük kuramsal tartışma içerisinde yer almamıştır. Ancak Wæver’ın da belirttiği üzere ikinci büyük kuramsal tartışma olan “yöntem tartışması” direkt olarak İngiliz Okulu’nun taraf olduğu bir tartışmadır ve Hedley Bull tartışmanın iki başrol oyuncusundan biridir.³⁴² Bu nedenle bu başlık altında, Hedley Bull’un Morton Kaplan ile girdiği tartışma bağlamında, İngiliz Okulu’nun bu tartışmada aldığı konum üzerinden okulun yöntemsel anlayışı ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Yukarıda Carr’dan alıntıladığımız paragraftaki anlayış, Kaplan tarafından şu şekilde eleştirilmiştir:

*Carr’ın belirttiği iki durum farklıdır, ancak Carr farkın doğasını kaçırmaktadır. Bunun nedeni sabit olan ile değişken olan arasındaki ayrımı yapamamasından kaynaklanmaktadır. Laboratuvar çalışanı örneğinde kanserli hücreleri taşıyan vücut sistem, yani sabit olmaktadır. Değişken, laboratuvar çalışanın uygulayacağı tedavi yöntemi ya da vereceği ilaçlardır. Bu kişi tedavi yöntemini ya da vereceği ilaçları değiştirerek rapora etki edebilir.*³⁴³

Kaplan bu tespiti ile, gelenekselci yaklaşımın, davranışsalci yaklaşımı anlamadığını söylemektedir. Farklı açıklamacı teoriler farklı sistemlere uygulanabilecek biçimde geliştirilmelidir. Bu nedenle davranışsalci yaklaşım basitçe fiziğin kurallarını sosyal bilimlere uygulamak değildir.³⁴⁴

Davranışsalci yaklaşım anlamacıdan çok açıklamacı bir yaklaşımdır. Açıklamacılıkta tıpkı doğa bilimlerinde olduğu gibi neden sonuç ilişkileri araştırılır. Tümevarımcılık ön plandadır ve evrensel yasalar üretilmesi amacı güdülür. Benzerlikler ve genellemeler önemlidir, bir olay ya da durum açıklanacaksa o olay ya da durumun

³⁴¹ Bull, 1985, s. xv.

³⁴² Wæver, 1998, s. 88. Wæver’ın belirttiği diğer başrol oyuncusu Morton Kaplan’dır.

³⁴³ Kaplan, s. 2.

³⁴⁴ Kaplan, s. 3.

nedenleri ve o nedenleri ortaya çıkaran bir önceki sonuçlar önemlidir.³⁴⁵ Dolayısıyla davranışsalcı yaklaşımı benimseyen akademisyenler, Uluslararası İlişkilerde güvenli bilgi üretimin ancak gözlemlenebilir verilerin toplanması ile olanaklı görmektedirler. Doğa bilimlerinde kullanılan bu yöntemin sosyal bilimlere uygulanması onun daha *bilimsel* olacağı düşüncesinin bir sonucudur.³⁴⁶

Davranışsalcılığın yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki bu hızlı yükselişi, Uluslararası ilişkiler disiplininde ani bir değişime neden olmuştur. Ancak bu durum gelenekselci yaklaşımın tamamen ortadan kalkması anlamına gelmemektedir. Özellikle İngiliz Okulu'nun bu tartışmadaki yeri, okulun varlığı tartışmaları açısından bu bağlamda oldukça önemlidir. Her ne kadar taraftarı olmasak da, Uluslararası İlişkiler incelemelerinin, disiplin içerisindeki büyük kuramsal tartışmalar düzleminde yapılması bir gerçekliktir. Bu nedenle, yaygın olan bu analiz düzleminde İngiliz Okulu'nun ikinci tartışmada yer alması, bu açıdan bakıldığında da okulun varlığını ispat eder niteliktedir. Ancak sadece bir analiz düzlemi bağlamında bakıldığında, bu durum doğru olmakla birlikte eksiktir. İngiliz Okulu bu tartışmada sadece yer almamış, kendisini üretmiş, yöntemini ortaya koymuş ve Soğuk Savaşın bitişi ile disiplinde yaşanan yeni devrimde tekrar önem kazanmıştır.

Bu bilgiler ışığında İngiliz Okulu'nun yöntemsel anlayışını irdeleyecek olursak, bu anlayışın koyu bir gelenekselci anlayış olduğunu görürüz. Her ne kadar Wight direkt olarak yöntem sorununa eğilmemişse de, *Diplomatic Investigations*'ın önsözünü *British Committee*'nin *Amerikan bilimciliğinden* farklarını ortaya koymak amacıyla yeniden kaleme almıştır.³⁴⁷ Butterfield da, "Hedley Bull, bazı Amerikalıların aşırı bilimselciliğine karşı 'Uluslararası İlişkilere İngiliz Yaklaşımı' gibi büyük ölçekte bir

³⁴⁵ Uluslararası İlişkilerdeki anlamacı ve açıklamacı yaklaşımların ayrıntılı bir incelemesi için bkz. Martin Hollis, Steve Smith, *Explaining and Understanding International Relations*, Clarendon Press, Oxford, 1990.

³⁴⁶ Tanrısever, 2003, ss. 100 – 101.

³⁴⁷ Dunne, 1998, s. 122. Daha önce de belirttiğimiz üzere Wight ve Butterfield bu önsözde komitenin durumunu şöyle açıklamaktadırlar: *Britanya tarafı Amerikan meslektaşlarından farklı olarak, güncelden çok tarihsel ile, bilimselden çok normatif ile, metodolojikten çok felsefi olan ile ve siyasetin kendisinden çok onun prensipleri ile daha fazla ilgilenmektedir.* Bkz. Wight, Butterfield, 1966, s. 12. toplamda üç sayfayı bile bulmayan bu kısa önsöz, kanımızca okulun perspektifini koyması açısından çok önemlidir. Çünkü, İngiliz Okulu'nun kendi kurucuları tarafından yazılmış belki de ilk ve tek *okul* hakkındaki yazıdır.

soruyu – yani komitemizin yöntemini – ortaya koyduğunda Martin Wight da onun yanındaydı”³⁴⁸ şeklinde yazarak Wight’ın durumunu ortaya koymuştur.

Butterfield, “Uluslararası İlişkilere İngiliz Yaklaşımı” sözleri ile şüphesiz ki *International Theory: The Case for a Classical Approach* isimli makalede Bull’un ortaya koyduğu yönetsel duruşu kastetmektedir. Bull bu ünlü makalesinde özetle yedi maddede davranışsalcı yaklaşımların yanıldığı noktaları belirtmiş ve gelenekselci yaklaşımı çok net bir biçimde ortaya koymuştur. Hoffman, Bull’un anlama yaklaşımının bilimsel olarak mükemmel olmayan algı ve sezgi olduğunu yazmaktadır. Hoffman’a göre, Bull’un *anlama* konusundaki görüşleri şöyledir: “olayları gelişigüzel ya da sıralı açıklamasından öte, bir sosyal bilimci bir adım daha atarak bütünü kavramaya çalışmalıdır ve bu her şeyden çok, hipotezlerin inşa edilmesi ve test edilmesinin muhakemesine bağlıdır.”³⁴⁹

Bull, Uluslararası İlişkilerde öğretim ve araştırmanın kökenlerinin, devletler arası davranışların kanunlarını keşfederek geleceğe yönelik öngörülerde bulunma gibi boş bir çabadansa, felsefe, hukuk ve tarihte yattığını iddia etmektedir.³⁵⁰ Bull’un bu görüşleri doğrultusunda biz de Wight ile aynı soruyu sorabiliriz: Neden bir uluslararası teori yoktur? Kanımızca bunun sebeplerinden birisi de, tıpkı Bull’un belirttiği gibi uluslararası teorinin kökenlerinin felsefede, hukuk ve tarihte yatmasıdır. Wight’ın kastettiği bir uluslararası teorinin olmadığı değil ancak uluslararası ilişkilerdeki düşüncenin tarihinin kolayca ulaşılabilir olmadığıdır. Ona göre bu teorinin parçaları “topraktan eşelenip çıkarılmalı ve parçalar bir araya getirilmelidir.”³⁵¹ Ayrıca bu konuyla ilgili olarak Bull, davranışsalcılar nasıl Uluslararası İlişkiler teorisini *bilime* yakın görüyor ise Wight’ın da bu teoriyi felsefeye yakın gördüğünü belirtmektedir.³⁵²

³⁴⁸ Butterfield, 1975, s. 6.

³⁴⁹ Hoffman, 1986, s. 182.

³⁵⁰ Martin Griffiths, *Fifty Key Thinkers in International Relations*, Taylor & Francis e-Library, 2001, s. 148.

³⁵¹ Porter, s. 69.

³⁵² Bull, 1976, s. 103.

Gelenekselci yaklaşımda Uluslararası İlişkiler teorisi tarihselcidir ve yorumlayıcıdır.³⁵³ Bu duruş Bull tarafından şu şekilde nitelendirilmektedir:

*Tarihsel incelemeler olmazsa olmazdır ve en önce gelirler. Bunun üç sebebi vardır: Uluslararası politik olaylar, birbirlerinin aynısı ve tekrarı olarak genellenebilecek olaylardan öte müstesna olaylardır. Uluslararası politik olaylar bir zamana aitlerdir ve bizim onları anlayabilmemiz için o zamanı bilmeye gereksinimimiz vardır. Tarih teorisinin rehberidir: sadece tarihin sosyal bilimlerin laboratuvarı olması nedeni ile değil teorisinin de bir tarihi olmasından nedeni ile.*³⁵⁴

Yani Bull, gelenekselci yaklaşımın diplomasi tarihi ve siyasi düşünceler tarihini kullandığını belirtmektedir. Hoffman da Bull'un *modern bilimsel yaklaşımın* diplomasi tarihi ve siyasi düşünceler tarihi gibi konuları Uluslararası İlişkilere yabancılaştırdığını düşündüğünü yazmaktadır.³⁵⁵ Kuşkusuz bu şekilde bir yorumlayıcılık hermönetik yöntemle yakından ilgilidir. Richardson da Bull'un gelenekselci yaklaşımın bu yönde olduğunu şu cümleler ile vurguluyor: "Gelenekselci yaklaşım, hermönetik yöntem olarak, muhakemelerin kompleks durumlardan çıkarsanan homojen verilere değil, bu kompleks durumların tetkik edilmesine dayandığını belirtir."³⁵⁶

Gelenekselci yaklaşım, uluslararası ilişkilerde sadece ne olduğu ile değil, ne olması gerektiği ile de yakından ilgilidir.³⁵⁷ Dolayısıyla normatiftir. Genellemelerden çok biricik durumların ortaya çıkarılması ve incelenmesi ile ilgilenir. Ancak bu normatif durum, davranışsalcılar tarafından Uluslararası İlişkilerde bilgi birikiminin gelişmesinin önündeki en büyük engel olarak görülmüştür.³⁵⁸ Hurrell ve Alderson da, Bull'un gelenekselci yaklaşımının uluslararası sistem ve bu sistemin nasıl olması gerektiği ile

³⁵³ Bu kavram, orijinalde *historical interpretivism* olarak geçmekle birlikte, *tarihsel yorumlayıcılık* çevirisi bize göre tam anlamı vermediğinden bu şekilde kullanmayı uygun bulduk. Metindeki kavramı başka bir biçimde ifade etmek gerekirse, "Uluslararası İlişkiler teorisi tarihi yorumlar."

³⁵⁴ Hedley Bull, "The Theory of International Politics, 1919 – 1969", *The Aberystwyth Papers: International Politics 1919 – 1969*, Brian Porter (ed.), Oxford University Press, London, 1972, ss. 31 – 32.

³⁵⁵ Hoffman, 1986, s. 182.

³⁵⁶ James L. Richardson, "The Academic Study of International Relations", *Order and Violence: Hedley Bull and International Relations*, J. D. B. Miller, R. J. Vincent (ed.), Oxford University Press, Oxford, 1990, s. 162.

³⁵⁷ Richard Shapcott, "IR as Practical Philosophy: Defining a 'Classical Approach'", *British Journal of Politics and International Relations*, vol. 6, 2004, s. 273.

³⁵⁸ Tannısever, 2003, ss. 108 – 109.

ilgili genel önermelerde bulunduğunu ve bu şekilde bir normatiflik ihtiva ettiğini yazmaktadırlar. Bu haliyle yaklaşım sadece tarihsel değil, teorik ve sistematiktir de.³⁵⁹

“Uluslararası teori, uluslararası ilişkilerin siyasi felsefesidir”³⁶⁰ ve “uluslararası ilişkilerle ilgili olarak yapılacak bir araştırmada ahlaki ve öngörülü sorulara yer verilmesi bir gerekliliktir.”³⁶¹ Wight’ın teorik duruşunu ortaya koyan bu iki cümle şüphesiz ki Bull tarafından benimsenmiştir.³⁶² Bull’un kendi yaptığı gelenekselci yaklaşım tanımında da Wight’ın etkileri açıkça görülmektedir:

*Geleneksel yaklaşım, felsefe, hukuk ve tarihten doğar. Her şeyin üzerinde muhakeme ve varsayımın yapılması ile şekillenir. Eğer kendimizi kanıt ve ispat etme ile sınırlarsak, uluslararası ilişkilerin anlamı ile ilgili çok az şey söyleyebiliriz. Uluslararası ilişkilerle ilgili genel önermeler, bilimsel olarak mükemmel olmayan süreçlerden doğarlar ve bu genel önermeler, tartışmalı kökenlerine uyan, değişken ve kesin sonuç elde edilemeyen yapılarıyla her şeyden daha çok uyumludurlar.*³⁶³

Bu tanım ve yer aldığı makale gelenekselci yaklaşımı ortaya koyması açısından oldukça önemlidir. Aynı zamanda Bull, bu tanımlama ile gelenekselci yaklaşımın kökenlerini de ortaya koymaktadır. “Kanıt ve ispat etme” sözleri ile de Bull, açıkça davranışsalci yaklaşıma gönderme yapmaktadır. Peki, kanıt ve ispat neden Uluslararası İlişkileri sınırlandırmaktadır?

Bilindiği üzere doğa bilimlerinde yöntem gözlemlerden genel yargılara ulaşma şeklindedir. Suyun kaynama noktası araştırılırken, suyun sıcaklığı, basınç vs. gibi değişkenler ile oynanarak ve deneyler yapılarak bu bilgiye ulaşılmaya çalışılır. Ayrıca suyun kaynama noktası araştırılırken, onun arkasında bir nevi *doğa yasası* olduğu bilinir. Ancak toplumsal bilimlerde bu olanaksızdır. Ne deney yapmak ne de değişkenlerle oynamak. Biz bugün İkinci Dünya savaşına neden olan şartları yeniden oluşturarak, oradaki ülkelerin durumunu değiştirip yeni sonuçlar elde edemez ya da genel yargılara varamayız. Kuramı olgulardan koparıp daha soyut bir örnek vermek gerekirse, güç dengesi yaklaşımında her iki kutuplu sistemde daha kararlı bir uluslararası politikaya sahip olacağımız ancak başka iki kutuplu sistemler araştırılarak

³⁵⁹ Alderson, Hurrell, s. 247.

³⁶⁰ Wight, 1991, s. 1.

³⁶¹ Wight, 1991, s. 1.

³⁶² Shapcott, s. 273.

³⁶³ Bull, “International Theory: The Case for a Classical Approach”, 1966, s. 361.

bilinebilir. Ancak bu mümkün değildir. Dünya yakın tarihte sadece tek bir iki kutuplu sisteme sahip olmuştur. Yine güç dengesi örneğinden devam edersek, davranışsalci yaklaşım ile, kanıtlayıp ispatlayabileceğimiz olgular sınırlıdır. Davranışsalci bir model ile, örneğin güç dengeleri bağlamında, Yunanistan ile Türkiye'nin ve Pakistan ile Hindistan'ın neden büyük çaplı bir savaşa girmediklerini açıklayabilirsiniz. Ancak Fransa ve İngiltere'nin neden savaşmadıklarını açıklayamazsınız. Çünkü Fransa ile İngiltere arasındaki norm ve kurallar davranışsalci okulun inceleme alanı dışındadır. Norm ve kurallarla oluşan *paylaşılan bilgi*³⁶⁴ bu iki devletin savaşmamasının asıl sebebidir. Davranışsalci okul bu etmenleri tamamen göz ardı etmektedir. Davranışsalci okul bilimsel olma adına “Almanya Belçika'ya 4 Ağustos 1914'te saldırdı” ifadesini Uluslararası İlişkilerin dışında bırakmaktadır.³⁶⁵

Davranışsalci okulu neredeyse tümüyle reddeden Bull, gelenekselciliğin esaslarını ortaya koyduğu bu makalesinde,³⁶⁶ davranışsalci okulun özdense dışsal olan ile ilgilendiğini, açıklayamadığı konularda farkında olmadan gelenekselci yaklaşıma döndüğünü ve genel teoremlerden çok kısıtlı ve davranışsalci özdense dışsal olan ile ilgilendiğini, açıklayamadığı konularda farkında olmadan gelenekselci yaklaşıma döndüğünü ve genel teoremlerden çok kısıtlı ve davranışsalci yöntem ile çözülebilecek konuları çalıştığını belirtmektedir.³⁶⁷

Morton Kaplan ise davranışsalci okulun hipotezler ürettiğini ve bunları test ettiğini, örneğin devletlerin sayısı, tipleri ve davranışları zaman içerisinde değişiyorsa, askeri güçlerinin, ekonomik varlıklarının ve enformasyonlarının da değişeceğini iddia

³⁶⁴ Kelime *shared knowledge* anlamında kullanılmıştır.

³⁶⁵ Tanrısever, 2003, s. 108.

³⁶⁶ Shapcott, Bull'un bu makalede gelenekselci yaklaşımın temellerini ortaya koymaktan çok davranışsalci yaklaşımı eleştirdiğini belirtiyor. Bkz. Shapcott, s. 273. Bull da bu makalesinden bahsederken, “makale bilime değil ama bilimciliğe bir saldırıydı” şeklindeki ifadesi ile Shapcott'u destekler niteliktedir. Bkz. Hedley Bull, “International Relations as an Academic Pursuit”, *Hedley Bull on International Society*, Kai Alderson, Andrew Hurrell (ed.), Palgrave MacMillan Press, London, 2000, s. 255.

³⁶⁷ Bull, “International Theory: The Case for a Classical Approach”, 1966, ss. 367 – 369. Bull aynı zamanda davranışsalci yaklaşımı inceledikleri konuya yabancı olmakla suçlamaktadır: “Bazı durumlarda yöntemlerini o kadar kötü uygulamaktadırlar ki zihinsel meşguliyetleri ve ilgi alanları onları inceledikleri konunun içeriğine yabancılaştırmaktadır.”

eden bir hipotezi kendi kitabında³⁶⁸ ortaya attığını, bunun bir hipotez olduğunu ve doğrulanmayabileceğini, ancak yine de bir teorik çerçeve sunduğunu belirtiyor.³⁶⁹ Ancak Hedley Bull, Uluslararası İlişkilerde çoğu sorunun moral sorular olduğunu ve bunların objektif olarak cevaplanamayacağını vurguladıktan sonra, ampirik sorularla ilgili hipotezleri test etmenin bizi çok katı bir yargısalığa mahkum ettiğini dile getirmektedir.³⁷⁰ Bu farklı bakış açısı, yukarıda örneklendirdiğimiz güç dengesi konusunda da aynıdır. Davranışsalcı yaklaşım güç dengesinin normları ve kuralları güçlendirdiğini iddia ederek bir *genelleme* yaparken,³⁷¹ İngiliz Okulu'nun güç dengesine yaklaşımı stratejik olmaktan çok, daha etik prensipler içermektedir.³⁷²

Hedley Bull davranışsalcı yaklaşıma karşı gelenekselci yaklaşımın yapması gerekenleri şu şekilde vurguluyor: “Onlarla ciddi bir tartışma içerisinde olacaksak onları iyi bir biçimde anlamamız gerekir. Onların yaklaşımını onlardan daha iyi bir biçimde ortaya koyacak kadar çalışmalıyız. Sonra en beklemedikleri anda akademik Glencoe katliamındaymışçasına onları katletmeliyiz.”³⁷³ Bull'un bu ilginç cümleleri elbette ki bir nefret ve şiddet içermemektedir. Sadece gelenekselci yaklaşımı benimseyen araştırmacılara, davranışsalcılara karşı girilen bu tartışmada izlenecek bir yol sunmaktadır. Hedley Bull'un davranışsalcı yaklaşımı eleştirdiği diğer bir nokta ise davranışsalcı okulun modeller kurarak realiteden kopması ve tarihsel olarak eklektik kalması, dolayısıyla moral yöntemin olması gerekeni inceleyen yönünü göz ardı etmesidir. Başka bir deyişle bu modellere neyi alıp neyi almadığımız çok kritik noktalarda belirleyici olabilir ve bu da kesin yargılara varmamızı engeller ya da yanlış yargılara sebebiyet verir.³⁷⁴ Bull'un eleştirdiği bir diğer nokta ise davranışsalcı okulun ölçme fetişine kapılmasıdır. Yani Bull'un demek istediği, sayıların her şey demek olmadığıdır. Örneğin bazı davranışsalcı teoriler iki ülke arasındaki anlaşma sayılarına

³⁶⁸ Kaplan, deyim yerinde ise “çok koyu bir bilimsel anlayış” ile yazılmış olan *System and Process* isimli eserini kastediyor. Bkz. Morton Kaplan, *System and Process in International Politics*, Wiley, New York, 1967.

³⁶⁹ Kaplan, 1966, s. 8.

³⁷⁰ Bull, “International Theory: The Case for a Classical Approach”, 1966, s. 367.

³⁷¹ Kaplan, 1966, s. 8.

³⁷² Shapcott, s. 274.

³⁷³ Bull, 1976, s. 104.

³⁷⁴ Bull, “International Theory: The Case for a Classical Approach”, 1966, s. 370, 372.

bakmaktadır ancak, bu anlaşmaların içeriklerinin farklı olduklarını atlamaktadır.³⁷⁵ Bull Uluslararası İlişkilerde kesinliğe ve hassasiyete gerek duyulduğunu belirtmekle birlikte bunu gelenekselci teorinin de sağladığını vurgulamaktadır. Ayrıca davranışsalci yaklaşımın baskın olmasının, pratiğin Amerikan kökenli olmasından da kaynaklandığını belirtmektedir.³⁷⁶

Uluslararası İlişkilerde yöntem sorunu tartışması kanımızca çok önemli bir tartışmadır. Çünkü bu tartışma sadece bir inceleme yöntemini belirlemekte, aynı zamanda İngiliz geleneği ile Amerikan geleneğinin farklarını da ortaya koymaktadır. Bize göre her iki yaklaşımın da arkasında pozitivist bilimsellik kaygıları bulunmaktadır.³⁷⁷ Dolayısıyla her iki yaklaşım da *bilimsel* olma iddiasına sahiptir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, daha önce de belirttiğimiz üzere, davranışsalci yaklaşımın *bilimsellik* iddialarıdır. Davranışsalci yaklaşım bu iddialar ile gelenekselci yaklaşımın bilimsel olmadığını vurgulamaktadır. Ancak bize göre pozitivist bir duruş gelenekselci yaklaşımda da mevcuttur. Bunun nedeni pozitivist olmanın yolunun sadece doğa bilimlerinin yöntemlerini kullanmaktan geçmemesidir. Sosyal bilimlerde değerden bağımsız bilgi konusundaki görüşlerimizi daha önce belirtmiştik. Sosyal bilimlerde değerden bağımsız bilgi olmamasına rağmen pozitif bir bilim anlayışı gelenekselci Uluslararası İlişkiler yaklaşımında da vardır. Bunun nedeni gelenekselci yaklaşım ile de pozitif bilgiye ulaşılabileceği gerçeğidir. “İdeolojik farklılık Soğuk Savaşın en önemli nedenlerinden birisidir” bu cümle normatiftir ancak pozitif bilgi içermektedir. Bu nedenle davranışsalci okulun *bilimsel değil* söylemlerini doğru bulmamaktayız. Hedley Bull da yukarıda alıntıladığımız “bilimsel olarak mükemmel olmayan” ifadesi ile davranışsalci yaklaşımın “bilimselliğine” gönderme yapmaktadır. Gelenekselci yaklaşımın tanımı verdikten hemen sonra Bull, “önyargılı olmamak için *bilimci* kelimesinden *bilimsel* demeyi tercih ettim”³⁷⁸ şeklinde yazarak,

³⁷⁵ Bull, “International Theory: The Case for a Classical Approach”, 1966, s. 372, 274.

³⁷⁶ Bull, “International Theory: The Case for a Classical Approach”, 1966, ss. 375 – 376.

³⁷⁷ Hem Tanrısever hem de Little bu yöntemsal tartışmanın yetmişli yılların sonuna doğru uzlaşmaya doğru gittiğini belirtmektedirler. Ancak hiçbir zaman Uluslararası İlişkilerde yöntem konusunda tam bir uzlaşma sağlanamamıştır. Bkz. Tanrısever, 2003, ss. 111 – 116 ve Richard Little, “International Relations and the Methodological Turn”, *Political Studies*, vol. 39(3), 1991, ss. 467 – 469.

³⁷⁸ Bull, “International Theory: The Case for a Classical Approach”, 1966, s. 361. Bull aynı zamanda Amerikan üniversitelerinde artık tarih eğitiminin neredeyse bırakıldığını ve tarih eğitimi almış

gelenekselci teori tanımında yazdığı “bilimsel olarak mükemmel olmayan” sözlerini açıklamaktadır. Ayrıca Bull, davranışsalci yaklaşımın kendi sınırlı dünyası içerisinde incelendiğinde çok tutarlı ve çoğu zaman yüksek standartlara sahip olduğunu belirtmektedir; ancak davranışsalci yaklaşıma gelenekselci gözlerle bakıldığında, bu yaklaşımın Uluslararası İlişkilere katkısının sıfır olduğunu söylemektedir.³⁷⁹

2. İNGİLİZ OKULU’NUN ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN TEMEL SORUNSAĞI BAĞLAMINDA DİSİPLİNE KATKISI

Bir disiplinin oluşması için şüphesiz ki onun bir temel sorunsalı bulunması gereklidir. Uluslararası İlişkilere baktığımızda da bir temel sorunsalının bulunduğunu görürüz. Ancak bu sorunsalı ne şekilde tanımladığımız oldukça belirleyicidir. Bu nedenle Uluslararası İlişkilerin etrafında döndüğü sorunsalları iyi tanımlamamız gerekir. Yani disiplinin ne ile ilgilendiği, ona yapılan katkılar açısından oldukça önemlidir. Örneğin bir disiplinin ana sorunsalı dünyadaki kısıtlı kaynakların paylaşımı ise, bir çalışmanın deniz memelilerinin üremeleri ile ilgili yaptığı bir keşfin o disipline katkısı sıfırdır. Bu nedenle bu başlığın altında soracağımız ilk soru Uluslararası İlişkiler disiplininin ana sorunsalının ne olduğudur.

İlk bakışta Uluslararası ilişkilerin ana sorunsalı, “savaşların nasıl önlenilebileceği” gibi görünmektedir. Disiplinin üniversiteler içerisinde ortaya çıkışının rastladığı Birinci Dünya Savaşının bitiş yılları da bunu göstermektedir.³⁸⁰ Ancak kanımızca bu soru fazlasıyla “realist” bir sorudur. Her ne kadar realizm savaşı kaçınılmaz ve tarih boyunca

Uluslararası İlişkiler akademisyenlerinin bu bölümlerde istihdam edilmediklerini belirtiyor. Bkz. Bull, 1972, s. 31.

³⁷⁹ Bull, “International Theory: The Case for a Classical Approach”, 1966, s. 364. Biz Bull kadar katı olmamakla birlikte, davranışsalci okulun katkılarının, gelenekselci okul ile karşılaştırıldığında oldukça sınırlı olduğunu düşünmekteyiz. Bizce bu durum günümüz Uluslararası İlişkilerindeki dönüşümlere bakıldığında da açıkça görülmektedir.

³⁸⁰ Uluslararası İlişkiler disiplininin doğuşu ile ilgili birçok tartışma bulunmakla birlikte, biz yaygın kanı olan Birinci Dünya Savaşının bitişini başlangıç noktası olarak ele aldık. Bu konuya bir nevi *modern Uluslararası İlişkiler disiplininin başlangıcı* da denebilir. Atila Eralp de Uluslararası İlişkilerin bir disiplin olarak doğuşunun Birinci Dünya Savaşı sonrasına rast geldiğini, kimi yazarlar bunu daha öncelere götürseler de, genel kanının Uluslararası İlişkiler disiplininin yirmi birinci yüzyılın bir olgusu olduğu yönünde olduğunu belirtmektedir. Bkz. Atila Eralp, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm – Realizm tartışması”, *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, Atila Eralp (ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 58.

var olmuş ve var olacak bir olgu olarak görse de, ya da başka bir ifade ile savaşların önlenebilirliği konusunda şüpheler barındırorsa da, temel sorunsalın “savaş” kavramı etrafında şekillendirilmesi, soruyu realist bir perspektife çekmektedir. Eğer savaşların önlenmesi Uluslararası İlişkiler disiplinin temel sorunsalı olmak için fazla realist bir yaklaşım ise, o halde disiplinin temel sorunsalı ne olmalıdır?

Disiplinin temellerini oluşturan birinci büyük tartışmanın önerdiği bir diğer kavram, bilindiği üzere işbirliğidir. Bu bağlamda bakıldığında Uluslararası İlişkilerin temel sorunsalı devletler arasındaki işbirliğinin nasıl sağlanacağıdır. İşbirliği ya da işbirliğinin geliştirilmesi olguları Uluslararası İlişkiler disiplininin teorik yanının gelişmesi ile birlikte, sadece devletleri değil, işbirliğinin doğasına da uygun olarak uluslararası örgütleri, ulus üstü örgütleri, uluslararası şirket ve sermayeler ile bireyleri de kapsamına alan bir teorik düzlem yaratmıştır. Bu açıdan bakıldığında, bu aktörler arasında işbirliğinin geliştirilmesi başlı başına bir sorunsal gibi durmaktadır. Ancak bu olgunun arkasında yatan gerçek, yine savaşların önlenmesidir. Liberal olarak adlandırılan okulun da aslında sunduğu teorik perspektif, çıkış noktası olarak savaşların önlenmesini ele almaktadır. Realistler tarafından “idealist”³⁸¹ olarak adlandırılan bu yaklaşım, işbirliğinin geliştirilerek tüm dünyayı yıkıma götüren Birinci Dünya Savaşı gibi büyük çapta bir savaşın tekrarlanmasının engellenebileceğini öngörmekteydi.³⁸² Başka bir deyişle bu görüş etrafında birleşenler, uluslararası politikayı sadece açıklamanın yeterli olmadığını, aynı zamanda onun iyileştirilmesinin de gerekliliğini savunmuşlardır.³⁸³ *İyileştirme gerekliliğinden* de anlaşılacağı üzere, uluslararası politikada *kötü* olan bir şeyler bulunmaktadır ve bunların iyileştirilmesi gereklidir. Şüphesiz ki bu *kötü* olan şeyler savaş ve şiddettir, dolayısıyla disiplinin ilk büyük kuramsal tartışmasının sunduğu sorunsal da *savaş* ve onun önlenebilirliği olgusu üzerine şekillenmektedir.

³⁸¹ Realizm – liberalizm tartışmasına farklı bir açıdan bakan ve Uluslararası İlişkiler disiplininin ortaya çıkışı ile ilgili değişik bir perspektif ortaya koyan önemli bir çalışma için bkz. Peter Wilson, “The Myth of the ‘First Great Debate’”, *Review of International Studies*, vol. 24 (5), 1998, ss. 1 – 16.

³⁸² Eralp, s. 60. Eralp “idealizm” adlandırmasının, barışçıl bir dünya düzeni arayışında olan akademisyenlerin düşüncesinin *ütöpik* olmasından kaynaklandığını belirtiyor.

³⁸³ William C. Olson, “The Growth of a Discipline”, *The Aberystwyth Papers: International Politics 1919 – 1969*, Brian Porter (ed.), Oxford University Press, London, 1972, s. 10.

Disiplinin ilk büyük kuramsal tartışmasının, temelde aynı kökenlerden beslendiğini ve bu nedenle disiplinin temelini koydukları sorunsalın dolaylı olarak aynı olduğu bizce açıktır. Peki, o zaman Uluslararası İlişkiler disiplini ne etrafında şekillenmiştir? Hedley Bull, Uluslararası İlişkiler için önemli gördüğü soruları şu şekilde sıralıyor:

*Egemen devletlerin bir arada bulunmaları bir sistem mi yoksa toplum mu oluşturuyor? Yoksa oluşturmuyor mu? Eğer egemen devletlerden oluşan bir toplumdaki söz ediyorsak, bu toplum ortak bir kültür ya da medeniyet gerektiriyor mu? Eğer gerektiriyorsa, böyle bir ortak kültür, günümüzde uygulanmaya çalışılan diplomatik çerçevenin altında mı yatıyor? Uluslararası toplumda savaşın yeri nedir? Tüm güç kullanımı toplumun işleyişi içerisinde aforoz mu edilmeli, yoksa tolere edilebilecek, hatta ihtiyaç duyulabilecek “haklı savaş” diye bir şey var mı? Uluslararası toplumun üyesi olan egemen bir devlet, bir diğerinin iç işlerine müdahale edebilir mi ve eğer edebilirse hangi koşullarda edebilir? Egemen devletler uluslararası toplumun yegane üyeleri midirler, yoksa aslen hakları ve görevleri, oluşturdıkları ve onlar adına hareket eden politik organizasyonlardan daha ağır basan bireyler mi uluslararası toplumu oluştururlar?*³⁸⁴

Bull’un bu sorularının işaret ettiği şey uluslararası toplum ontolojisidir. İngiliz Okulu’nun önemli isimlerinden birisinin, uluslararası ilişkiler hakkındaki sorularının bunlar olması şüphesiz ki şaşırtıcı değildir. Ancak burada önemli olan nokta bu soruların ve bu soruların yanıtları aranırken ortaya konan teorik perspektifin Uluslararası İlişkilerin ana sorunsalını nasıl ortaya koyduğudur. Sorulara baktığımızda, ortaya konan temel sorunsalın “bir arada yaşama sorunsalı” olduğunu görmekteyiz. Temel aktör olarak ister egemen devletleri ister bireyleri ele alalım, – ki bu ayrım bir bakıma İngiliz Okulu içerisindeki çoğulculuk/solidarite tartışmasına işaret etmektedir – dünya üzerinde bu politik organizasyonların ya da bireylerin çoğul durumda bulunmasından kaynaklanan sorun, onların nasıl bir arada var olacaklarıdır. Başka bir deyişle uluslararası ilişkiler sosyal bir ilişki türüdür. Tıpkı diğer sosyal ilişkiler gibi Uluslararası İlişkiler de, birden fazla ve farklı sosyal birimler dâhilinde bulunan insanların bir arada yaşama sorunsalıdır. Böyle bir tanımlamadan, eğer bütün insanlar tek bir toplumsal birim dâhilinde yaşasalar veya sadece bir tek toplumsal birimle kendilerini kimliklendirselerdi toplumlararası ilişkilerin söz konusu olamayacağı sonucu

³⁸⁴ Bull, “International Theory: The Case for a Classical Approach”, 1966, s. 367.

doğal olarak çıkar. Aynı şekilde uluslararası ilişkilerden, ancak “ulus”un ötesinde “uluslar” var olduğu sürece bahsedebiliriz.³⁸⁵

Dünya üzerindeki aktörlerin bir arada var olma sorunsalını Uluslararası İlişkilerin temel sorunsalı olarak kabul etmemizin başlıca iki nedeni bulunmaktadır. Yine Wight’ın üç gelenek teorisini takip edecek olursak, yukarıda da tartışıldığı üzere realist ve radikalist yaklaşımların disiplinin ana sorunsalı olarak iki uç noktada durduklarını söyleyebiliriz: Savaş ve yine savaşı önleme amaçlı işbirliği. Savaş olgusu, yukarıda da açıklandığı gibi fazla realist olmakla birlikte, uluslararası politikanın değişmeyen bir gerçekliğidir. Dolayısıyla savaş her zaman olmuştur ve olacaktır, ancak Uluslararası İlişkilerin tamamen savaş ve çatışma ekseninde döndüğünü söylemek yanlış olur. Güç mücadelesi doğal olarak uluslararası politikanın bir parçasıdır. Bir arada var olma sorunsalı etrafında şekillenen bir disiplin elbette ki savaş olgusunu reddetmemektedir, aksine onu kapsamaktadır. Tamamıyla Hobbesçu bir durum olarak ele almamakla birlikte, aktörü ister birey ister devlet addedelim, aktörlerin bir üst otoritenin bulunmadığı durumlarda birlikte var olmaları şüphesiz ki savaşlara yol açacaktır. Bu nedenle savaş uluslararası politikanın bir parçasıdır ve bu olgunun daimi olması ancak tek başına, ya da başka bir deyişle bir güç mücadelesi olarak, Uluslararası İlişkilerde yegane açıklayıcı olamaması, disiplinin temel sorunsalını bir arada var olma sorunsalı olarak nitelendirmemizin birinci nedenidir. Bir arada var olma sorununu disiplinin etrafında şekillendiği soru olarak ele almamızın ikinci nedeni ise bu sorunun, savaş ve güç mücadelesi ile birlikte, birinci büyük kuramsal tartışmanın ortaya koyduğu diğer başlıca kavram olan işbirliğini de kapsamasıdır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki bir arada var olma sorunsalı, işbirliği ile savaş ve güç mücadelesinin sonsuza kadar ortadan kalkacağı fikrini kapsamaz. Nasıl bir toplumda her daim çatışma ve karşılıklı iyi ilişkiler varsa, tüm aktörlerin bir arada bulunduğu bu dünya toplumunda da savaş ve işbirliği bir arada bulunmaktadır ve işbirliği ile savaşların tamamen önlenmesi mümkün değildir. Dolayısıyla bir arada var olma sorununu disiplinin temel sorunsalı olarak ele almamızın ikinci nedeni, bu sorunsalın işbirliğini de kapsamaması ancak, “işbirliğinin geliştirilerek savaşların önlenmesi” gibi dar kapsamda kalmaması ve ayrıca işbirliği ile

³⁸⁵ Yurdusev, 2003, s. 18. Yurdusev’in kastettiği, bir dünya devleti durumunda uluslararası ilişkilerden – hem bir disiplin hem de bir ilişki türü olarak – bahsetmemizin mümkün olmadığıdır.

savaşın bir arada bulunabileceği olgusuna izin vermesidir. Özetle, Uluslararası İlişkiler gibi disiplinler arası kabul edilen bir disiplin için, bu şekilde kapsayıcı bir sorunsal ortaya koymak oldukça önemlidir. Çünkü kapsamı tüm insanlık ile ilgili olan bu disiplin, insanoğlunun ya da onların kurduğu politik organizasyonların *iyi* ya da *kötü* yönelimlerine indirildiğinde kısırlaşır. Bu nedenle, bir nevi insanlığın temel sorunu olan bir arada var olma sorununun disiplinin temeline oturtulması, bu *disiplinler arası disiplini* daha kapsayıcı ve anlamlı kılmaktadır.

Uluslararası politikada aktörlerin bir arada var olma sorununu, Uluslararası İlişkiler disiplinin temel sorunsal olarak ortaya koyduğumuza göre, İngiliz Okulu'nun bu sorunsal bağlamında disipline ne gibi katkılarda bulunduğunu inceleyebiliriz. Bu başlığın girişinde de belirttiğimiz üzere, temele hangi soruyu koyduğumuz, bir teori okulunun katkısı bağlamındaki incelemelerde oldukça önemlidir ve bu nedenle İngiliz Okulu'nun disipline katkısı, bir arada var olma sorunsal bağlamında daha da belirginleşmektedir. Bir arada var olma sorununa İngiliz Okulu'nun en büyük katkısı, şüphesiz ki uluslararası toplum kavramıdır. Egemen devletlerin bir toplum oluşturduğunu öne süren bu kavram, bu toplumda bir üst otorite bulunmamasından kaynaklanan düzen problemini irdeleyerek, aslında uluslararası toplumda bir düzenin doğal halde var olduğunu, bu düzenin derecesinin artabileceğini ya da düşebileceğini ortaya koymuştur. Başka bir deyişle bu toplum içerisinde savaş da olabilir işbirliği de. Wight'ın da uluslararası politikanın bu üç yönünün daimi ilişki içerisinde bulunduğunu belirtirken demek istediği aslında budur: Uluslararası politika rasyonalist, realist ya da radikalist örüntüler etrafında şekillenebilir.³⁸⁶ Buzan da Uluslararası İlişkiler dünyasının realist, rasyonalist ya da radikalist düşünceleri nasıl anlatacağını bildiğini, ancak bunları birbirlerine karşıt olarak anlattığını, İngiliz Okulu'nun bu noktada katkısının, bu üç geleneğin etkileşimleri ile uluslararası politikayı anlatmak ve bu üç geleneğin çeşitli kombinasyonlarıyla tarihi yorumlamak olduğunu belirtiyor.³⁸⁷ Yani İngiliz Okulu, realizmin güç mücadelesini de, radikalizmin bireyi aktör kabul eden işbirliğini de içerisinde barındırır. Bir uluslararası toplum fikri ortaya koyar ve bu uluslararası toplumun bir üst otorite olmadan da *toplumsal ilişkileri* barındırabileceğini vurgular.

³⁸⁶ Wight, 1987, ss. 226 – 227.

³⁸⁷ Buzan, 2001, s. 480.

Uluslararası toplum kavramının bir arada yaşama sorunsalı bağlamında ortaya koyduğu fikir, temelde uluslararası toplumun anarşik yapısının düzenlenebilirliği ve bir üst otorite bulunmaması durumunun sadece daimi bir güç mücadelesine değil, işbirliği ve barışa da izin verdiğidir. Bu nedenle Martin Wight'ın *uluslararası teorinin* bulunmadığına dair yazdıkları anlamlıdır: “Uluslararası teori ile kastettiğimiz, devletler arası ilişkiler hakkındaki kuramsal düşünme geleneğidir. Bu gelenek devlet hakkındaki kuramsal düşünme geleneği olan ve politik teori olarak adlandırılan gelenek ile ikiz olarak addedilir. Bu nedenle uluslararası teori ilk bakışta yoktur.”³⁸⁸ Wight'ın bu pasajda demek istediği, Uluslararası İlişkilerin doğal durumunun bir dahili analogi çerçevesinde algılanmasının, disiplinin var olmasını engellediğidir. Bu nedenle bir üst otoritenin bulunmaması durumu, yani anarşi; kaos, karmaşa, daimi güç mücadelesi ve çatışma olarak değil, *anarşik bir toplum* olarak algılanmalıdır. Yani egemen devletler, insanların oluşturduğu topluma benzerlik göstermeyen, bir üst otoritenin bulunmadığı bir toplum oluşturmaktadır. Ya da başka bir deyişle, “eğer politik teori devlet hakkındaki kuramsal düşünme geleneği ise, uluslararası teori de devletler toplumu, uluslar ailesi veya uluslararası camia hakkındaki kuramsal düşünme geleneğidir.”³⁸⁹

İngiliz Okulu'nun uluslararası toplum ontolojisini Uluslararası İlişkilerin temeline oturtması, uluslararası sistem çalışmalarına da farklı bir yaklaşım getirmiştir. İngiliz Okulu, önceki bölümlerde dile getirdiğimiz üzere uluslararası sistem ile uluslararası toplumun farkını ortaya koymuş, bir bakıma bu açıdan da kendisini realizmden ayırmış, ve her uluslararası sistemin bir uluslararası toplum olmadığını belirtmiştir. Ancak, İngiliz Okulu aynı zamanda uluslararası sistemlere de farklı bir bakış açısı getirmiştir. İngiliz Okulu, devlet sistemlerine realizmin yaptığı gibi sadece mekanik bir anlayışla yaklaşmaz. Yani sadece devlet sistemlerindeki devletlerin sayısı, askeri güçleri, görelî güçleri ve politik sistemlerine değil, devlet sistemlerindeki norm ve kurallar ile sistemi oluşturan devletlerin yer aldığı ve karşılıklı ilişki içerisinde buldukları kurumlara da bu incelemede yer verir.³⁹⁰ Dolayısıyla İngiliz Okulu uluslararası politikanın normatif yanına ve buna bağlı olarak devlet ilişkilerindeki

³⁸⁸ Wight, “Why is There No International Theory?”, 1966, s. 17.

³⁸⁹ Wight, “Why is There No International Theory?”, 1966, s. 18.

³⁹⁰ Bull, 1977, s. 17.

kurallara, bu kurallar çerçevesinde oluşturulan kurumlara ve bu kurumların sistem içerisindeki rollerine de inceleme alanı kapsamına alır. Bu kural, kurum ve normlar geliştiğinde, tıpkı normal bir toplumda olduğu gibi, toplumsal ilişkiler de gelişir ve ortak çıkar bağlamında uluslararası toplum yükselir. Ortak çıkar Bull'un da tanımladığı üzere, sosyal yaşamın temel hedeflerinden olan bir olgudur. Farklı ve çatışan amaçlar olabilir ancak devletler hedefler bağlamında ortak çıkarları araçsallaştırırlar.³⁹¹

İngiliz Okulu'nun bir diğer ortaya koyduğu perspektif, ilgili başlık altında ayrıntılı olarak incelediğimiz üzere, ortak kuralların toplumsal yaşamdaki düzenleyiciliğidir. Yine incelediğimiz üzere çoğulcu ve solidarist yaklaşım olarak iki farklı anlayışı içerisinde barındıran İngiliz Okulu, kuralların düzenleyici rolünü ve toplumsal yaşamdaki işlevini, uluslararası toplum için kilit noktada görür. Çoğulculuk/solidarite tartışmasının hangi kanadının daha güçlü olduğu çekişmeleri bir yana, bu tartışma Uluslararası İlişkiler çalışmaları için bir analitik araç da oluşturmaktadır. Tim Dunne'in deyimiyle İngiliz Okulu, savaşın sebepleri ve ahlaki durumu, müdahale için haklı nedenler ya da müdahale etmeme prensibi, insan hakları, kaynakların global dağılımı gibi normatif sorular sormakta ve çoğulculuk/solidarite tartışması, devletler toplumunun bu sorulara nasıl karşılık vereceğinin analitik düzlemini oluşturmaktadır.³⁹²

Bellamy,³⁹³ İngiliz Okulu'nun Uluslararası İlişkilere katkısını üç biçimde düşünebileceğimizi belirtiyor: Roy Jones gibi okulun kapatılması gerektiğini söyleyerek,³⁹⁴ Ian Hall gibi okulun artık var olmadığını, çünkü okul üzerine çalışan çağdaş yazarların okulun bazı temel fikirlerini kökten değiştirdiğini iddia ederek,³⁹⁵ ya da Buzan gibi okulun, Uluslararası İlişkilerde yeterince faydalanılmamış bir araştırma kaynağı olduğunu vurgulayarak.³⁹⁶ Okulun kapatılması ya da yönünün değiştiği iddiaları konumuz dışında olmakla birlikte, yeri geldikçe bu iddiaları tartışmaya çalıştık.

³⁹¹ Bull, 1985, s. 67.

³⁹² Dunne, 1998, s. 11.

³⁹³ Bellamy, 2005, ss. 2 – 3.

³⁹⁴ Jones, 1981.

³⁹⁵ Ian Hall, "Review: Still the English Patient? Closures and Inventions in the English School", *International Affairs*, vol. 77(4), 2001, ss. 931 – 942. Hall'a göre Dunne ve Wheeler'ın solidarizm ve yapısalcılığa verdiği önem Okulun devlet merkezilik, güç politikalarının önemi gibi kurucu argümanlarını yaralamakta bu nedenle İngiliz Okulu özünü kaybetmektedir.

³⁹⁶ Buzan, 2001.

Ancak bu çalışmanın ana amaçlarından birisini de oluşturan “İngiliz Okulu’nun varlığı” tartışmaları bağlamında Buzan’ın çizdiği yol anlamlı gözükmektedir. Çünkü özellikle günümüz uluslararası ilişkiler teorisinde inşacılığın yükselişe geçmesi, İngiliz Okulu’nun normatif yönünün yeniden okumalarının yapılmasına ve inşacılık bağlamında okulun değerinin yeniden anlaşılmasına yol açmıştır. Alexander Wendt’in Hedley Bull ile kendisini aynı gelenekten sayması ve İngiliz Okulu’nun devlet kimlikleri ile ilgili bir açılım getirmemesine rağmen, devletler sistemini paylaşılan normlar tarafından yönetilen bir toplum olarak formüle ettiğini belirtmesi,³⁹⁷ okulun inşacılık açısından ne kadar önemli olduğunun bu teorinin en önemli ismi tarafından tescilidir.

İngiliz Okulu’nun ortaya koyduğu tüm bu teorik perspektifler başta da belirttiğimiz üzere, okulun uluslararası toplum fikrini ortaya atmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum da Uluslararası İlişkilerin temel sorunsalı olarak bir arada yaşama sorununu ele aldığımızda İngiliz Okulu’nun ne kadar kullanışlı bir analitik araç sunduğunu gözler önüne sermektedir. Bir arada var olma sorunsalı ancak toplumsal bir analiz ile çözülebilir. Uluslararası toplumun yapısı güvenilir olmaz ancak bu yapı daha radikal değişikliklere izin veren bir yapıdır.³⁹⁸ Dolayısıyla uluslararası ilişkiler incelenirken yapılacak şey, devletler toplumunun sosyolojisini araştırmaktır. Devletler toplumunun ortaya çıkışı, tarihsel bir perspektif içerisinde incelenerek devlet davranışı ve uluslararası toplumun gideceği yol daha iyi anlaşılabilir.

Bilindiği üzere İngiliz Okulu’na yöneltilen en büyük eleştirilerden biri de realizme benzediği yönündedir. Bunun birinci neden okulun, güç dengesi, anarşi ve egemen devlet gibi realist kavramlara ağırlık vermesidir. İkinci neden ise, uluslararası toplumda düzene büyük ağırlık vererek, uluslararası adaletin sosyal, politik ve ekonomik yanların göz ardı etmesi ve bu nedenle “muhafazakar” bir duruş sergilemesidir.³⁹⁹ Hatta realizme benzerlik kimi zaman İngiliz Okulu’nun “Atlantik’in

³⁹⁷ Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, ss. 31 – 32.

³⁹⁸ Linklater, 2005, s. 109.

³⁹⁹ João Marques de Almeida, “Challenging Realism by Returning the History: The British Committee’s Contribution to IR 40 Years On”, *International Relations*, vol. 17 (3), 2003, s. 274.

diğer tarafındaki realistler”⁴⁰⁰ olarak adlandırılmasına bile yol açmıştır. Ancak okulun uluslararası toplum düşüncesini anlattığımız bölümde de ortaya koyduğumuz gibi, başta en temel kavram olan anarşinin yapısı olmak üzere, kural, kurum ve ortak çıkar, işbirliği, düzen gibi kavramlarda İngiliz Okulu’nun realizmden ne kadar farklı olduğu açıktır. İngiliz Okulu’nun realizme benzetilmesine yol açan diğer kavram olan güç dengesi ise, daha öncede de belirttiğimiz üzere İngiliz Okulu’nda mekanik değil normatiftir. Egemen devletlerin inceleme alanında aktör olarak ele alınması ise realizmden farklı olarak, diğer aktörlerin göz ardı edildiği anlamına gelmemektedir. Unutulmamalıdır ki kurumsallaşma, İngiliz Okulu’nun vurguladığı en önemli olgulardan biridir. Çünkü uluslararası toplum, ancak kurumsallaşma ile yürütülebilir ve yaşayabilir. İngiliz Okulu’na realizme benzeme yönünde getirilen bir diğer eleştiri olan “muhafazakarlık” ise bir bakıma doğrudur. Ancak bu doğruluk durumu sadece adalet ile ilgilenmemesinden kaynaklanmamaktadır. Aslına bakılırsa adalet mevhumu, okulun solidarist kanadında çokça işlenmiştir. Okulun muhafazakarlığı, ekonomi, açlık, fakirlik, çevresel konular ve benzeri konulara değinmemesindedir. Realist bir birincil politika/ikincil politika⁴⁰¹ ayrımına benzeyen bu ayrım belki de okulun en zayıf noktalarından biri olarak görülebilir. Daha önce de belirttiğimiz üzere bir teorinin dünyada olup biten her şeyi açıklamak gibi bir gayesi olması anlamsızdır. Teoriler analiz düzlemleri sunarlar, İngiliz Okulu da bu bağlamda uluslararası toplum ontolojisi ile uluslararası ilişkiler için bir analiz düzlemi ortaya koymaktadır. Ancak daha büyük bir teori olması için, İngiliz Okulu’nun analitik araçları daha önce üzerinde çalışılmamış bu alanlara da uygulanmalıdır. Doğaldır ki bu alanlara uygulamada sorulacak soru, İngiliz Okulu’nun uluslararası toplum kavramının bu tip analitik düzlemlere uygulanmasının mümkün olup olmadığıdır. Bize göre bir toplumu inceleme alanı eden bu analitik araç, nasıl ki normal toplumları inceleyen bu tip teoriler varsa, uluslararası toplumdaki “diğer konulara” da uygulanabilir. Sonuçta ele alınan bir toplumdur. Ancak yine de İngiliz Okulu’nun bu konularda hemen hemen hiçbir şey söylemediği de açıktır.

⁴⁰⁰ Dunne, 1998, s. 5 ve Fred Halliday, “The Pertinence of International Relations”, *Political Studies*, vol. 38 (3), 1990, s. 506.

⁴⁰¹ Kavram High Politics/Low Politics anlamında kullanılmıştır.

Tekrar başta sorduğumuz soruya, yani Uluslararası İlişkilerin temel sorunsalı bağlamında İngiliz Okulu'nun disipline katkısının ne olduğu sorusuna dönersek, buna vereceğimiz yanıt iki yönlü olmalıdır. Bunlardan birincisi yukarıda açıkladığımız uluslararası toplum kavramının direkt olarak uluslararası ilişkilerin doğasına getirdiği farklı bakış açısı ve inceleme düzlemidir. İkinci katkı ise bir önceki başlıkta irdelenen okulun yöntemsel anlayışıdır. Yöntemsel anlayış, daha önce de belirtildiği üzere uluslararası toplum incelemesinin özünü oluşturmaktadır. Ancak bu anlayış realist kanattan ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Davranışsal okulun temel sorusu olan “ne neyi neden açıklıyor?” sorusunu İngiliz Okulu'nun uluslararası toplum kavramına yönelten Copeland, İngiliz Okulu'nda neyin ne tarafından ve ne için açıklandığının bu kavramın kapsamında olmadığını, ayrıca İngiliz Okulu çalışmalarının genelde kavramsal analizin özüne inerek bu soruları yanıtlamaktansa, okula kimin dahil olup olmadığı, doğru kavramın toplum mu sistem mi olduğu ve benzeri sorularla analitik düzlemin çevresinden dolaştığını belirtmektedir.⁴⁰² İlk bakışta haklı gibi görülen bu sorularda kaçırılmaması gereken nokta, Copeland'ın yaptığı gelenekselci bir yöntem kullanılarak oluşturulmuş bir kavramı, davranışsal bir yöntem ile eleştirmektir. Yani bağlı değişkenin sabit değişkene göre durumu bu yöntemi kullanmayan bir yaklaşıma sorulduğunda, bu sorunun cevapsız kalacağı açıktır. Çünkü bu kavram oluşturulurken böyle bir epistemoloji kullanılmamıştır. *Bilimsel* bir yaklaşım ile cevap vermek gerekirse, cevap boş kümedir.

Sonuçta üç gelenek teorisi çerçevesinde bir inceleme yapacak olursak, İngiliz Okulu'nun Uluslararası İlişkilere yaptığı katkı, şüphesiz realist ve radikal kanat arasında bir *orta yol* oluşturmasıdır. İngiliz Okulu ne realizm kadar kötümser, ne de radikalizm kadar iyimserdir. Realizmin savaş ve çatışma olgusu ile radikalizmin işbirliği ve ortak çıkar olgusunu birleştirmiştir. İngiliz Okulu'nun ortaya attığı orta yol, aynı zamanda uluslararası toplumun kurallara dayalı yapısını ortaya koyarak, Grotiyan Uluslararası İlişkiler anlayışını meydana getirmiş ve günümüz Uluslararası İlişkilerine dek etkileri uzanan bir yöntem benimsemiştir.

⁴⁰² Copeland, s. 431.

SONUÇ

Çalışmanın başında amaçlarımızı sıralarken okulun adından başlayarak, sınırlarını çizeceğimizi, okulun yöntemi ve disiplinin temel sorularına verdiği yanıtlar bağlamında okul “varlığını” ortaya koyacağımızı belirtmiştik. Birinci bölümde incelediğimiz adlandırma sorunsalı bağlamında, bu konuda görüş bildiren akademisyenlerin neredeyse tümünün görüşlerine yer vererek, okul için uygun adın ne olduğunu tartıştık. Okul için ön plana çıkan adlar “kurumsalcılar”, “klasik okul” ve “İngiliz Okulu” idi. Kurumsalcılar ismi her ne kadar Hidemi Suganami tarafından Roy Jones’tan daha önce bir tarihte okulu adlandırmak için kullanılmış olsa da, bu ad “liberal kurumsalcılar” olarak adlandırılan düşünür grubunu nitelediğinden ve okulun temel argümanı olan uluslararası toplum düşüncesinin sadece “kurumsalcı” ayağına vurgu yaptığından, bize göre uygun bir adlandırma değildir. Klasik okul ismi ise başlangıçta oldukça makul görünmektedir. Çünkü okulun kullandığı yöntemin “gelenekselci” ya da “klasik” olarak adlandırılması ve yöntemsel duruşun okulun tanımlayıcılarından biri olması bu ismi uygun bir isim haline getirmektedir. Eğer okul Roy Jones’un İngiliz Okulu’nun kapatılmasını isteyen makalesi ile adlandırılmamış olsa, bu ad okulu tanımlamak için kullanılabilirdi. Ancak “klasik okul” adlandırması da kanımızca İngiliz Okulu gibi problemlere yol açacaktır. Özellikle “klasik” yöntemi benimseyenlerin sadece “İngiliz Okulu” dahilinde bulunmaması ve Uluslararası İlişkiler düşüncesinin “klasik” kökenlerinin Aristoteles, Platon, Thucydides gibi düşünürlere dayanması ve bu düşünürlerin İngiliz Okulu’nun çalışma alanıyla neredeyse hiçbir ilgilerinin bulunmaması, “klasik okul” adlandırmasını da problemli kılmaktadır.

Adlandırma sorunsalı başlığı altında da vurguladığımız üzere bize göre en uygun adlandırma “İngiliz Okulu” adlandırmasıdır. Bu adlandırmayı uygun olarak görme nedenlerimizin başında, adlandırmanın artık yerleşmiş olması ve İngiliz Okulu dediğinde hangi teori ailesinin kastedildiğinin herkesçe malum olması gelmektedir. Ancak bir başka neden daha vardır. İngiliz Okulu’nun kökenlerinin *London School of Economics* ve *British Committee*’ye dayanması. Yani okul İngiltere’de kurulmuş ve okulun etkin isimlerinin tamamı İngiliz Uluslararası İlişkiler geleneği içerisinde yetişmiştir. Ancak İngiliz Okulu adı da problemsiz değildir. Özellikle bir ulus adı ile bir

teori ailesinin adının bağdaştırılmasından kaynaklanan problemler barındırmaktadır. Sanki tüm temsilcilerin *İngiliz* olma zorunluluğu varmış gibi bir intiba uyandıran bu ad, okulun en önemli temsilcilerinden Hedley Bull'un bir Avustralyalı olmasından dolayı da problemlidir. Örneğin Yurdusev bu nedenle okulun adının "Britanya Okulu" olmasının daha uygun olacağını belirtmektedir.⁴⁰³ Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi İngiliz Okulu adı artık yaygın olarak kullanılan bir addir ve okulun adının konmasından neredeyse otuz yıl sonra bu adın değişmesini çok doğru bulmamaktayız. Bu saydığımız nedenlerden ötürü çalışmamızda "İngiliz Okulu" adını kullanmayı uygun bulduk.

Adlandırma sorunsalını bu şekilde irdeledikten sonra tez kapsamında incelediğimiz ikinci bir konu, okulun sınırlarını nerede başlayıp nerede bittiği ya da başka bir ifade ile okulun temel isimlerinin kimler olduğu konusuydu. Burada öncelikle okuldan kabul edilmenin temel kriterlerini tartıştık. Üzerinde oldukça fazla fikir belirtilen konulardan biri olan sınırlar probleminde bir takım kriterler belirlenmesi ve bu kriterler ışığında kimlerin okuldan sayılıp, kimlerin sayılmayacağına karar verilmesi şüphesiz ki bir gerekliliktir. Bu nedenle okul içerisinde yapılan kriter tartışmalarını değerlendirerek bize göre önemli kriterleri belirleyip bu yöntem eşliğinde okulun temel isimlerini belirlemeye çalıştık.

Sınırlar problemini incelediğimiz başlık altında bizim belirlediğimiz başlıca iki kriter bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, yöntemsel olarak *gelenekselci* ya da *klasik* olarak adlandırılan yöntemi kullanmaktır. İkincisi ise uluslararası politikada var olan anarşinin *düzenlenebilir* bir doğası olduğunun ortaya koyulması gerekliliğidir. Bir başka deyişle uluslararası toplum düşüncesini benimsemek okuldan sayılmanın ikinci kriteridir. Aslında bu iki etmen de birbirini etkilemektedir. Esasa ulaşmak için, yani uluslararası toplum düşüncesi çerçevesinde uluslararası politikayı inceleyebilmek adına tarihsel incelemeler yapmak, uluslararası teoriyi devletler toplumunun tarihsel sosyolojisinden çıkarmak gereklidir. Bu da ancak gelenekselci yaklaşım ile mümkündür. Dolayısıyla bu iki etmen birbirleri ile etkileşim içerisinde. Zaten bu usul ve esasın doğasında vardır.

⁴⁰³ Yurdusev, 1999, s. 14.

Bilindiği üzere bir takım kriterler belirleme durumu aynı zamanda kimin içeride ve kimin dışarıda kalacağını belirleme durumudur. Bu nedenle belirlediğimiz kriterler ışığında, İngiliz Okulu için tartışmalı olan iki ismi, yani C. A. W. Manning'i ve E. H. Carr'ı okulun içinde ya da dışında olma durumlarına göre değerlendirme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Ortaya koyduğumuz veriler ve bu konuda yazan düşünürlerin tespitleri doğrultusunda yaptığımız değerlendirmeler, kriterlerimiz ışığında Manning'in okulun kurucularından biri sayılması gerektiğini gösterdi. Manning'i okuldan saymamızın başlıca iki nedeni bulunmaktadır: *London School of Economics*'de Uluslararası İlişkiler kürsüsüne kattıkları ve bizce en önemli eseri olan *The Nature of International Society*. Manning gerek *The Nature of International Society* isimli eseri ile olsun, gerekse *London School of Economics*'de verdiği derslerle olsun, uluslararası toplum düşüncesinin temellerini – her ne kadar soyut da olsa – ortaya koymuştur ve bu nedenle okulun kurucu isimlerinden biri olarak sayılmayı hak etmektedir. Özellikle uluslararası toplumun kurallara bağlı işleyişi üzerine çalışmış olan Manning, Hedley Bull'u bu bağlamda oldukça etkilemiştir.

Sınırlar problemini incelediğimiz bölümde dışarıda bıraktığımız isim ise E. H. Carr'dır. E. H. Carr'ı, koyduğumuz uluslararası toplum düşüncesini benimsemek ve gelenekselci yöntemi kullanmak kriterlerine göre değerlendirdiğimizde, Carr'ın birinci kritere uymadığını ancak ikinci kritere uyduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Her ne kadar yöntemsel anlayış olarak bire bir gelenekselci yöntemi kullandığını belirtmese de – ki Carr'ın dahil olduğu birinci kuramsal tartışma sırasında neredeyse yöntemsel anlamda hiçbir çekişme ve fikir çatışması bulunmamaktaydı – *Twenty Years' Crisis* incelendiğinde, özellikle “bir bilim olarak Uluslararası İlişkileri” incelediği ilk bölümde rahatça görülebilir ki Carr, *bilimsel* bir Uluslararası İlişkilere inanmamaktaydı. Değer yargılarından bağımsız bilgi olamayacağını savunan Carr, bu nedenle doğa bilimlerinde uygulanan yöntemin bir sosyal bilim olan Uluslararası İlişkilere uygulanamayacağını, çünkü uluslararası ilişkilerde insandan bağımsız *gerçekler* bulunmadığını vurgulamaktadır.⁴⁰⁴ Ancak Carr kesinlikle uluslararası toplum düşüncesini benimsememişti. Carr'ın görüşleri oldukça realistti ve Hedley Bull'un deyişiyle onda

⁴⁰⁴ E.H. Carr, ss. 1 – 21.

uluslararası toplum fikrine rastlamak mümkün değildi.⁴⁰⁵ Carr her ne kadar bir tür gelenekselci yaklaşımı benimsemiş olsa da, uluslararası toplum fikri onda bulunmadığı için bu çalışmada Carr'ı İngiliz Okulu'ndan kabul etmedik.

Birinci bölümde okulun adlandırma sorunsalını ve sınırlar problemini tartıştıktan sonra, ikinci bölümde okulun hangi düşünürlerden oluştuğunu ve bu düşünürlerin okulun tarihinde ne gibi önemleri olduğunu analiz ettik. Bu analizde tipik bir kronolojik anlatımdansa, okulun temel isimleri ve temel eserleri bağlamında bir anlatımı benimsedik. Bu şekilde bir anlatıma başvurmamızın nedenlerinin başında, Türkçe literatürde Bull'un ünlü eseri *The Anarchical Society* dışındaki okulun diğer temel isimlerinin ve bu isimlerin eserlerinin yeterince tanınmaması gelmektedir. Bir okul şüphesiz ki ortaya koyduğu düşüncenin evrimini şekillendiren temel eserler bağlamında gelişir. Bu nedenle çalışma kapsamında ele alınan bu eserlerin önemi büyüktür. Birinci bölümde ele aldığımız kriterler bağlamında seçtiğimiz bu düşünürler ve eserlerinden, özellikle Manning'in eseri Türkçede neredeyse hiç yer verilmemiş bir eserdir. Bu nedenle eser üzerine yazılmış incelemeler aracılığı ile bu eseri tanıtmaya ve okul için önemini vurgulamaya ayrı bir önem verdik. Bu eser ile birlikte, okulun kurumsal kimliğinin gelişmesinde büyük katkısı bulunan *British Committee* toplantılarının bir ürünü olan *Diplomatic Investigations*, okulun hem usulünü⁴⁰⁶ hem de esasını ortaya koyması bakımından çalışmamızın hem sözü edilen bölümünde, hem de diğer bölümlerinde oldukça fazla yer almıştır. Bir okul incelemesinde, o okulu oluşturan temel eserlerin ve düşünürlerin incelenmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle çalışmamızın ikinci bölümü bir nevi *tanıtım* amacı gütmekteydi ve bunu özellikle eser incelemeleri üzerinden gerçekleştirmeye çalıştık.

Bir teori okulunun bir kavrama bakışının incelendiği bu çalışmada, birinci ve ikinci bölümde ele aldığımız teori okulunu tanımlamaya çalışarak kavramsal çerçeveyi çizdik. Üçüncü bölümde ise, ikinci bölümde tanımladığımız bu teori okulunun ele aldığı

⁴⁰⁵ Bull, 1969, s. 638.

⁴⁰⁶ *Diplomatic Investigations*'da usul ile ilgili ayrı bir makale bulunmamasına rağmen, Butterfield ve Wight tarafından yazılan birkaç sayfalık önsözde, İngiliz Okulu'nun Amerikan orijinli Uluslararası İlişkilerden farkını ortaya koyan oldukça net ifadeler bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, ilgili kısımda daha önce de alıntıladığımız üzere İngiliz Uluslararası İlişkilerinin Amerikan tarafından farklı olarak, "çağdaştan çok tarihsel, bilimselden çok normatife, metodolojiktan çok felsefiye, politikadan çok ilkelere" önem verdiğinin belirtildiği kısımdır. Bkz. Butterfield, Wight, 1966, s. 12.

temel kavramı nasıl incelediğini ve farklı biçimlerde hep literatürün parçası olmuş olan bu kavramı nasıl yeniden formüle ettiğini ortaya koymaya çalıştık. Eğer bu çalışmayı iki ayaklı düşünürsek – ki koyduğumuz “İngiliz Okulu’nun Uluslararası Topluma Bakışı” başlığı bir bakıma bunu hedeflemekteydi – birinci ayak “İngiliz Okulu” denen ekolün ne olduğunu ortaya koymak, ikinci ayak da bu ekolün ortaya koyduğu teoriyi açıklamaktır. Bu nedenle üçüncü bölüm uluslararası toplum teorisini açıklamayı amaçlamaktadır.

Uluslararası toplum teorisini açıklamak için başvurduğumuz ilk yöntem, bize göre İngiliz Okulu’nun ortaya koyduğu en önemli analitik araçlardan biri olan üç gelenek teorisidir. Bölümün başında bu teori vasıtasıyla, okula dışsal kabul ettiğimiz uluslararası toplum kavramına diğer düşün geleneklerinin nasıl yaklaştığını karşılaştırmalı bir biçimde inceledik. Bu incelememiz sonucunda realist okulun uluslararası politikada hüküm süren anarşi nedeniyle, uluslararası toplumun evrilemeyeceğini savunduğunu, radikalist okulun ise devletler toplumundansa, tüm insanlığın toplumunun uluslararası politikanın ihtiyaçlarına cevap vereceğini iddia ettiğini ortaya koyduk. Realist okulun bu savının arkasında, uluslararası politikanın daimi güç mücadelelerine sahne olması ve bir üst otoriteden yoksun olan uluslararası arenada bir “toplumsal hayat” yaşanmasının mümkün olamayacağı görüşleri bulunmaktadır. Dolayısıyla Hobbesçu bir görüşten beslenen realist okul, dahili analogi ile uluslararası toplum fikrini reddetmekte ve bu toplumun prematüre bir toplum olduğunu iddia etmektedir. Radikalist kanat ise uluslararası toplumun ancak ve ancak insanlığın toplumu olabileceğini belirterek, bir dünya devleti fikrini benimsemektedir. İngiliz Okulu’nun da takipçisi olduğu Rasyonalist görüş temelde Grotius’un düşüncelerini baz alarak, uluslararası toplumun belli kural, kurum, norm ve ortak çıkarlar etrafında birleşmiş egemen devletlerin oluşturduğu, başka hiçbir topluma benzemeyen ve bu nedenle yegane karakterde olan bir toplum olduğu tezini savunmaktadır.

Üçüncü bölümde İngiliz Okulu’nun Grotiusçu anlayıştaki uluslararası toplum fikrini ortaya koymaya çalıştıktan sonra bu toplumda kuralların ve kurumların nasıl işlediğini ve bunların düzene nasıl hizmet ettiklerini, güç dengesi ve uluslararası hukuk

bağlamında incelemeye çalıştık. Hedley Bull'un görüşlerinden sıklıkla yararlandığımız bu bölümde, uluslararası toplumda düzenin nasıl sağlandığını ve düzenin neden önemli olduğunu, güç dengesinin sadece mekanik değil normatif yapısı ile ve kuralların doğası ile açıklamaya çalışarak, norm ve kural temelinde güç ilişkilerini, uluslararası toplumda kuralların nereden kaynaklandığını, kurallara neden uyulduğunu ve ortak çıkarın ne olduğunu anlamlandırmaya çalıştık. Ortaya koyduğumuz bu verilerden hareketle, İngiliz Okulu'na göre uluslararası toplumun, egemen devletlerin ikili ilişkilerinden doğan pratiklerden türeyen uluslararası hukuk ve kurallar bağlamında; ahde vefa ve güçler dengesi temelinde uyulan bu kuralların devletlerin ortak çıkarlarına hizmet etmesi neticesinde oluşan ilişkiler bütünü olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir deyişle, bir üst otoritenin bulunmadığı ancak kuralların, güç ilişkileri, ortak çıkar ve etik prensipler bağlamında uygulandığı ve neticesinde toplumun devamlılığının sağlandığı günümüz uluslararası ilişkileri bir uluslararası toplum arz etmektedir.

Bir önceki paragrafta da dile getirdiğimiz üzere İngiliz Okulu için anarşi karmaşa, kaos ve daimi güç mücadelesi değil, bir düzen arz etmektedir. Dolayısıyla düzenin korunması için, uluslararası toplumun doğal üyeleri olan egemen devletlerin birbirlerinin egemenliklerine saygı göstermeleri gerekmektedir. Bu nedenle, uluslararası toplumun doğal üyeleri olmayan insanlar, uluslararası toplumda ancak ve ancak kurdukları politik organizasyonlar olan devletler aracılığıyla yer alabilirler. Bu nedenle insan hakları gibi nedenlerle devletlerin egemenlik haklarına müdahalede bulunulamaz çünkü bu müdahale uluslararası toplumda düzenin altını oyar. Farklı bir ifade ile uluslararası toplumda eşitlik, diğer devletlerin toprak bütünlüğüne saygı gösterme ve en asgari düzeyde, müdahalede bulunmaktan kaçınma mecburiyeti olarak tanımlanan egemenlik ile garanti edilir.⁴⁰⁷ İngiliz Okulu'nun çoğulcu kanadının düzeni ön plana çıkaran bu görüşleri, solidarist kanat tarafından eleştirilmektedir. Bir başka deyişle uluslararası toplumda düzen/adalet tartışması olarak adlandırılan bu tartışma, İngiliz Okulu içerisindeki önemli bir ayrışmadır. Solidarist kanat bireylerin de uluslararası toplumun doğal üyeleri olduğunu kabul eder ve uluslararası toplumda düzense adaletin önemli olduğuna vurgu yapar. Çünkü sadece düzen amaçlanırsa devlet

⁴⁰⁷ Dunne, 1998, s. 10.

yönetimleri tiranlığa dönüşebilir. Solidarist kanada göre uluslararası toplumun evrensel insan hakları gibi insanlığa ait değerlere önem verebilecek potansiyeli vardır. Çalışma kapsamında da tartıştığımız üzere bu iki kanadın da haklı olduğu yönler bulunmaktadır. Bize göre hem düzen hem de adalet önemlidir. Eğer sadece düzen ön plana çıkarılırsa solidarizmin iddia ettiği gibi tiranlık, eğer sadece adalet ön plana çıkarılırsa çoğulculuğun iddia ettiği gibi kaos ortaya çıkabilir. Ancak solidarizmin bir başka açmazı, bu tip evrensel etik değerlerin eninde sonunda uluslararası toplumu tek devletli bir yapıya götürebileceğidir. Evrensel moralite kimlikleri erozyona uğratabilir ve bir dünya devletini mümkün kılabilir. Bu da hem uluslararası ilişkilerin sonu olabilir hem de insanlığın evrensel değerlerinin *iyi* normlar olacağına garantisizlikten, dünya devleti insanlığın insanlığa karşı despotizmine dönüşebilir. Unutulmamalıdır ki Hitler'in de yapmaya çalıştığı bir dünya devleti kurmaktır ancak, bu dünya devletini şekillendirmeyi amaçladığı normların ne olduğu da ortadadır.

Üçüncü bölümde İngiliz Okulu'nun uluslararası toplum düşüncesini ayrıntılarıyla ortaya koyduktan ve çoğulculuk/solidarite tartışmasına değindikten sonra, çalışmanın sonuç bölümünde İngiliz Okulu'nun Uluslararası İlişkiler disiplindeki yeri tartışılmıştır. Çalışmanın da ana konularından birini oluşturan bu bölümde, okulun realizmden yönetsel ve içeriksel farklarını ortaya koymaya amaçlanmış, okulun ayrı bir teori olarak disiplin içerisinde nasıl yer aldığını tartışılmıştır.

Herhangi bir disipline yapılan katkı incelenirken şüphesiz ki o disiplinin temel sorunsalının ne olduğunun ortaya konması gerekmektedir. Biz de bu bağlamda Uluslararası İlişkilerin temel sorunsalının ne olduğunu tartıştıktan sonra bu sorunsalın "bir arada var olma sorunsalı" olduğu sonucuna vardık ve bu sorunsal bağlamında okulun disiplinindeki yerini incelemeye çalıştık. İngiliz Okulu'nun Uluslararası İlişkiler disiplinindeki yeri de yukarıda saydığımız nedenlerden ötürü, okulun disiplinin temel sorunsalına yaptığı katkı bağlamında belirlenmelidir. İngiliz Okulu Uluslararası İlişkiler disiplinine ne katmıştır? Bize göre bu soru iki yönlü cevaplanmalıdır. Bunlardan birincisi şüphesiz *davranışsalcı* okula karşı – üstelik bu okulun en revaçta olduğu yıllarda – *gelenekselci* okulda yer alıp sistematik ve tutarlı bir biçimde bir teori ortaya koymasındır. İkinci yanıt ise okulun ortaya koyduğu anarşinin düzenlenebilirliği

yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, Bull'un deyimi ile uluslararası politikayı teorize etmenin başlangıç noktası olan anarşiye⁴⁰⁸ yeni bir anlam kazandırmış ve realizmin aksine uluslararası politikanın anarşik yapısının daima çatışma içereceğine karşı çıkmıştır. Dolayısıyla İngiliz Okulu, disiplinin temelinde yer alan kavramı yeniden formüle etmesi ile uluslararası politikanın doğasının anlaşılmasını kökten değiştirmiştir. Anarşinin işbirliği de içerdiği fikri, devletlerin bir sistemden çok bir toplum oluşturduklarını ve bu toplumun daima var olduğunu, bir sosyolojisi, kültürü, bağları, kuralları ve kurumları olduğu düşüncesini beraberinde getirmiştir. Bu nedenle okulun disipline yaptığı katkı günümüzde inşacılık gibi oldukça revaçta olan bir okul tarafından takip edilmektedir.

Christian Reus – Smit çoğu inşacı düşünürün paylaştığı üç noktayı şu şekilde açıklamaktadır: Öncelikle, devletler kendilerinin ve halkların yaşadığı uluslararası toplumdan mutlak şeyler talep etmek üzere toplumsallaşmışlardır. İkinci ortak nokta ise dünya politikasındaki aktörlerin çıkarlarının ve kimliklerinin düşünsel yapılar tarafından şekillendirilmesidir. Üçüncü nokta ise yapı ve kurumlar arasındaki ilişkinin karşılıklı olarak inşa edildiği olduğu görüşüdür. Son iki nokta sosyal olarak yapılandırılmıştır ve kimlikler, çıkarlar ve davranışlar düşünsel yapılar tarafından koşullandırılmışlardır.⁴⁰⁹ Sayılan bu noktalara baktığımızda hepsinin arkasında uluslararası toplum ontolojisinin yattığını rahatlıkla görebiliriz. Çünkü sosyalleşme, paylaşılan bilgi, teşkil edilme⁴¹⁰ gibi kavramların hepsi İngiliz Okulu'nun uluslararası toplum düşüncesinde vardır. Dolayısıyla inşacılığın çıkış noktasının İngiliz Okulu olduğunu söylemek bize göre yanlış olmaz.

Girişte dile getirdiğimiz çalışmanın temel savlarından sonuncusu, yani İngiliz Okulu'nun ayrı bir okul olarak var olduğu savı, çalışmanın bütününden de çıkarılabileceği üzere, özellikle yöntemsel duruş ve uluslararası toplum ontolojisi bağlamında desteklenerek kanıtlanmıştır. İngiliz Okulu Uluslararası İlişkiler disiplininde ayrı bir teori olarak bulunmaktadır. Disipline getirdiği farklı anlayış ve sorduğu normatif sorular, bize göre Uluslararası İlişkiler biliminin gelişmesine çok

⁴⁰⁸ Bull, "Society and Anarchy in International Relations", 1966, s. 35.

⁴⁰⁹ Christian Reus – Smit, "Constructivism", *Theories of International Relations*, Scott Burchill, Richard Devetak (ed.), Palgrave MacMillan, London, 2005, ss. 196 – 197.

⁴¹⁰ Kelime *constituted* anlamında kullanılmıştır.

büyük katkılarda bulunmuştur. Sunduğu uluslararası toplum teorisi, uluslararası politikayı anlamakta ve açıklamakta oldukça kullanışlı bir analiz aracıdır. Uluslararası İlişkileri bir toplum olarak algıladığımız takdirde, bu toplumun tarihsel sosyolojisi, kültürel ilişkileri, güç mücadeleleri, kurumları, kuralları ve üyeleri daha iyi anlaşılacak ve Uluslararası İlişkiler teorisi tarihsel bir temele oturtularak daimi bir soyutluktan kurtarılacaktır. Bize göre Martin Wight'ın sorduğu ünlü “neden bir uluslararası teori yoktur?” sorusunu cevaplamamız ancak bu şekilde mümkündür.

KAYNAKLAR

Kitaplar ve Kitap Bölümleri:

Ağaoğulları, Mehmet Ali, Levent Köker, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000.

Ağaoğulları, Mehmet Ali, Filiz Çulha Zabcı, Reyda Ergün, *Kral-Devletten Ulus-Devlete*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.

Ainley, Kristen, Chris Brown, *Understanding International Relations*, 3rd edition, Palgrave McMillan Press, China, 2005.

Alderson, Kai, Andrew Hurrell (ed.), *Hedley Bull on International Society*, Palgrave McMillan Press, London, 2000.

Bell, Coral, Meredith Thatcher (ed.), *Remembering Hedley*, The Australian National University e-Press, 2008. http://epress.anu.edu.au/hedley_citation.html

Bellamy, Alex J., “Introduction: International Society and the English School”, *International Society and Its Critics*, Alex J. Bellamy (ed.), Oxford University Press, New York, 2005.

Bull, Hedley, “Grotian Conception of International Society”, *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, Herbert Butterfield, Martin Wight (ed.), Allen & Unwin, London, 1966.

Bull, Hedley, “Society and Anarchy in International Relations”, *Diplomatic Investigations; Essays in the Theory of International Politics*, Herbert Butterfield, Martin Wight (ed.), George Allen & Unwin, London, 1966.

Bull, Hedley, “The Theory of International Politics, 1919 – 1969”, *The Aberystwyth Papers: International Politics 1919 – 1969*, Brian Porter (ed.), Oxford University Press, London, 1972.

Bull, Hedley, "Introduction: Martin Wight and the Study of International Relations", *Systems of States*, Martin Wight, Hedley Bull (Ed.), Leicester University Press, Leicester, 1977.

Bull, Hedley, Carsten Holbraad, "Introduction", *Power Politics*, Martin Wight, Hedley Bull, Carsten Holbraad (ed.), Leicester University Press, Leicester, 1978.

Bull, Hedley, *The Anarchical Society: a Study of Order in World Politics*, MacMillan, Hong Kong, 1985.

Bull, Hedley, "Martin Wight and The Theory of International Relations", *International Theory: The Three Traditions*, Martin Wight, Gabriele Wight & Brian Porter (ed.), Leicester University Press, London, 1991.

Bull, Hedley, "International Relations as an Academic Pursuit", *Hedley Bull on International Society*, Kai Alderson, Andrew Hurrell (ed.), Palgrave MacMillan Press, London, 2000.

Bull, Hedley, "The State's Positive Role in World Affairs", *Hedley Bull on International Society*, Kai Alderson, Andrew Hurrell (ed.), Palgrave MacMillan Press, London, 2000.

Butterfield, Herbert, "The Balance of Power", *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, Martin Wight, Herbert Butterfield (ed.), Allen & Unwin, London, 1966.

Butterfield, Herbert, Wight, Martin, "Preface", *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, Allen & Unwin, London, 1966.

Buzan, Barry, *From International Society to World Society?: English School Theory and the Social Structure of the Globalisation*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

Carr, E.H., *Twenty Years' Crisis: 1919 – 1939*, Harper Torchbooks, New York, 1964.

Dunne, Tim, *Inventing International Society: a History of English School*, MacMillan, London, 1998.

Eralp, Atila, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm – Realizm tartışması”, *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, Atila Eralp (ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Forsyth, Murray, “The Tradition of International Law”, *Traditions of International Ethics*, Terry Nardin, David R. Mapel (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, 1996.

Gentili, Alberico, *De Jure Belli Libre Tres*, Çev. John C. Rofle, Oceana, New York, 1964, (Murray Forsyth’in aktarmasıyla.)

Griffiths, Martin, *Fifty Key Thinkers in International Relations*, Taylor & Francis e-Library, 2001.

Griffiths, Martin, Terry O’Callaghan, *International Relations: Key Concepts*, Routledge, New York, 2001.

Hall, Ian, *The International Thought of Martin Wight*, Palgrave MacMillan, U.S.A., 2006.

Hobbes, Thomas, *Leviathan*, Çev. Semih Lim Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

Hoffmann, Stanley, “International Society”, *Order and Violence: Hedley Bull and International Relations*, J. D. B. Miller, R. J. Vincent (ed.), Oxford University Press, Oxford, 1990.

Hollis, Martin, Steve Smith, *Explaining and Understanding International Relations*, Clarendon Press, Oxford, 1990.

Jackson, Robert, “Is There a Classical International Theory?”, *International Theory: Positivism and Beyond*, Steve Smith, Ken Booth, Marysia Zalewski (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, 1997.

Jackson, Robert, *The Global Covenant: Human Conduct in a World of States*, Oxford University Press, New York, 2003.

Kaplan, Morton, *System and Process in International Politics*, Wiley, New York, 1967.

Krasner, Stephen D., *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, Princeton University Press, USA, 1999.

Lang Jr., Anthony F., "Morgenthau, Agency and Aristotle", *Realism Reconsidered: The Legacy of Hans Morgenthau in International Relations*, Michael C. Williams (ed.), Oxford University Press, London, 2007.

Linklater, Andrew "The English School", *Theories of International Relations*, 3rd Edition, Scott Burchill, Richard Devetak (ed.), Palgrave MacMillan, London, 2005.

Linklater, Andrew, *The Transformation of Political Community*, Polity, Cambridge, 1998.

Linklater, Andrew, Hidemi Suganami, "Conclusion", *The English School of International Relations: a Contemporary Reassessment*, Andrew Linklater, Hidemi Suganami (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

Linklater, Andrew, Hidemi Suganami, "Introduction", *The English School of International Relations: a Contemporary Reassessment*, Andrew Linklater, Hidemi Suganami (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

Machiavelli, Niccolò, *Prens*, Çev. Rekin Teksoy, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2002.

Manning, C. A. W., *The Nature of International Society*, Wiley, Great Britain, 1962.

Manning, C. A. W., "The Legal Framework in a World of Change", *The Aberystwyth Papers: International Politics 1919 – 1969*, Brian Porter (ed.), Oxford University Press, London, 1972.

Miller, J. D. B., "The Third World", *Order and Violence: Hedley Bull and International Relations*, J. D. B. Miller, R. J. Vincent (ed.), Oxford University Press, Oxford, 1990.

- Miller, J. D. B., “Hedley Bull, 1932 – 1985”, *Order and Violence: Hedley Bull and International Relations*, J. D. B. Miller, R. J. Vincent (ed.), Oxford University Press, Oxford, 1990.
- Nardin, Terry, *Law, Morality, and the Relations of States*, Princeton University Press, Princeton, 1983.
- Nardin, Terry, “Ethical Traditions in International Affairs”, *Traditions of International Ethics*, Terry Nardin, David R. Mapel (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, 1996.
- Northedge, F. S., *The International Political System*, Faber Paperbacks, London, 1981.
- Olson, William C., “The Growth of a Discipline”, *The Aberystwyth Papers: International Politics 1919 – 1969*, Brian Porter (ed.), Oxford University Press, London, 1972.
- Orwell, George, *1984*, Can Yayınları, İstanbul, 2004.
- Porter, Brian, “Patterns of Thought and Practice: Martin Wight’s ‘International Theory’”, *The Reason of States: a Study in International Political Theory*, Michael Donelan (ed.), Allen and Unwin, London, 1978.
- Reus – Smit, Christian, “Constructivism”, *Theories of International Relations*, Scott Burchill, Richard Devetak (ed.), Palgrave MacMillan, London, 2005.
- Richardson, James L., “The Academic Study of International Relations”, *Order and Violence: Hedley Bull and International Relations*, J. D. B. Miller, R. J. Vincent (ed.), Oxford University Press, Oxford, 1990.
- Robertson, B. A., “Introduction”, *International Society and the Development of International Relations Theory*, Pinter, London, 1998.

Suganami, Hidemi, “The English School and International Theory”, *International Society and Its Critics*, Alex J. Bellamy (ed.), Oxford University Press, New York, 2005.

Suganami, Hidemi, “The Idea of ‘The English School’ as a Historical Construct”, *The English School of International Relations: a Contemporary Reassessment*, Andrew Linklater, Hidemi Suganami (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

Tanrısever, Oktay F., “Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik – Davranışsalcılık Tartışması”, *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, Atila Eralp (ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Tanrısever, Oktay F., “Güç”, *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, Atila Eralp (ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Vincent, R. J., *Nonintervention and International Order*, Princeton University Press, Princeton New Jersey, 1974.

Vincent, R. J., “Order in International Politics”, *Order and Violence: Hedley Bull and International Relations*, J. D. B. Miller, R. J. Vincent (ed.), Oxford University Press, Oxford, 1990.

Vincent, R. J., *Human Rights and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.

Wæver, Ole, “Four Meanings of International Society: A Trans-Atlantic Dialogue”, *International Society and the Development of International Relations Theory*, B. A. Robertson (ed.), Pinter, London, 1998.

Waltz, Kenneth, *Theory of International Politics*, Addison – Wesley Publishing Company, U.S.A., 1979.

Watson, Adam, *The Evolution of International Society*, Routledge, London, 2002.

Weber, Cynthia, *International Relations Theory: a Critical Introduction*, 2nd Edition, Routledge, New York, 2005.

Wendt, Alexander, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

Wight, Martin, “The Balance of Power”, *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, Martin Wight, Herbert Butterfield (ed.), Allen & Unwin, London, 1966.

Wight, Martin, “Western Values in International Relations”, *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, Martin Wight, Herbert Butterfield (ed.), Allen & Unwin, London, 1966.

Wight, Martin, *Systems of States*, Hedley Bull (ed.), Leicester University Press, Leicester, 1977.

Wight, Martin, *Power Politics*, Hedley Bull, Carsten Holbraad (ed.), Leicester University Press, Leicester, 1978.

Wight, Martin, *International Theory: the Three Traditions*, Gabriel Wight, Brian Porter (ed.), Leicester University Press, Leicester, 1991.

Williams, H., M. Wright, T. Evans (ed.), *Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.

Yurdusev, A. Nuri, “Uluslararası İlişkiler Öncesi”, Atila Eralp (ed.), *Devlet Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Makaleler:

Armstrong, David, “Law, Justice and the Idea of a World Society”, *International Affairs*, vol. 75(3), 1999.

Ashley, Richard K., R. B. J. Walker, "Speaking the Language of Exile: Dissident Thought in International Studies", *International Studies Quarterly*, vol. 34(3), 1990.

Brown, Chris, "World Society and the English School: an 'International Society' Perspective on World Society", *European Journal of International Relations*, vol. 7(4), 2001.

Bull, Hedley, "International Theory: a Case for a Classical Approach", *World Politics*, vol. 18(3), 1966.

Bull, Hedley, "Martin Wight and the Theory of International Relations", *British Journal of International Studies*, vol. 2, 1976.

Bull, Hedley, "The Twenty Years' Crisis Thirty Years On", *International Journal*, vol. 24(4), 1969.

Butterfield, Herbert, "Raison D'état: The Relations Between Morality and Government", The First Martin Wight Memorial Lecture, 1975.
<http://www.mwmt.co.uk/documents/butterfield.pdf>

Buzan, Barry, "The English School: an Underexploited Resource in IR", *Review of International Studies*, vol. 27, 2001.

Copeland, Dale, "A Realist Critique of the English School", *Review of International Studies*, vol. 29, 2003.

Deutscher, Tamara, "E.H. Carr – A Personal Memoir", *New Left Review*, vol. 137, 1983. (Tim Dunne'in aktarmasıyla)

Dunne, Tim, "All Along the Watchtower", *Cooperation and Conflict*, vol. 35(2), 2000.

Dunne, Tim, "Watching the Wheels Go Round: Replying to the Replies", *Cooperation and Conflict*, vol. 36(3), 2001.

Dunne, Tim, "Good Citizen EU", *International Affairs*, vol. 84(1), 2008.

Epp, Roger, "The English School on the Frontiers of International Society: a Hermeneutic Recollection", *Review of International Studies*, vol. 24(5), 1998.

Forde, Steven, "Hugo Grotius on Ethics and War", *American Political Science Review*, vol. 92(3), 1998.

Gürses, Hakan, "Kimlik Kavramı Üzerine Düşünceler", *Birikim*, sayı: 121, Mayıs 1999.

Hall, Ian, "A 'Shallow Piece of Naughtiness': George Orwell on Political Realism", *Millennium – Journal of International Studies*, vol. 36, 2008.

Halliday, Fred, "The Pertinence of International Relations", *Political Studies*, vol. 38(3), 1990.

Hoffmann, Stanley, "Hedley Bull and His Contribution to International Relations", *International Affairs*, vol. 62(2), 1986.

Howard, Michael, "Ethics and Power in International Policy: 3rd Martin Wight Memorial Lecture", *International Affairs*, vol. 53(3), 1977.

Jackson, Robert, "From Colonialism to Theology: Encounters with Martin Wight's International Thought", *International Affairs*, vol. 84(2), 2008.

Jones, Charles A., "Christian Realism and the Foundations of the English School", *International Relations*, vol. 17, 2003.

Jones, Roy, "The English School of International Relations: a Case for a Closure", *Review of International Studies*, vol. 7, 1981.

Kaplan, Morton, "The New Great Debate: Traditionalism vs. Science in International Relations", *World Politics*, vol. 19(1), 1966.

Kedourie, E., "Religion and Politics: Arnold Toynbee and Martin Wight", *British Journal of International Studies*, vol. 5, 1979.

Keene, Edward, "The English School and the British Historians" *Millennium – Journal of International Studies*, , vol. 37(2), 2008.

Keohane, Robert, "International Institutions: Two Approaches", *International Studies Quarterly*, vol. 32(4), 1988.

Knudsen, Tonny Brems, "Beyond the Watchtower?: a Further Note on the Origins of the English School and its Theoretical Potential", *Cooperation and Conflict*, vol. 36(3), 2001.

Knudsen, Tonny Brems, "International Society and International Solidarity: Recapturing the Solidarist Origins of the English School", *International Relations in Europe: Concepts, Schools and Institutions Workshop*, 2000.
<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/copenhagen/ws11/knudsen.PDF>

Knudsen, Tonny Brems, "Theory of Society or Society of Theorists? With Tim Dunne in the English School", *Cooperation and Conflict*, vol. 35(2), 2000.

Krasner, Stephen D., "Compromising Westphalia", *International Security*, vol. 20(3), 1995 – 1996.

Linklater, Andrew, "The Problem of Harm in World Politics: Implications for the Sociology of the State Systems", *International Affairs*, vol. 78(2), 2002.

Little, Richard, "International Relations and the Methodological Turn", *Political Studies*, vol. 39(3), 1991.

Little, Richard, "Neorealism and the English School: a Methodological, Ontological and Theoretical Reassessment", *European Journal of International Relations*, vol. 1(1), 1995.

Little, Richard, "The English School vs. American Realism: a Meeting of Minds or Divided by a Common Language?", *Review of International Studies*, vol. 29, 2003.

Makinda, Samuel M., "International Society and Eclecticism in International Relations Theory", *Cooperation and Conflict*, vol. 35(2), 2000.

Manning, C.A.W., "South Africa and the World: in Defense of Apartheid", *Foreign Affairs*, vol. 43, October 1964.

Marques de Almeida, João, "Challenging Realism by Returning the History: The British Committee's Contribution to IR 40 Years On", *International Relations*, vol. 17(3), 2003.

Molloy, Sean, "The Realist Logic of International Society", *Cooperation and Conflict*, vol. 38(2), 2003.

Moravcsik, Andrew, "Taking Preferences Seriously: a Liberal Theory of International Politics", *International Organisation*, vol. 51(4), 1997.

Nardin, Terry, Jerome Slater, "Nonintervention and Human Rights", *The Journal of Politics*, vol. 48(1), 1986.

Nicholson, Michael, "The Enigma of Martin Wight", *Review of International Studies*, vol. 7(1), 1981.

Ronnfeldt, Carsten F., "Beyond a Pluralist Conception of International Society?: A Case Study on the International Response to the Conflict in Bosnia-Herzegovina", *Cooperation and Conflict*, vol. 34(2), 1999.

Shapcott, Richard, "IR as Practical Philosophy: Defining a 'Classical Approach'", *British Journal of Politics and International Relations*, vol. 6, 2004.

Suganami, Hidemi, "a Note on Some Recent Writings on International Relations and Organizations", *International Affairs*, vol. 74(4), 1998.

Suganami, Hidemi, "a New Narrative, a New Subject? Tim Dunne on the 'English School'", *Cooperation and Conflict*, vol. 35(2), 2000.

Suganami, Hidemi, "C.A.W. Manning and the Study of IR", *Review of International Studies*, vol. 27, 2001.

Suganami, Hidemi, "Heroes and a Villain: a Reply to Tim Dunne", *Cooperation and Conflict*, vol. 36(3), 2001.

Suganami, Hidemi, "British Institutionalists, or the English School, 20 Years On", *International Relations*, vol. 17(3), 2003.

Thomas, Scott M., "Faith, History and Martin Wight: the Role of Religion in the Historical Sociology of the English School of International Relations", *International Affairs*, vol. 77(4), 2001.

Van der Mandere, H. Ch. G. J., "Grotius and International Society of To-day", *The American Political Science Review*, vol. 19(4), 1925.

Wæver, Ole, "International Society – Theoretical Promises Unfulfilled?", *Cooperation and Conflict*, vol. 27(1), 1992.

Watson, Adam, "Foreword", *Review of International Studies*, vol. 27, 2001.

Wendt, Alexander, "Constructing International Politics", *International Security*, vol. 20(1), 1995.

Wight, Martin, "Christian Pacifism", *Theology*, vol. 33, 1936.

Wight, Martin, "The Church, Russia and The West", *Ecumenical Review*, vol. 1(1), 1948.

Wight, Martin, "Arnold Toynbee: an Appreciation", *International Affairs*, vol. 52(1), 1976.

Wight, Martin, "an Anatomy of International Thought", *Review of International Studies*, vol. 13, 1987.

Wilson, Peter, "The English School of International Relations: a Reply to Sheila Grader", *Review of International Studies*, vol. 15(1), 1989.

Wilson, Peter, "The Myth of the 'First Great Debate'", *Review of International Studies*, vol. 24(5), 1998.

Yurdusev, A. Nuri, "The Concept of International System as a Unit of Analysis", *METU Studies in Development*, vol. 21(1), 1994.

Yurdusev, A. Nuri, "Is There a British School Of International Relations?" *British Council Newsletter*, 1999.

Yurdusev, A. Nuri, "Civilizations and International Systems: Toynbee, Wight and Bull", *BISA Conference Paper*, December 2002. <http://asrudiancenter.wordpress.com/2008/07/02/civilizations-and-international-systems-toynbee-wight-and-bull/>

Yurdusev, A. Nuri "Uluslararası İlişkilere Teorik Bakmak", *Uluslararası İlişkiler*, cilt 2, sayı 6, 2005.

Kitap İncelemeleri:

Fisher, Allan G. B., "Review: The Nature of International Society", *International Affairs*, vol. 38(3), 1962.

Frankel, J., "Review: The Nature of International Society", *Political Studies*, vol. 10(3), 1962.

Gloud, Wesley L., "Review: The Nature of International Society", *Midwest Journal of Political Science*, vol. 7(3), 1963.

Goodwin, Geoffrey, "Review: The Anarchical Society: a Study of Order in World Politics", *International Affairs*, vol. 54 (1), 1978.

Hall, Ian, "Review: Still the English Patient? Closures and Inventions in the English School", *International Affairs*, vol. 77(4), 2001.

Jackson, Robert, "Review: Inventing International Society: a History of The English School", *The American Political Science Review*, vol. 94(3), 2000.

Johnson, D. H. N., "Review: The Nature of International Society", *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 11(4), 1962.

Little, Richard, "Review: The English School of International Relations: a Contemporary Reassessment", *Perspectives on Politics*, vol. 5(2), 2007.

Mandelbaum, Michael, "Review: The Anarchical Society: a Study of Order in World Politics", *Political Science Quarterly*, vol. 92(3), 1977.

Manning, C. A. W., "Review: The Study of International Relations", *International Affairs*, vol. 32(2), 1956.

McClelland, Charles A., "Review: The Nature of International Society", *The American Political Science Review*, vol. 56(4), 1962.

Morgenthau, Hans J., "Review: Diplomatic Investigations", *Political Science Quarterly*, vol. 82(3), 1967.

Plischke, Emler, "Review: The Anarchical Society: a Study of Order in World Politics", *The American Political Science Review*, vol. 72(4), 1978.

Sofer, Sasson, "Review: Recovering the Classical Approach", *International Studies Review*, vol. 4(3), 2002

Sözlükler:

The Oxford English Dictionary, Oxford University Press, Oxford, 1970, vol. 1, A – B, (A).

Türkçe Sözlük, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998, cilt 1 (A – J).

İnternet Kaynakları:

Hall, Ian, *Martin Wight: a Biographical Overview of His Life and Work*, Martin Wight Memorial Trust, <http://www.mwmt.co.uk/biography.htm>

Howard, Michael, “Hedley Norman Bull 1932 – 1985”, *Biographical memoir, Proceedings of the British Academy*, vol. 72. <http://www.proc.britac.ac.uk/cgibin/somscid.cgi?page=72p395&session=3E&type=header>

Oxford Dictionary of National Biography, (Charles. Anthony Woodward Manning) <http://www.oxforddnb.com/index/101068879/>

Watson, Adam, *The British Committee for the Theory of International Politics: Some Historical Notes*, 1998, <http://www.polis.leeds.ac.uk/assets/files/research/english-school/watson98.pdf>

ÖZGEÇMİŞ

5 Ağustos 1984'te İzmir'de doğdum. İlk ve orta öğrenimimi tamamladıktan sonra 1998 yılında İzmir Atatürk Lisesi'nde okumaya hak kazandım. Bu okuldan 2002 yılında başarı ile mezun olduktan sonra aynı yıl Ege Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümüne kayıt yaptırđım ve 2006 yılında lisans eğitimimi tamamlayarak Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimime başladım.

ÖZET

“İngiliz Okulu” kavramı İngiliz olan ya da en azından İngiliz Uluslararası İlişkiler geleneği içerisinde eğitim görmüş olan bir grup düşünürü tanımlamaktadır. Bu düşünürlerin çalışmalarının Uluslararası İlişkilere temel katkısı, uluslararası politikayı salt bir anarşiden çok bir toplum olarak tanımlayan uluslararası toplum kavramıdır. Bu görüşe göre egemen devletler salt Hobbesçu bir doğal durum içerisinde bulunmamaktadırlar. Egemen devletler sadece anarşi çatışma etrafında değil, işbirliği ve ortak çıkar etrafında etkileşimde bulunmaktadırlar ve aynı zamanda davranış pratiklerinden doğan ortak kurallara tabiidirler. Bu uluslararası politik teori görüşü genellikle Grotiyan olarak isimlendirilir. Uluslararası toplumu devletler toplumundansa tüm insanlığın toplumu olarak algılayan ve Kantiyan görüş olarak adlandırılan bir başka görüş de bulunmaktadır. Martin Wight’ın da belirttiği üzere, bu üç düşünce geleneği sürekli birbirleri ile etkileşim halindedir ve bu etkileşim uluslararası teori için bir araştırma alanı sağlar. “Üç gelenek teorisi” olarak adlandırılan bu analitik araç, İngiliz Okulu’nun temel varsayımlarından birisidir.

Üç gelenek teorisi çerçevesinde, İngiliz Okulu’nun uluslararası toplum kavramının genelde Kantiyan ve Hobbesiyan gelenekler arasında bir orta yol olarak adlandırılan Grotiyan gelenekten olduğunu söyleyebiliriz. Grotiyan uluslararası politik teori görüşü tartışmasız bir biçimde İngiliz Okulu içerisinde gelişmiş ve İngiliz Okulu ile diğer teori gelenekleri arasındaki sınırı çizmiştir. İngiliz Okulu için sınırları belirleyen bir diğer nokta ise okulun gelenekselci yönetsel anlayışıdır. Okulun bu iki ayrıncı özelliğinin desteği ile bu çalışmada C. A. W. Manning’in okulun kurucularından biri olduğunu, “İngiliz Okulu” isminin uygun bir isim olduğunu ve “tanımlamak ayırım yapmaktır” ibaresinin farkında olarak, İngiliz Okulu’nun Uluslararası İlişkiler teorileri dünyasında bağımsız bir şekilde var olduğunu tartışmaktayız. Bu “bağımsız bir şekilde var olma” ile, İngiliz Okulu’nun Amerikan teorilerine yönetsel ve içeriksel olarak karşı olduğunu iddia etmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: İngiliz Okulu, uluslararası toplum, C. A. W. Manning, Martin Wight, Hedley Bull, gelenekselcilik.

ABSTRACT

The term “English School” identifies a cluster of scholars who are English or at least educated within English tradition of International Relations. The main contribution of these scholars’ studies to International Relations is the concept of international society which describes international politics as a society rather than pure anarchy. According to this concept, sovereign states are not only in a condition of Hobbesian state of nature in all meanings. Sovereign states may interact not only by in terms of anarchy and conflict but also in terms of cooperation, common interests and also they are bounded up by a common set of rules that bear from the practices of state behaviour. This view of international political theory is usually named as Grotian conception. There is another view named as Kantian conception defines international society is not a society of states but a society of all mankind. As Martin Wight points out, these three traditions of thought are always interacting with each other and provide a research area for international theory. This analytical tool called “three traditions theory” is one of the main assumptions of the English School.

Within the framework of three traditions theory, we can say that English School’s conception of international society is a Grotian one and usually seem as a *via media* between Hobbesian and Kantian traditions. This Grotian conception of international political theory is definitely grown up within English tradition of International Relations and draws the line between other theory traditions and the English School. Another point that draws the line for the English School is its traditionalist methodology. With support of these two distinctive features of the school, within this study we argue that C. A. W. Manning is one of the founders of the school, the name “English School” is an appropriate one and by the consciousness of “definition means distinction” phrase, the English School exists independently in International Relations theories realm. With this “independently existence”, we claim that English School methodologically and essentially opposes the American view of International Relations.

Keywords: The English School, international society, C. A. W. Manning, Martin Wight, Hedley Bull, traditionalism.